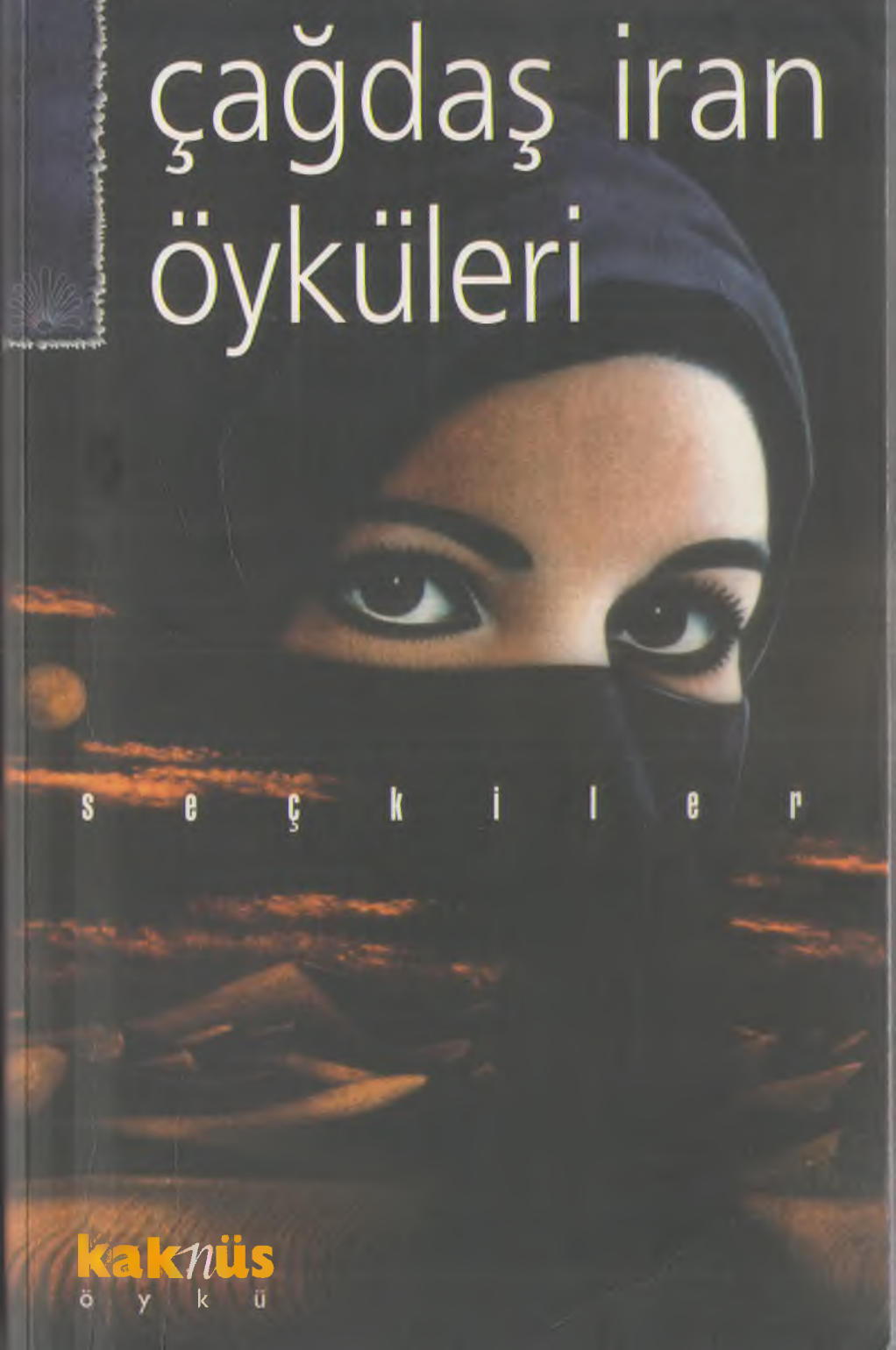
çağdaş iran öyküleri

seçkiler

kaknüs
öykü

MEHMET KANAR

1954 yılında Konya'da doğdu. İlköğrenimini Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu'nda, ortaöğrenimini İstanbul'da yaptı. 1970 yılında İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arap ve Fars Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'ne girdi. Aynı bölümün Fars Dili ve Edebiyatı Kürsüsünde doktorasını yaptı ve profesörlüğe kadar yükseldi. Evli ve bir çocuk babası olan Kanar'ın başlıca çalışmaları şunlardır: *Abdullah-i Ensârî'nin Nasihatleri, Anadolu'da İslâmiyet* (Franz Babinger), *Bektaşilik Tetkikleri*, (F.W. Hasluck), *Bir Kadının Hayatı* (Mehmet Celal), *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük, Çağdaş İran Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi* (Doktora tezi), *Eski İran Nesrinden Seçkiler, Kirmanî'nin Rubaileri, Dostlar Sofrası* (Nasır-ı Hüsrev), *Hikmet ve Sanat* (Golamrıza E'vani), *İran Edebiyatında Şiir* (Banu Nusret Tecrubekâr), *İran Masalları, İslâm Dini Tarihi* (Seydişehirli Mahmut Esat Efendi), *Pendname* (Feriduddin Attar), *Tasavvufta İnsan Meselesi* (Azizüddin Nesefî), *Vejeteryanlığın Yararları* (Sadık Hidayet), *Züleyhanın Aşk Derdi* (Celal Settari).

kaknüs yayınları: 49
öykü serisi: 9

ısbn 975-94832-5-4

1. basım
mart, 1999
istanbul

kitabın adı: *çağdaş iran öyküleri*

yayına hazırlayan: ilyas aslan&serkan özburun
tashih: s. neval şimşek
teknik hazırlık: betül biliktü
baskı-kapak baskı: Mir Ajans Matbaası
cilt: dilek mücellit
kapak düzeni: fuat fidan/kaknüs ajans

kaknüs yayınları
kızkulesi kültür merkezi
selman ağa mahallesi selami aliefendi cd., no: 11 üsküdar, ist.
tel: (0 216) 341 08 65 - 492 59 75
faks: (0216) 334 61 48

ÇAĞDAŞ İRAN ÖYKÜLERİ

(Seçki)

Türkçesi
Prof.Dr.MEHMET KANAR

İçindekiler

Önsöz 7
Şebder reçeli 13
At 57
Küçük bir taş 67
Gelecek 71
İlişki 73
Sampinge 77
Kış gelince 85
Jeneratör 87
Gözlüğüm 93
Gül 101
Kafes 107
İkiz 111
Cahillikle mücadele makinesi 123
Kurşun asker 127
Babacan 141
Nazar boncuğu 145
Gerçek bir öykü 153
Annenin ölümü 159
İki raund arasında 165
Yıldız 173
Yoldaş 179
Ali Muhammed Han kiminle dans ediyordu 183
Şuşu can 187
Şerefeler 195

Önsöz

Elinizdeki antolojide, Çağdaş İran öykücülüğünün müjdecisi Cemalzade'den hikâye seçimiyle işe başladık. Bunu Hidayet, Alevî, Çûbek, Hicazî gibi kurucular izledi. Ayrıca son kuşaklardan da örnekler alarak İran'da öykücülüğün gelişimi hakkında bir fikir vermek istedik.

XIX. yüzyılda İran'daki batılılaşma hareketleri, gazete, dergi neşriyatı, çeviri faaliyetleri, üniversitenin açılışı dilde sadeleşmeye ve yeni edebî türlerin doğmasına neden oldu. Klâsik İran edebiyatında daha çok manzum olarak yazılan hikâye Batı edebiyatlarının etkisiyle biçim değiştirmeye başladı.

Avrupaî tarzda ilk kısa hikâyelere geçiş Seyyid Muhammed Ali Cemalzade (1892-1997) ile başladı. Cemalzade ilk kez 1922'de Berlin'de basılan ve altı hikâyeden oluşan *Yekî Bûd Yekî Nebûd* (Bir Varmış Bir Yokmuş) adlı hikâyeler mecmuasında, daha önce Ali Ekber-i Dihhodâ'nın (1879-1956) *Çerend u Perend*'lerinde (Şundan Bundan) karikatürize ettiği insan tiplerini işledi. Hikâyelerinde sosyal rehavet ve gericiliği mizahî bir şekilde betimledi ve eleştirdi. İlk kez büyük bir ustalıkla halk deyimlerine yer verdi.

Sâdık Hidayet (1902-1951), Cemalzade'nin açtığı yolda ilerledi ve onun sade anlatılarını, hikâyelerindeki insanların ruhî çelişkilerini göstererek psikolojik hikâyeye yaklaştırdı. Daha çok Fransız edebiyatından etkilenen ve sürrealist bir hikâyeci olan Hidayet, çoğu intiharla sonuçlanan hikâyelerinde şüpheci, karamsar, güçsüz ve hayattan kaçan kimseler üzerinde durdu.*Bûf-i Kûr* (Kör Baykuş) adlı eseriyle Türkiye'de tanındı. Bu yapıtı Behçet Necatigil tarafından dilimize aktarılarak Varlık Yayınları arasında basıldı. *Zinde be Gûr* (Diri Gömülen), [Yapı Kredi Yayınları arasında çıktı], *Se Katre Hûn* (Üç Damla Kan) [Yapı Kredi Yayınları arasında çıkacak], *Aleviye Hânum* (Aleviye Hanım), *Velingârî* (Aylaklık), *Sâyerûşen* (Alacakaranlık), *Seg-i Vilgerd* (Başıboş Köpek)ve *Tûp-i Morvârî* (İnci Topu) onun başlıca hikâye kitaplarındandır.

İran edebiyatında hikâyeciliğin kurucularından biri olan tarihçi ve akademisyen Bozorg Alevî (1904-1998), Hidayet'in yanısıra Freud'un öğretilerinden de etkilendi. Ömrünün bir kısmı hapiste geçtiği için *Pencâh u Se Nefer* (Elliüç Kişi) ve *Varakpârehâ-yi Zindân* (Zindan Hatıraları) adlı hikâyeleriyle modern İran edebiyatında "*Hapis Edebiyatı*"nın temelini attı.

Aynı kuşağa mensup olan Sâdık Çûbek (d.1916) Bûşehr'de doğdu. Hidayet tarzındaki hikâyelerinde toplumun itilen kesimindeki insanları, olaylara natüralist bir gözle bakarak tasvir etti. *Heymeşebbâzî* (Kukla Oyunu), *Enterî ki Lûtiyeş Morde Bûd* (Bakıcısı Ölen Maymun), *Seng-i Sabûr* (Sabır Taşı) ve *Tengsîr* (1963) gibi kısa hikâye ve novellerinde halk dilinden de yararlanarak yozlaşmaya karşı çıktı. Bu son eseri Prof. Dr. A. Naci Tokmak tarafından dilimize aktarılarak Kültür Bakanlığı tarafından yayımlandı.

Hikâyecilikle makale ve deneme türü arasında bir çizgide kalan Celal Âl–i Ahmed (1923-1969) *Ez Rencî ki Mîberîm* (Çektiğimiz Acılar, 1947) adlı hikâye mecmuasında siyasî tutukluların yaşamlarını inceleyerek Bozorg Alevî'nin başlattığı hapis edebiyatına katkıda bulundu. *Dîd u Bâzdîd* (Ziyaret, 1955), *Setar, Zen-i Ziyâdî* (Fazla Görülen Kadın, 1952), *Sergüzeşt-i Kendûhâ* (Ko-

vanların Serüveni, 1954), *Müdîr-i Medrese* (Okul Müdürü, 1958) ve *Nun ve'l-Kalem* (1961) gibi hikâye ve romanlarında taassubu alaya alırken gelenek ve göreneklere bağlı kaldı.

Muhammed Hicazî [1900-1973], modern İran öykücülüğünün kurucuları arasında yer aldı. Felsefe öğrenimi görmesi, hem İran, hem Batı edebiyatlarını iyi tanıması ve öykülerinde dünyaya ve sorunlara pembe gözlükle bakarak, mutluluk tabloları çizmesi kitaplarını en çok satan kitaplar arasına yükseltti. Ancak öykülerinde yaşadığı neslin sorunlarına yeterince eğilmediği, sürekli klâsik tablolar çizdiği için Sâdık Hidâyet, Sâdık Çûbek ve Celâl Âl-i Ahmed gibi öykü ustalarından ayrıldı. İran toplumunu kemiren meselelere girecek yerde Alî Deştî (doğ. 1896) ile aynı safta, toplumsal huzurun hakim olduğunu savunmaya çalıştı. Eserlerinin kahramanlarıyla hiçbir ruhsal bağlantı kuramadı ve tam manasıyla onların dünyasını kavrayamadı. İran'ın modern Sadi'si diyebileceğimiz Hicazî'nin öykü ve romanlarının belli başlıları: *Perîçehr, Sirişk* [Gözyaşı], *Homâ, Pervâne, Zîbâ* [Güzel], *Âyîne* [Ayna], *Endîşe* [Düşünce], *Nesîm* [Meltem], *Sâgar* [Kadeh] , *Âheng*'dir.

Sosyal realizm taraftarı Mahmûd İ'timâdzâde (Bihâzîn) (d.1914) daha çok Rus edebiyatından etkilenerek kaleme aldığı Be sûy-i merdum (Halka doğru), Duhter-i raiyyet (Halkın kızı), Mohre-i mâr (Nazar boncuğu) ve Şehr-i Hodâ (Tanrı'nın şehri) gibi hikayelerinde çapraşık insanî duyguları ön planda tuttu ve eleştiriye yöneldi.

Hûşeng Muradî-i Kirmanî (d.1944) İran'da Kirman'a bağlı Sirç köyünde doğdu. İlk öğrenimini köyünde, orta öğrenimini Kirman'da tamamladıktan sonra Tahran'da Dramatik Sanatlar Yüksek Okulu'nu bitirdi. Bu arada İngilizce Tercümanlık Bölümü'nden de lisans aldı. 1961 yılından itibaren Kirman radyosunda sanatsal çalışmalarına başladı ve bu faaliyetlerini Tahran'da sürdürdü. Kirmanî'nin şimdiye kadar basılan eserlerinden bazıları şunlardır: *Gıssehâ-yi Mecîd* (Mecid'in Masalları), *Beççehâ-yi Gâlîbâfhâne* (Hah Dokuma Atölyesi Çocukları), *Nahl* (Hurma), *Homre* (Küp), *Çekme* (Çizme), *Kûze* (Testi), *Tenûr* (Tandır) (Öykü Mec-

muası), *Mihmân-i Maman* (Annemin Konuğu) ve *Murebbâ-yi Şîrîn* (Şebder Reçeli). Bunların bazıları Almanca, Fransızca, İngilizce, Arapça, Felemenkçe, Ermenice ve Arnavutçaya çevirildi. Yapıtlarından yirmisi beyaz perdeye aktarılarak İran'da ve İran dışında festivallere katıldı. Birçok eseri de gerek İran'da, gerekse Avrupa ve Amerika'da ödüller aldı.

Nâsır Müezzin (d.1944) Hurremşehr'de doğdu. Yayınevlerinde editörlük ve başka işler yaptı. Siyasî düşünceleri yüzünden tutuklanıp hapse atıldı. İlk öyküleri 1958'de Hûşe (Başak) dergisinde basıldı. Daha sonra öykülerini Şebhâ-yi Dubeçi (Dubeçi Geceleri, 1970) adlı öykü mecmuasında topladı. Müezzin güneylilerin toplum yapısını, özellikle de petrol işçilerini konu edindi. Edebiyat kanalıyla toplumsal eleştiriyi savundu. Halen Tahran'da yaşamaktadır.

Ferîdûn Tunkabunî (d.1936) Tahran'da doğdu. Lise edebiyat öğretmenliği yapan yazar siyasî nedenlerle tutuklanıp hapis yattı. Tunkabunî şehirde yaşayan orta hâlli insanların günlük yaşantısına mizah gözlüğüyle baktı. Öykü tekniği bakımından çok başarılı sayılmazsa da, mesajını iletmek için her edebî türden yararlanmaya çalıştı. *Sitârehâ-yi Şeb-i Tîre* (Karanlık Gecenin Yıldızları, 1958) adlı öykü mecmuası onun en iyi mizah kitabıdır. Yâddâşthâ-yi *Şehr-i Şulûğ* (Kalabalık Şehirden Notlar, 1969)'da öykü kalıbını bir yana iterek Tahran'da yaşamı farklı boyutlardan inceledi ve bir sonuca vardı. *Mâşîn-i Mubâreze bâ Bîsevâdî* (Cahillikle Mücadele Makinesi) Tunkâbunî'nin en iyi öyküsüdür ve Şahlık rejiminin sözde cehaletle mücadele kampanyasını alaya alır.

Mahmûd Keyânûş (d.1934) Meşhed'de doğdu. Tahran Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Öğretmenlikten sonra Çalışma Bakanlığı'na geçti. Öyküye 1948'de Sadef dergisinde başladı. *Gusse'î yu Gisse* (Bir Keder, Bir Masal, 1965) adlı öykü mecmuasında bir çocuğun gözüyle aileyi, çocukça özlemleri işledi. *Âyînehâ-yi Siyâh* (Siyah Aynalar, 1970) adlı öykü mecmuasında ise köye yöneldi. Hâlen emekli olan ve

İngiltere'de yaşayan yazar, öykücü, mütercim, şair ve edebiyat eleştirmeni olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Rıza Baba Mukaddem (1913-1987), Tahran'da doğdu. Ordudan emekli olan Mukaddem, büyüklerin yanısıra çocuklar için de öyküler ve şiirler kaleme aldı. *Temâşâ* (Seyir, 1973), *Beççehâ-yi Hodâ* (Tanrının Çocukları, 1966), *Esb* (At, 1969) adlı hikâyeler kitabında mizahtan yararlanırken hayal gücüne, belirsizliğe geniş ölçüde yer verdi.

Resûl Pervîzî (1919-1977), ilk ve orta öğrenimini Şiraz'da tamamladı. Tahran'a gelerek P.T.T. teşkilatında çalıştı. Antolojideki öykü onun *"Şelvârhâ-yi Vesledâr"* (Yamalı Pantolonlar) adlı eserinden alınmıştır.

Öykü yazarı Mesud Kimyager, 1941 yılında, Tahran'da doğdu. Daha çok kısa öyküleriyle tanındı.

Yine öykücü olarak tanınan İrec Pizişkzâd, 1927 yılında Tahran'da doğdu. Daha çok romancı yönüyle tanındı. *Dâyi Can Napoleon* (Dayıcığım Napolyon, 1972) adlı yapıtında toplumda meydana gelen değişimlere mizah penceresinden baktı.

Nâsır Takvâyî (d. 1940), Hemingway'in üslûbundan etkilendi. Genellikle az tanınan güney yörelerine yöneldi. Önceleri Safder Takîzade ile birlikte Amerikan yazarlarının eserlerini çevirdi. İlk öyküleri *Tâbistân-i Heman Sâl* (O Yaz, 1969) adlı yapıtında bir araya geldi. Bir romanın parçası gibi olan bu öykülerin kahramanı çok defa "Hurşit" adlı bir işçidir. Takvâyî öykülerinin çoğunda denizcileri ve deniz işçilerini konu edindi.

Şebder Reçeli

Huşeng Muradi-i Kirmanî

I

Dilini çıkarıp bir yana sarkıtmış, dişleriyle üstüne basıyordu. Zorlanmaktan kıpkırmızı kesilmişti. Nasıl olur? Açılmıyordu işte. Ne kadar zorlasa açılmıyordu. Şaşılacak şeydi doğrusu!

- Eninde sonunda açacağım seni!

Diz çöktü mutfakta. Kavanozu iki bacağının arasına alıp sıkıştırdı. Sol eliyle kavanozu dik tuttu; sağ eliyle kavradı iyice. Var gücünü kollarına verdi, çevirmeye çalıştı kavanozun kapağını; hayır olmadı.

- Neden açılmıyor?

- N'oldu Celal? Neden gelmiyorsun?

- Reçel kavanozunun kapağı açılmıyor. Çok sıkı.

- Bırak şimdi canım! Geç kalıyorsun. Neredeyse okul zili çalacak.

Celal bir yandan kavanozun kapağını açmaya çalışırken :

- Reçeli yemek için aldım herhâlde! Kapağını açmazsam olmaz, dedi.

Annesi mutfağa girdi:

- N'apıyorsun böyle? Ver bakayım bana. Boyundan bosundan, bir kavanozun kapağını açamadın! Sadece efelenip hayal kurmayı bilirsin.... Ihhh! Bu kavanozun kapağı açılmıyor canım!

Celal güldü. Annesi bir taraftan konuşup bir taraftan da kapağı açmaya uğraştıysa da açamadı.

- Bugün reçel yemesen olmaz mı sanki?.. Hep inat, hep inat!

Annesi reçel kavanozunu sıcak suya tuttu, çevirmeye çalıştı. Sıcak su parmaklarını yaktıysa da aldırış etmedi. Elleri alışıktı sıcağa soğuğa. Cildi kalınlaşmıştı bu yüzden. Camdan buharlar yükseldi. Bir bez alıp kapağın üstüne koydu. Çevirecekken Celal kavanozu aldı elinden ve:

- Şimdi kapak ısındığına göre rahat açılır artık, dedi.

- Evet ya, kavanoz kapağını açmak akıl ister, kuvvet değil. Her zaman kuvvet işe yaramaz.

Celal bezi kapağın üstüne koyup ağzı bir yanda, dili bir yanda çevirmeye çalıştı. Annesi onu seyrediyordu:

- Yine beceremedin. Ver, bana ver!

Annesi kavanozun yine kapağını semaverin musluğuna tuttu. Celal:

-Ver bana, dedi.

- Hayır, ben açacağım. Sen git, kitabını defterini topla, üstünü başını giy ve kahvaltını eder etmez çık.

Annesi hem konuşuyor, hem kapakla cedelleşiyordu:

- Yok, olmuyor! Görüyor musun bir reçel kavanozu nasıl da vaktimi aldı? Oysa işime gücüme bakmak ve sigortaya gitmek için izin almıştım bugün.

Hayır, olmadı. Kavanozun kapağı ne bezle açıldı, ne de bezsiz. Celal kavanozu aldığı gibi daire kapısını açtı, alt kattaki komşuya indi.

Zeynelî Bey de işe gitmek için üstünü giyiyordu o sırada. Celal kavanozu eline tutuşturup:

- Size zahmet şunun kapağını açar mısınız? dedi.

- Kocaman adamsın sen, bir kavanozun kapağını açamadın mı yani? Senin yaşındayken düz duvara tırmanırdım ben. Kaç yaşındasın sen?

- Oniki buçuk.

Zeynelî Bey eşinden bir bez alıp kavanozun üstüne koydu, gözlerini kıstı, dilini bir yana sarkıttı, dilini ısırmaya başladı. Zorlanmaktan kıpkırmızı kesildi:

-Açılmıyor, sıcak suya tut bunu.

Celal:

- Tuttuk ama olmadı. Herhâlde bizim bilmediğimiz bir yöntemi var.

- Ne yöntemi olacakmış? Herşeyin kapağı gibi sağa çevirdin mi açılır, sola çevirdin mi kapanır.

Sesini yükselterek:

- Hanım, bir bıçak ver bana! dedi.

Celal:

- Üstünde hiçbir şey yazmıyor. Bir işaret de yok ki ona göre rahatça açılsın.

Yandaki caddeden bir korna sesi duyuldu. Zeynelî Bey kavanozla bıçağı yere koydu. Ceketini giyip çantasını aldı:

- Kusura bakma, servisim geldi. Bıçağın ucunu kapağın altına sok, kabzasından vur. O zaman açılır. Bana kalırsa hava yapmış. Belki de diş atlamıştır. Ya da çok bekleyip pas tutmuştur. Kimden aldın bunu?

- Bizim köşedeki Bakkal Ahmed Bey'den.

Korna sesi duyuldu ama bu kez daha uzun çalıyordu. Zeynelî Bey alelacele ayakkabılarını giydi. Basamaklardan koşar gibi indi aşağı. Arkasından karısının sesi yankılandı merdivenlerde:

- Marketten ton balığı alıver!

Zeynelî Bey sesi duymadı bile; koştu sokağa. Celal geri döndü eve. Bir bıçak alıp ucunu kavanoz kapağının alt kenarına soktu. Çevirmeye çalışırken annesinin sesi yükseldi. Çarşafı düzeltiyordu:

- Bıçağın ucunu kıracaksın oğlum. Altı bıçaktan kala kala bir bu kaldı zaten.

Hırslanmıştı iyiden iyiye. Gevşer diye birkaç kez bıçağın kabzasını vurdu kapağa. Ne gevşedi, ne açıldı. Kapak biraz yamuldu

ama açılmadı. Telâşla ağzına bir lokma ekmekle peynir aldı; lokma ağzını doldurmuştu. Ağzında lokma ile :

- Ben gidiyorum anne!

Reçel kavanozunu çantasına koyup çıkarken annesinin sesi yükseldi:

- Nereye götürüyorsun kavanozu oğlum? Ne acayip çocuksun sen!..

- Sınıftaki arkadaşlarım çok güçlü; açarlar onu.

- Aman ha, kavanoz kırılırsa elini falan kesersin! Başıma iş açıp da okullara sürükleme beni. Her gün her gün okuluna gidemem. Götürme şu kavanozu. Korkuyorum...

- Korkma anneciğim.

Celal aceleyle basamaklardan indi. Ardından annesinin sesi yükseldi:

- Okuldan döndüğünde beni bulamazsan, bil ki anahtar Zeynelî Hanımdadır.

Celal çoktan sokağa fırlamış, koşuyordu.

II

Çocuklar sınıfta Celal'in başına toplanmıştı. Reçel kavanozu ilgi uyandırmıştı. Celal sıraya çıkmış, bir elinde kavanoz:

- Çocuklar, susun! Önce Bahadurî.

Bahadurî uzun boylu ve toraman bir çocuktu. Gülümsedi ve şişinerek yaklaştı. Çocuklar yol açtılar:

- Bir harekette açarsam ne vereceksin?

- Reçel senin olsun, ye şiş iyice.

Çocuklardan biri:

- Bahadurî akıllıdır. Reçeli bölüştürür.

Bahadurî çocuklara şöyle bir bakıp sırıttı:

- Çekilin kenara!

Kavanozu eline aldı, ince uzun parmaklarıyla kavanozu bir iyice kavradı ve çevirmeye çalıştı. Kavanozun kapağı açılmadı. Yine zorladı. Çocuklar alkış tuttular ona. Bir ayağını sıraya dayayıp

kavanozu dizine koydu. Şimdi kavanoza daha da hakimdi. Çocuklardan biri koluna vurarak:

- Rezil ettin bizi! dedi.

Bahadurî:

- Çekil başımdan be!

Ikınırken ağzı şekilden şekile girdi ve elleriyle kavanoza abandı. Kapağı çevirecek yerde belini çevirdi. Çocuklar kapak açıldı sandılar, hurra çekip alkış tuttular:

- Bravo Bahadurî!

Bahadurî çocuklara döndü:

- Susun! Kesin sesinizi! Nasıl açılacakmış bakayım bir.

- Açmadın mı daha?

Celal kavanozu almak için öne çıktıysa da Bahadurî vermedi.

- Bizimle oynamak için evde kapağı sıkıştırdın iyice değil mi?

- Hayır, bizim evde kimse açamadı. Ver şunu bana!

Beden eğitimi derslerinde bahçenin kenarındaki ağacın altına gidip oturan ve oradan çocukları seyreden sıska Efşârî kavanozu aldı. Bahadurî "Bizimle maytap geçersin ha? Görürsün sen!" dercesine ters ters Celal'e baktı. Elinin tersiyle alnındaki terleri silip, sınıfın bir köşesinde dikildi.

Efşârî kavanoza ve kapağa alıcı gözle baktı:

- Eee, kim demiş kimse açamaz diye? Ben açarım bunu.

Çocuklar bir ağızdan:

- Oooooo!

- Siz alay edin bakalım. Açarsam n'olacak peki?

- Reçeli yersin.

- Erik reçelini sevmem.

Celal:

- Yüz Tümen veririm sana.

Efşârî sıraya çıktı. Kendi çevresinde bir kez döndükten sonra tıpkı göz boyayan satıcılar gibi kavanozun altını, üstünü ve kapağını herkese gösterdi. Sonra aşağı indi. Avucuna tebeşir tozu sürüp tekrar çıktı sıraya. Herkes sessiz sedasız ona bakıyordu.

Efşârî bir kez daha kavanozu herkese gösterdi ve Celal'e dönerek:

- Yüz tümen tamam mı?

- Tamam.

Kavanozu sağ eline aldı, nefesini tuttu ve sol eliyle kavanozun kapağını sallamaya çalıştı. Solaktı. Usul usul, sabırla çevirdi kavanozun kapağını. Ustaca çeviriyormuş gibi yaptı ve zafer kazanmış birinin edasıyla güldü. Herkes kapağın açıldığını sandı.

- Alkışlayın beni!

- Oturun beyler! Efşârî, in aşağı, terbiyesiz herif!

Tarih öğretmeni Hasan Beydi.

- Oturun. Hani öğretmen birkaç dakika gecikirse gürültü etmeyecektiniz? Efşârî, elindeki kavanoz da neyin nesi?

- Celal Purzend'in öğretmenim. Evde kapağını açamamış; biz açalım diye getirmiş. Siz açabilir misiniz?

Efşârî kavanozu öğretmene verdi. Öğretmen kavanoza şöyle bir baktıktan sonra:

- Belli oluyor dedi, üstünde çok uğraşmışsınız ama açılmamış. Kapağına da vurmuşsunuz. Çok zorlamışsınız. İnsan önce düşünür bir, sonra kuvvetini kullanır. Nedenini bulmak gerek. "Reçel kavanozunun kapağı neden açılmıyor?" diye düşünür insan. İşin sırrı burada.

- Öyleyse neden açılmıyor öğretmenim?

- Birçok sebebi olabilir. Birincisi, reçel çok bekleyip bozulduğu için hava yapmıştır, yani kavanozda gaz birikmiştir ve kapağın açılmasını engellemektedir. İkincisi, kapak kavanozun ağzından birkaç milimetre küçüktür. Makine basınçla kapatmıştır ama şimdi açılmaz. Bir başka nedeni, reçel kavanoza konulurken sıcaktır. Isınma sonucunda kavanozun kapağı genleşmiş ve rahatça kapanmıştır. Ama şimdi soğuyup büzüştüğü için açılmaz. Reçeli soğuttuktan sonra kavanoza koymak gerekirdi. Bu durumda kavanozun kapağını suya tutmak gerekir...

- Öğretmenim, birşey diyebilir miyim? Annem sıcak suya tuttu ama açılmadı.

- Öğretmenim, siz açabilir misiniz?

- Hayır, siz açamadığınıza göre ben de açamam. Ben tarih öğretmeniyim, fen ve beden öğretmeni değil. Bana Kaçar hanedanı-

nın neler yaptığını sorsanız, size bir ay anlatabilirim ama reçel kavanozunun kapağını açamam. Pekâlâ, Purzend kavanozu çantana koy ve sınıfı meşgul etme artık. Dersimize başlayalım.

Kavanoz çocukların arasında elden ele dolaşıyor, herkes açmaya çalışıyordu.

- Purzend, kavanozu al, müdüriyete bırak gel. Eve giderken alırsın. Bir daha da getirme böyle şeyleri sınıfa. Kavanoz kapağın açılıp, açılmadığı, tarih dersini hiç ilgilendirmez.

Celal kavanozu alıp müdüriyete götürdü. Müdür:

- Ne bu?

- Kavanoz reçeli. Kapağı açılmıyor. Tarih öğretmeni müdüriyete getirmemi söyledi.

- Neden getirdin okula?

- Kapağı çocuklara açtırmak istedim ama kimse açamadı.

- Ve sınıfın altını üstüne getirdin değil mi?! Koy bakalım şu saksının yanma ve sınıfına git derhal.

Celal gidince Müdür Bey kavanozu aldı ve kapağını açmak için uğraştı durdu.

Teneffüs zili çalınca Celal müdüriyetin camından içeri baktı. Öğretmenler kavanozun başına toplanmış kapağı açmaya çalışıyorlar ama kapak bir türlü açılmıyordu.

III

Celal'le birlikte beş altı çocuk bakkal dükkânına doluştu.

- Eee, ne istiyorsunuz?

Celal başını çevirip çocuklara:

-Siz dışarı çıkın, dedi.

Çocuklar ister istemez dışarı çıkıp kaldırımda bekleştiler ve bakkalın reçel kavanozunun kapağını nasıl açtığını seyretmek için vitrinden içeriye baktılar.

İçeride iki müşteri vardı. Celal bekledi. Müşteriler alışverişlerini yapıp çıktıktan sonra:

- Ahmed Amca, bir zahmet şu reçel kavanozunu açıver.

Bakkal kavanozu aldı.

- Tabiî, tabiî. Reçel tazedir. Yeni geldi. Ekşiyip köpürdü mü yoksa?

- Hayır, hayır, siz kapağı açın!

Bakkal ne yaptı, ne ettiyse de kavanozu açamadı. Bezle açmak istedi, yine olmadı. Kavanozun kapağına bakarken:

- Sıcak suya tutsaydın..., dedi.

Çocuklar gelmiş, bakkalın nasıl uğraştığını izliyorlardı.

- Ne var? Yine daldınız içeri!

- Bunlar kavanozu nasıl açacağınızı görmek için geldiler.

-Açılmıyor.

-Bari, başka birini ver.

- Vurup kapağını eğdin tabiî, kapak da hasar gördü. Fabrika geri almaz bunu.

Bakkal biraz düşündükten sonra raftaki aynı marka reçelden bir kavanoz daha aldı ve kapağını açmaya çalıştı. Ne yaptı ne ettiyse de yine kapağı açamadı. Çocuklar gülüştüler. Sinirlenen bakkal:

- Hi..hi..hi! Ne var gülünecek? Hadi yallah dışarı bakalım veletler!

Celal:

-Başka birini açın! Reçelleri nasılmış görelim bari.

Bakkal başka bir kavanoz daha aldı. Ne kadar zorladıysa, musluğa tutup, kapağı tıkladıysa da açılmadı bir türlü. Çocuklar bir ağızdan gülüştüler. Bakkal yandaki dükkândan bir parça lâstik alıp, buzdolabının etrafından dolandı ve çocuklara doğru geldi. Çocuklar kaldırımda geri çekildiler. Bakkal, Celal'e dönerek:

-Yok, açılmıyor; derdi ne, anlayamadım.

- Öyleyse bu kavanozu alıp paramı iade edin.

-Kavanozun kapağına zarar vermişsin. Fabrika geri almaz bunu.

Bir kadın gelmiş, yoğurt istiyordu. Bakkal buzdolabından bir kase yoğurt çıkarıp kadına verdi.

Celal:

- Peki şimdi ne yapayım?

- Valla yirmi yıllık bakkalım, ben böyle şey görmedim. Hiçbirinin kapağı açılmıyor.

Kulak misafiri olan kadın:

- Biz de birkaç gün önce kurut almıştık; ne yaptıksa açamadık. Öylece duruyor. Bozulmuş olacak ki kapağı açılmıyor.

Celal:

- Şimdi ne yapabilirim ben? Paramı verin siz.

Kadın:

- Habire açılan, sonra da insanlara çöplük yediren şu fabrikaları şikâyet etmeli. Ya kapasınlar kapılarını ya da müşteriyi zarara sokmasınlar canım!

Çocuklardan biri Celal'e seslendi ve yanına çekip, kulağına birşeyler fısıldadı.

Celal tezgahtan kavanozu alıp dışarı çıktı. Elde kavanoz yürürlerken çocuklar:

- Celal, tazminat alırsan bize ziyafet çekecek misin?

- Ziyafeti boş ver! Hepimize birer dondurma ısmarla, büyük boydan.

IV

Çocuklar gittikten sonra bakkalı aldı bir düşünce: "Olur mu canım? Nasıl hiçbir kavanozun kapağı açılmaz?" Reçel kavanozlarının kapaklarını bir bir çevirdiyse de açılmadı. Müşteriler Ahmed Bey'in aklının başka yerde olduğunu görüyorlardı. Şaşkın ve öfkeliydi. Tabureyi ayağının altına koyup, raftan reçel kavanozlarını indiriyor, kapaklarını açmaya çalışıyor ama hiçbiri açılmıyordu. Bir yandan homurdanırken bir yandan da küfür savuruyordu. Ne isteseler " Yok beyefendi; yok hanımefendi; yok oğlum; yok kızım; başka yere gidin; rahat bırakın beni!" diyordu.

Reçel kavanozları olduğu gibi yerdeydi. Bakkal onlara bakıp hırslanıyordu. Her zamanki müşteriler ve komşular alışverişe geldiklerinde Ahmed Bey'in hâlini görüp acıyorlar: "Yaşlandın artık Ahmed Bey! Hiçbirinin kapağını açamazsın" diyorlardı.

. Bir kamyon durdu dükkânın önünde. Gıda dağıtımcısı arabadan inip elinde kağıt kalem:

- Selâm, nasılsın? Ne getireyim? Havuç, incir, ahududu, turunç reçeli ister misin? dedi.

Bakkal dükkanın ortasında çömelmiş, dizlerini sarmalayıp derin düşüncelere dalmıştı. Kavanozlara anlamsız anlamsız bakıyordu.

- Ahmed Bey, nerdesin? Nerelere daldın gittin böyle? Selâm veriyoruz, selâmımızı almıyorsun!

Reçel dağıtımcısı yaklaştı, buzdolabının arkasına geçti ve bakkalın omuzlarına dokunarak yüksek sesle:

-Selâm!

Bakkal birden düşüncelerinden sıçradı. Birkaç defa gözlerini ovuşturup etrafına bakındıktan sonra:

- Bugün öyle birşey oldu ki çıkamadım işin içinden. Yirmi yıldır bakkalım, hiç böyle şey görmedim doğrusu. Aç. Götür... götür. Bütün kavanozları, bütün malları götür.

- Neyi açayım? Neyi götüreyim?

Bakkal kavanoz reçelini dağıtımcının eline tutuşturdu:

- Buyur, aç şunun kapağını.

Dağıtımcı sırıtarak kavanozu aldı. Ne kadar zorladıysa da açamadı.

- Dur bakalım, bir de şunu...

- Yok azizim, yok. Hiçbiri açılmıyor. Rezil oldum mahalleye!

- Kavanoz açılmadı diye rezil mi oldun mahalleye? Bu da ne demek?

- Evet beyim, sabahtan beri, yok yok, öğleden beri neden hiçbir kavanoz açılmıyor diye düşünüyorum. Bir çocuk geldi, şikâyetçiydi. Fabrikanızı şikâyet edecek.

Bir kadın girdi o sırada içeri. Öfkeliydi.

- Ayıptır ayıp, Ahmed Bey! Bir de kızıma üstün körü cevap veriyorsun. Kurut almaya geldiğinde "Başka yere git. Kurut kavanozunun kapakları açılmıyor" demişsin. Senden bedava almadık ya! Al da hepsinin turşusunu kur!

- Satmıyorum hanımefendi. Bu fabrikayla işimi halletmedikçe satmıyorum. Hiçbir kavanozu satmıyorum. Ben şerefli adamım. Dün iki kavanoz kurut sattım; kapakları açılmıyordu. İnsanlarla kavga edemem. Bugün de reçel kavanozları açılmıyor.

Kadın başını eğip söylene söylene gitti. Bakkal dağıtımcıya döndü:

-Gördün mü beyim? Rezil oldum mahalleye!

- Nasıl yani?

- Nasıl yani, nasıl yani! Bellemiş hep "nasıl yani". Konuşup duracağına kavanozları aç da göreyim. Millete de doğru dürüst mal verin canım!

Kamyon şoförü ne kadar korna çaldıysa da bakkalla dağıtımcının tartışmaları bitmedi. Sonunda şoför de kamyonundan inip geldi:

- Caferî, amma da oyalandın be kardeşim! Polis gelip ceza kesecek!

Bakkal:

- Şoför Bey, buyurun buyurun; şu kavanozlardan birinin kapağını açın! Siz maşallah gençsiniz; gücünüz kuvvetiniz yerinde.

Şoför reçel kavanozunu aldı; ne kadar zorladıysa da açamadı. Başkasını aldı; yine olmadı.

- Hayret birşey!

Bakkal:

- Ben de "Hayret birşey" diyorum da kimse inanmıyor. Bu arkadaş hep "nasıl yani?" diyor. Nasıl yani'yi gidip fabrikanızdan sorun. Şu mallarınızla utanın utanın!

Şoför:

- Ben sadece bir şoförüm. Reçel kavanozlarını açmak üstüme vazife değil.

Trafik polisinin sesi duyuldu o sıra:

- Kamyon, yürü! Kamyonun sürücüsü! Hareket et!

Şoför dükkândan fırladı dışarı. Polis:

- Neredesin sen? Az daha ceza yazacaktım!

- Memur Bey acayip birşey oldu; reçel kavanozlarının hiçbiri açılmıyor! Hiçbiri!

Polis motorundan indi. Bakkal bir reçel kavanozunu verdi eline:

- Buyurun açın bakalım.

Polis ceza defterini şoföre uzattı ve ne kadar zorladıysa da kavanoz açılmadı:

- Biz trafik polisiyiz; böyle şeyler ilgilendirmez bizi. Çek kamyonu!

Ahmed Bey'in dükkânından sesler geldiğini duyan komşu kasap ne olup bittiğini öğrenmek için girdi içeri. O da kavanozları açmaya uğraştı. Birkaç müşteri ile yoldan gelip geçenler ellerine birer kavanoz alıp açmaya çalıştılar. Derken dükkânın önünde bir kalabalık oluşmuştu. Oradan geçen devriye polis arabası dükkânın önüne yanaştı:

- Ne var, niye biriktiniz burada?

- Komiserim bu kavanozlar açılmıyor.

- Ne demek açılmıyor?

Polis reçel kavanozunu alıp açmaya çalıştı.

Gelip geçenler bir polis arabası, polis motoru ve kalabalığı görünce merakla seyretmeye koyuluyorlardı. Kimileri de yaklaşıp eline bir kavanoz alıyor, açmak için ıkınıp duruyordu ama açılmıyordu.

Polis sesini yükseltti:

- Hanımlar, beyler, dağılın! Açılmayan reçel kavanozunun seyredilecek birşeyi yok. Haydi bakalım, dağılın!

V

Celal elinde reçel kavanozu önden gidiyor, çocuklar da peşisıra geliyorlardı. Sonunda karakola vardılar. Karakolun önündeki kulübede bir polis nöbet tutuyordu.

- Komiserim, şikâyetçiyiz biz!

İçeri girebilmek için başlarını öne eğdiler. Polis önlerini kesdi:

-Nereye?

- Şikâyetçiyiz, demiştik.

Polis güldü.

- Böyle olmaz. Çocukların karakola girmesi yasak.

- Biz çocuk değiliz. Şikâyetimiz var. Amiriniz bizim komşumuz olur. Onunla görüşmek ve birşey sormak istiyoruz.

- Öyleyse biriniz girsin içeri. Sadece bir kişi tamam mı?

Celal çocuklara baktıktan sonra çantasını sınıf arkadaşı Gafûrî'ye verdi. Reçel kavanozunu eline alıp girdi içeri. Kalabalığın, binbir çeşit adamın, kavga gürültünün arasından geçerek nöbetçi komisere ulaştı.

- Söyle çocuğum!

O zamana kadar böyle yerlere girmeyen Celal iyice korkmuştu. Reçel kavanozunu komiserin masasına koydu:

- Af edersiniz, şunun kapağını açar mısınız?

Komiser kavanozu aldı. Evirdi çevirdi:

- Bozulmuş mu? Pahalı birşey mi?

Kapağı açmak için çok uğraştı ama ne yaptıysa açamadı:

- Senin velin nerede? Bir şikâyetin varsa, büyüğünle birlikte gel!... Allah Allah! Nasıl olur da bu kapak açılmaz yahu?

- Ben de bunun için gelmiştim. Bu kavanozun kapağı açılmıyor. Kapağı açılmayan reçeli niçin satıyorlar?

- Sıcak suya tutarsan açılır. Şimdi git, böyle küçük ve önemsiz şeyler için bizim vaktimizi alma!

- Sıcak suya tuttuk ama açılmadı.

Komiser:

- Hiç böyle şikâyet işitmemiştim: Reçel kavanozunun kapağı açılmıyor; şikayetçiyiz!" diyorlar. Sonra gülümsedi ve kavanozun üstündeki yazıyı okudu: "I. Kalite. Erik reçeli. Şebder fabrikası. İçindekiler: Erik, şeker,..., No: 6/5/26473 m. Sağlık Bakanlığı ruhsat no: 5555. Kuru ve serin yerde saklayınız. Net ağırlık 300 gram. Perakende satış fiyatı: ... Riyal." Evet, fiyat yerini boş bırakmış. Bu bizim işimiz değil, yavrum. Fiyatı konusunda şikâyetçiysen, Tüketiciyi Koruma Müdürlüğü'ne gitmelisin. Bozuk çıktıysa Gıda Maddeleri Kontrol Müdürlüğü'ne gideceksin. Orada sana ne yapman gerektiğini söylerler. Bak, fabrikanın adresi ve telefon numarası kavanozun üstünde yazılı. Oraya da başvurabilirsin.

- Gıda Maddeleri Kontrol Müdürlüğü'nün adresi neresi?

- Bu caddenin aşağısında; birine sor ki kaybolmayasın. Yarın erkenden git.

Celal nöbetçi komiserin odasından çıkınca koridorda birbiriyle dalaşan insanlar başına üşüştüler ve elinden kavanozu aldılar. Kapağı açmak için birbirlerinin elinden kaptılarsa da açan çıkmadı.

Uzun boylu şiş göbekli biri kavanozu açmak için ter döktü ama o da kavanozu açamadı. Öfkelenip kavanozu duvara çalmak istedi. Celal bileğini yakaladı:

-Kırma, ver bana.

- Valla şikâyet etmekte hakkın var. Fabrikayı şikâyet et. Bu da reçel kavanozu mu yani?!

- Böyle reçel kavanozu olur mu?

Polisin biri ayaktakımının elinden kavanozu alarak çocuğa verdi ve karakoldan gönderdi.

- Haydi canım, işin peşini bırakma.

VI

Bakkalın önündeki kaldırım ana-baba günü gibiydi. İnsanlar ne olup bitttiğini görmek için birbirinin üstüne çıkıyordu. Yol tıkanmıştı. Şoförler arabalarından başlarını çıkarıp " Ne var? Ne olmuş?" diye soruyorlardı.

-Valla bilmem. Ne olmuşsa şu bakkalda olmuş.

- Dediklerine bakılırsa, içeriden yılan çıkmış.

- Sahibi kalp krizi geçirmiş.

- Yok beyim! Ben yaklaşıp gördüm. Reçel kavanozları açılmıyor. Neden kavanoz kapakları açılmıyor diye doluşmuş insanlar.

Ahmed Bey bütün reçel kavanozlarını bir kutuya koyup dağıtımcıya:

- Götür bunu. Sizin mallarınız yüzünden rezil oldum!

Dağıtımcının çaresi yoktu. Kutuyu kucakladı; toplanan halkın ve müşterilerin arasından geçip kamyona yükledi.

Polisin hoparlör sesi duyuldu o sırada:

- Gıda maddesi dağıtım kamyonu, hareket et!

Devriye polisleri halkı dağıtıyordu.

- N'olmuş komiserim?

- Dağılın, dağılın haydi, yok birşey!

Müşteriler ve halk dükkânın önünü boşaltırken aralarında konuşuyorlardı.

- Kavanozlarda zehirli madde falan varmış.

- Fabrikadan kaynaklanan bir kirlenme. Kavanozlar mikroplluymuş. Topluyorlar şimdi. Birkaç kişi bu reçelden ölmüş.

- Yok be kardeşim, işin aslı öyle değil.

- Neymiş peki?

- Kavanozların kapağı açılmıyormuş; kendi gözlerimle gördüm.

- Ayak bunlar beyim; inandın mı yoksa? Zam yapmak istiyorlardır. Önce bir bahaneyle toplayıp bindirecekler fiyata!

- Öyleyse hepsi toplanmadan gidip birkaç tane alalım.

VII

Şoför kamyonu caddenin kenarına çekti. Dağıtımcı atladı aşağı. Bir telefon kulübesine girdi:

- Alo!... Sabâhi Bey, bugün acayip bir şey oldu. Kavanozların kapakları açılmıyor. Önce bir bakkalda başlamış. Galiba müşteriler şikâyet etmişler... Evet her yolu denedik ama açılmadı. Hatta bugün fabrikadan aldığımız kavanozların kapakları da açılmıyor. Ben şoför arkadaşla birlikte hiçbirini açamadık. Evet... evet... İki bakkala daha gittik, çaktırmadan açmayı denedik, hiçbiri açılmıyor; ne yapalım şimdi? Ne emredersiniz?

Dağıtımcı dükkânlara girip:

- Selâm! Bizim fabrikaya ait ne kadar reçel varsa, verin götüreceğiz.

- Niye? Neden topluyorsunuz kavanozları?

- Bir sorun çıktı da.

Bakkallar pirelenmişlerdi bir kere. "Nereden çıktı bu?" Telefonlar çalışmaya başladı:

-Hasan, selâmün aleyküm! Şebder fabrikasının mahsullerini topluyorlar.

- Asgar, Şebder fabrikasının ürünleri toplanıyor, gözünü dört aç!

- Şebder karhanasının mırabbaların yığışdırırlar.

- Yoh baba!

Zırrr zırrr telefon sesleri, bakkal çıraklarının acele acele kâh motorla, kâh bisikletle gidip gelişleri, kaldırımlarda koşuşturmalar...

- Şebder fabrikasının reçellerini topluyorlar.

Bakkallarda bir telâş bir telâş. Raflarda ne kadar reçel kavanozu varsa indiriliyordu. Kimileri de tezgah altına saklıyordu.

- Yok beyefendi!

- Yok hanımefendi!

- Var hanımefendi, ama iyi olacağından emin değilim. Bugün götürürsünüz, yarın 'Niye bozuk mal verdin?' diye gelirsiniz sonra.

- Şimdilik birkaç kavanoz ver hele. Biz sizin eski müşteriniziz. Duyduğumuza göre bahane bunlar. Zam yapmak istiyorlarmış.

- Hangi reçelden istersiniz?

- Hepsinden. Hepsinden ne kadar verirseniz o kadar iyi.

Haber müşterilerin ve ahalinin kulağına kadar gitti. Herkes reçel soruyordu.

Öte yandan şirket kamyonları reçelleri toplarken diğer fabrikalar da Şebder şirketinin reçellerini topladığını duydular ve kendi dağıtımcılarına haber uçurdular: "Siz de reçel, bal, kurut ne varsa toplayın. Zam yapacaklarsa neden biz de zam yapmayalım? Hammadde ve işçi ücretleri aldı başını gitti ama gıda maddelerinin fiyatları yerinde saydı."

VIII

Kaldırımın iki tarafı sıra sıra vitrindi. Vitrinlerde yok yoktu. Çocuk oyuncakları, heykel hamuru, haşere ilâcı, bitkisel ilâç, şampuan, domates salçası, meyva suyu, margarin, süt tozu, krem, pudra, plastik bardaklar, bisküvi kutuları, her tür reçel ....

Celal koridorda yürürken gözünü vitrinlerden alamıyordu. Reçel kavanozu elindeydi. Bu kadar çeşitli ürünü bir arada görünce şaşırmıştı. "Burası ne biçim müdürlük böyle?! Bunlar da ne demek?"

Beyaz önlüklü bir adam yanından geçti.

- Selâm amca!

-Evet, ne istiyorsun?

Celal reçel kavanozunu gösterdi:

- Kapağının neden açılmadığını öğrenmek için getirdim bunu.

Adam bir odayı göstererek gitti.

Celal oda kapısının yanındaki tabelâyı okudu: "Kap ve Ambalaj Bölümü" Korkudan titreyerek girdi içeri. Masada sıska ve gözlüklü bir hanım oturuyor ve çok küçük birşeyi mikroskopta inceliyordu. Etrafı silme kutu doluydu.

Celal korkudan titreyerek:

- Hanımefendi, birşey diyebilir miyim?... Bu... reçel kavanozunun... kapağı açılmıyor, dedi.

Kadın önce çocuğun şaka yapmak için gelen terbiyesiz biri olduğunu sandı ama ciddî olan insanın böyle titremeyeceğini ve üstüne üstlük elinde reçel kavanozu taşımayacağım düşündü. Kalkıp Celal'in elinden kavanozu aldı. Kavanozun kapağını inceledi, uğraştı. Baktı ki açılmıyor, odadaki başka bir bayana seslendi; o da kavanozu açamadı. Bıçağın kabzasıyla birkaç kez vurdu; yine açılmadı. Sıcak suya tutacakken Celal:

- Biz sıcak suya da tuttuk. Vurduk da. Kapağın altına bıçağın ucunu da soktuk ama açılmadı. "Gıda Maddeleri Kontrol Müdürlüğü'ne götürün" dediler; size getirdik.

Bir başka hanım daha geldi. O da ağzı bir yanda, dili bir yanda açmaya çalıştıysa da olmadı. "Bu da neymiş böyle?!" diye söylendi.

Celal:

- Evet, her deneyen böyle söylüyor. Şimdi fabrikayı şikâyet etmek gerekir mi?

- Evet, siz tüketici olarak şikâyet edebilirsiniz.

- Kapağı açılmıyor diye mi?

- Evet, Bu gıda maddesinin ambalajı iyi değil diye şikâyet edersiniz. Zor açılıyor dersiniz. Örneklerimiz var. Tüketici bıçağın ucuyla kapağı açmak isterken bıçak kırılmış ve sıçrayan parça gözüne girmiş. Bir keresinde de tüketici kavanozun kapağını açarken fazla zorlamaktan kavanozu kırmış ve eli kesilmiş. Kapak paslı olduğu için tüketici tetanos olup ölmüş. Yani fabrika müdürü ve teknik sorumlu tüketicinin zararını ödemek zorundadır.

- Bu durumda tüketiciye ne verirler?

- Tazminat. Para alırsın.

Celal sevinçten dört köşe oldu. Sırıtmaya başladı:

- Ne kadar verirler?

- Zararın büyüklüğüne bağlı.

- Şimdi ne yapmalıyım ben?

- Bu kavanozu Gıda Maddeleri ve Sağlık Denetim Genel Müdürlüğü'ne götür. Tüketici olarak bir de dilekçe yaz, hakkını al. Ama tabiî yanında bir büyüğün olacak.

- Ya cevap vermezlerse?

- Cevap vermezlerse, reçel zehirli ise, hammaddesi iyi değilse, örnek alınır, kimyasal ve mikrobik testler yapılır. Fabrika müdürü mahkûm edilir, fabrikanın kapısına ebediyyen veya bir süre için kilit vurulur. O zaman fabrika çok zarar eder. Bütün bunları düşünerek seni razı etmeye çalışırlar.

- Yani benim gönlüm alınıncaya kadar tazminat öderler mi diyorsunuz?

- Afferin çocuğum.

- Ya sizin dediğiniz şeyler olmaz da, sadece kavanozun kapağı açılmazsa, yine haklı olur muyum? Tazminat öderler mi?

- Evet, evet; ne kadar çok soru soruyorsun sen?

- Çok özür dilerim, bir sorum daha var, çok önemli çünkü. Dilekçeye ne yazayım? "Ben tüketiciyim. Kavanozun kapağı bozuk. Bıçağın ucu fırlayıp girerse gözüme, kör olurum" yazayım mı?

Hanımlar gülüştüler. Mikroskobun başındaki bayan Celal'e bir kağıt verip "yaz!" dedi.

"Gıda Maddeleri ve Sağlık Denetim Genel Müdürlüğü'ne;

Şebder fabrikasının ürettiği reçellerde sağlık kurallarına uyulmamıştır. Bu durumda bir tüketici olarak hastalanma riskiyle karşı karşıya bulunuyorum. Bu şartlar altında üretim merkezinin kontrol edilmesini rica ederim."

-Kavanozun kapağı açılmıyor, dilekçede bunu yazmadım.

- Yaz: *"Son olarak, kavanoz kapağının iyi açılmadığını bilgilerinize arzederim."*

- Hiç açılmıyor ki!

- Üff; Peki, yaz bakalım: *"Hiç açılmıyor."* Şimdi yazıyı temize çek. Sonra bir büyüğünle birlikte, kavanozu dediğim yere götür.

- Geç olur hanımefendi; sınıfa gitmem gerek. Yarın götürürüm.

Celal sevindi. Elinde kavanoz ve dilekçe, okuluna doğru koştu.

IX

Annesi oturmuş, masa başında çalışıyordu. Kız mantolarının önüne başka birinin düğmeleri dikmesi için yerini işaretliyordu.

Annesi bir terzi atölyesinde çalışıyordu. Elleri hızlı hızlı işlese de aklı işinde değildi.

- Ne işler açtı başına! Araba çarpmış, suya düşmüş, sonrada başını kaldırım taşına vurup bayılmış. Şoför kaçmış, insanlar da Celal'i hastaneye götürmüş! Çantasını aramışlar. Kimlik kartı çantasındaymış. Oradan okulunun numarasını bulmuşlar.... Kartını neden almadın? Durmadan kaybedersin zaten. Ne bulursam, koyuyorum çantana. Kabını çıkarıp o yana bu yana atıyorsun. Defterlerinin üstüne adını yazdın mı acaba? Çocuklarla parka, sinemaya gitmiş olmayasın!? Yok yok, kendi başına böyle şeyler yapmazsın sen. Okul yerine parka gidersen halt edersin! Benden izinsiz su bile içmezsin sen. Ne olduysa şu reçel kavanozu yüzünden oldu..... Sen de kendi yapacağın işi verdin Celal'e. Zerre kadar akıl yok sende! Sahi, Celal reçel kavanozunu almış mıydı yanına? Hiç hatırlamıyorum.... Ben görmeyeyim diye kavanozu cebine koydun değil mi? Cebine sığmaz ki ama.... Çantana koy-

muşsundur. Hiç akıl etmedin mi kavanoz kırılır diye? Ya da kapağı açılır, reçel dökülüp kitabın defterin mahvolur diye? Neler diyorum ben? Kavanozun kapağı asla açılmaz.... Çok kötü bir çocuk oldun Celal, çok. Bir elime geçirirsem, vay hâline! Ayakların büyüyünce adam oldun mu sandın!? Büyümene çok var daha. Canına okuyacağım senin! Aklısıra...Kabahat bende, kötü terbiye ettim seni. Hani köşedeki gazete bayiine gönderdimdi seni, ne zaman döndün peki ha? Üç saat sonra. Öldüm öldüm dirildim. Ne demiştin bana: Onda yoktu. Ötekine gittim. Onda da yoktu, daha ötekine gittim. Gide gide caddenin sonuna kadar, şehrin öbür ucuna kadar gitmişsin. Gazete yoksa yok; cehenneme kadar! Dön gel evine... Kavanozun kapağı açılmıyormuş. Açılmazsa açılmasın, lânet olsun! At gitsin. Kavanozu geçireceğim kafana. Bak hele, ne hâllere soktu beni. Bak nasıl titriyor her yanım. Şu ellerime bak, tir tir. Betim benzim attı. Nereye gidip arayacağım seni ben?

- N'oldu? Purzend Hanım niye ağlıyorsun?

- Celal, Celal okula gitmemiş! İlk teneffüste kaybolmuş. Müdür yardımcısı telefon etti buraya. Bir sorun çıkarsa telefon edin, demiştim.

- Öyleyse, kalk düş peşine haydi.

- Nereye gideceğim ben şimdi? Kapağı açılmıyor diye alıp gitmiş kavanozu. Gittiği yeri bilmiyorum ki?

Annesi hem ağlıyor hem konuşuyor ve mantoların önüne işaret koyuyordu.

X

Celal elinde kavanoz, caddede koşuyordu. Müdürlüğün dilekçesini kitabının arasına koymuştu. Koşa koşa geldi okuluna.

- Oooo, Purzend Bey nerelerdeydiniz?

Müdür yardımcısı üst katın penceresinden görmüştü onu.

- Gel yukarı!

Celal reçel kavanozunu zorla cebine sokup yukarı çıktı.

- Neredeydin?

- Öğretmenim, ilk teneffüsten sonra edebiyat dersimiz vardı. Edebiyat öğretmenimizin gelmeyeceğini düşündüm. Hastaydı çünkü. Biz de idarî işlerin peşine düştük.

- Ne idaresi? Bu ne?

Cebinde şişkinlik yapan kavanoza elini sürdü.

- Reçel, öğretmenim. Kapağı açılmıyor; gidip şikâyet ettik.

Müdür yardımcısı sırıtarak:

- Reçel kavanozunun kapağı niçin açılmıyor diye şikâyet ettin öyle mi? Ben de sana inanacaktım! Haydi, yallah sınıfına! Aylak herif seni!

XI

Fabrika müdürü reçel kavanozunu eline almış, ayakta konuşuyordu:

- Hayret! Hayret! Şaşılacak şey doğrusu! Hayret arkadaşlar. İki aydır ürünlerimizi böyle arızalı olarak piyasaya sürüyoruz da kimsenin ruhu duymuyor! Kavanozların kapakları neden açılmıyor diye soran çıkmadı mı içinizden yahu? Zavallı tüketici reçel kavanozunun kapağının açılmadığını görünce ne yapar; aklına gelen ilk şey sıcak suya, semaverin musluğuna tutmak ve zorlamaktır. Baktı ki zorlamakla bir şey olmuyor, üstünde fazla durmaz; koyar bir kenara ve işine gücüne bakar. Şikâyet eden kimse ya elisıkı biri ya da parasının gittiğine canı yanan biri olacak ki, çiviyle, şişle, bıçağın ucuyla açmak için cedelleşmiş durmuş; elini kolunu da yaralamış. Ya da bıçağının ucu kırılıp fırlamış gözüne saplanmış, kör olmuş. Ama, ama ne yazık ki bir kerecik olsun aklma gelmemiş ki problem bizim ambalajımızdan ileri geliyor. Dikkatsizlik ve hata yalnız fabrikanın teknik müdür ve ambalajlama sorumlusunda değil, hepimizde. Fabrika müdürü olarak benden tutun, fabrika bekçisi İsmail Bey'e kadar. Beyler, şakası yok bu işin. Devlet yetkilileri fabrikamızda böyle birşeyin olduğunu duyarlarsa, kapıya kilit vururlar. O zaman da bunca işçi, mühendis, memur işsiz kalır. Onca sermaye yok olur. Hepsinden

önemlisi reklâm paraları boşa gider. Eminim Şebder reçeline halkın güveni kalmaz.

Şimdi, ben bu fabrikanın müdürüyüm ve sizinle oturmuş konuşurken evlerde, mutfak raflarında, buzdolaplarının üstünde, fırınların ve bulaşık makinelerinin yanında, koltuk arkalarında ve hatta çocuk komodinlerinde kapağı açılamamış binlerce binlerce reçel kavanozu var. Hiç kimse işin üstüne düşmemiş. Bir müdür olarak bunların hepsini düşünemem ben. Olan olmuş bir kere. Arızalı kavanozların büyük bir kısmını topladınız diyelim. Pekâlâ. Ya evlerdeki kavanozlar n'olacak? Ya biri işin kokusunu alıp da Sağlık Müdürlüğü'ne götürse ve şikâyetçi olsa, aldık mı o zaman başımıza püsküllü belâyı!

- Müdür Bey, duydunuz mu, bir erkek çocuğu reçel kavanozunu götürmüş; şikâyet edecekmiş?

- Evet, haberim var. Eğer o meraklı turşucu reçel kavanozunun kapağı nasıl açılır diye düşünmese, biz yıllarca ürünlerimizi piyasaya sürecektik. Bakkal ve mutfak raflarında kavanozlar tozlanırken kimsenin de sesi çıkmazdı. Bu çocuğun başımıza tatsız bir iş açtığı doğru. Ama uyarmış oldu bizi. Şimdi yapacağımız birkaç iş var. Önce şu kavanozlar neden açılmıyor, ona bakalım. Asıl sebebini bulup bertaraf edelim. Sonra elele verip bakkallardan, evlerden bütün reçel kavanozlarını toplayalım. Hiçbir evde tek kavanoz bile kalmasın. Hepsinden önemlisi, şu veledi razı edelim. Şikâyetini geri çeksin, reçel kavanozunu da elinden alalım. Nasıl olur bilmem ama reçel kavanozu onun elinden alınmalı. Ödül mü verilir, yalvarılır yakarılır mı, orasını bilemem, her nasılsa işte! Öyle dikkatli, plânlı ve sistemli çalışmalıyız ki yine güzel reçeller üretelim, cicili bicili kavanozlara doldurup, rahat kapanan kapaklarla piyasaya sürelim ve değerli halkımızın güvenine mazhar olalım. Bu küçük hata ile rakiplerimizin, can düşmanlarımızın, reçel fabrikalarının eline koz vermeyelim ve gazetelerin diline düşmeyelim. Uzun sözün kısası.... İsmailî Bey, babacım, ben burada konuşuyorum, sen orada almışsın eline bir kavanoz, açmaya uğraşıyorsun! Olmaz ki böyle canım! Benim bütün çırpınmam sizin için. Buranın kapısı kapanırsa, işsiz kalacak, çoluk ço-

cuğunun önünde mahçup düşecek olan sizlersiniz. Fabrikaya bir leke gelse, hepimiz rezil oluruz, acısı hepimizden çıkar. İsmailî Bey " Borç istiyorum, kızımı evereceğim" diye kapımı aşındırdı. Öteki, ismi lâzım değil, hepiniz tanırsınız, her gün geç gelir işine, şimdi de şu köşede sağda dikiliyor, ekose gömlek giyip kahverengi ceket giyen. Posbıyık olanı diyorum. Vır vır vır yanındakiyle konuşuyor. İsmi lâzım değil, mahçup etmek istemiyorum şurda. Evet, şimdi bana bakıp bıyıklarını kemiren bu beyefendi günde üç defa süklüm püklüm odama giriyor. Sulu gözlerle talihsizliğinden, hastalığından, kiracılığından, elinin darlığından sızlanıp duruyor. İşi gücü borç almak, çocuk yardımı almak, mesai ve zam almak. Bunlar sadece benim bileceğim şeyler. Kimseye de söylemem. Kimsenin sırrını söyleyip de utandırmak istemem. Her neyse, beyefendi hazretleri, adını söylemek istemiyorum. Bak, şunu bil ki fabrikanın kapısı kapanır ya da ağır bir tazminat ödemek zorunda kalırsak, zararını hepimiz çekeriz.

- Müdür bey, durum düzelir de halk reçel kapaklarının açılmadığını unutursa, zararı telâfi etmek için birşeyler yapmaz mısınız? Duyduğuma göre diğer fabrikalar mallarına zam yapacaklarmış.

- Onu da düşünmek lâzım. Fabrikanın durumu anlaşıldığına göre şimdi gidip şu kapaklar neden açılmıyormuş, onu öğrenelim. Sonra öteki meselelere sıra gelsin.

XII

Piyasada reçel yoktu. Hiçbir bakkalda, markette bulunmuyordu. "Reçelleri topluyorlar. Zam yapacaklarmış!" lâfları ağızdan ağıza dolaşıyordu.

Bulan, birkaç kavanoz birden almış, götürmüştü evine. Halkın reçele akın ettiğini gören bakkallar ve market sahipleri indirmişlerdi raflardan reçelleri. Fabrikalar da reçellerini toplatıyordu.

Bazı bakkallar bir kâğıt yazıp vitrinlerine yapıştırmışlardı:

"Şebder fabrikasının kapaklı reçelleri alınır."

En pahalısı Şebder fabrikasının reçelleriydi. Kavanoz kapaklarına altın karıştığı söylentisi yayılmıştı. Güya eritildiğinde altın elde edilecekmiş falan filân. Kimileri de boş reçel kavanozlarını toplama yanlısıydı. Diplerinde bir tam bir yarım daire bulunan kavanozları daha yüksek fiyatla alıyorlardı. İşte böyle.

Çok kişi de reçelin peşindeydi. Reçel kavanozları evlere, buzdolaplarının üstüne, soba üstüne, raflara, mutfaklara, yıkanmış kapların yanına gidiyor, üstüste, yanyana diziliyordu. Her türlü reçelin alıcısı vardı. Havuç, erik, incir, kabak, ahududu, çilek, gül, elma, kayısı, portakal reçelleri...

İşçi ve memur kooperatifleri karneyle reçel veriyordu.

Dairenin veya fabrikanın servis otobüsünden, minibüsünden inen işçinin, memurun elinde içi reçel dolu bir poşet vardı. Sokakta, apartman merdiveninde karşılaşan dostlar, komşular, yabancılar "Nerde veriyorlar reçeli?... Kaça aldın?" diye soruyorlardı.

Bu kadar soru sorulmasın diye memurlar ve işçiler reçelleri ya gazeteye sarıyor ya da siyah naylon poşete koyuyorlardı. Böylece akılları sıra komşuların gözü kalmayacaktı.

Belediye otobüslerinin ön camında, sigara paketi, çay bardağı ve yapma çiçeğin yanında, taksilerin torpido gözlerinde, ekmek fırınlarında saatin yanındaki torbada reçel kavanozu vardı. Bakkallar ve kooperatifler üyelerine, dostlarına, komşulara reçeli tek değil, başka bir mal ile birlikte veriyorlardı.

Önce reçeli haşere ilâcı ile birlikte verdiler. Haşere ilâçları tükenince yara bandı vermeye başladılar. Sonra kulak temizleme çubukları. Hani daha çok çocuklar için yapılan, ucu pamuklu ince çubuğu olanlardan. İşçilerle memurlar itiraz ettiler:

- Haşere ilacı sonbaharda, yara bandı da durup dururken verilmez ki. Süt çocuklarının kulak temizleme çubuğunu ne yapacağız biz? Evimiz haşere ilâcı, yara bandı ve kulak temizleme çubuğuyla doldu taştı! Neden bu zulmün, insafsızlığın önüne geçilmez?!

Bunun üzerine kooperatifler yara bandı, kulak temizleme çubuğu ve haşere ilâcı vermekten vazgeçip, yerine halı şampuanı

verdiler. Şehir, kasaba, köy, mahalle bakkallarının önünde kuyruklar oluşmuştu. Kimileri de kuyrukları seyredip reçelcilerin hâline gülüyordu.

XIII

Celal'in annesi:

- Öldürseler, seninle şikâyete gitmem. Aklımdan zorum mu var, koskoca kadın hâlimle peşine düşeceğim de "bu reçel kavanozunun kapağı neden açılmıyor" diyeceğim! Açılmazsa açılmasın canım, cehenneme kadar! Böyle olsaydı, her gün herkes işini gücünü bırakır, mahkemelerde sürünür, o kapı senin, bu kapı benim şikâyet eder dururdu. Al işte, daha dün meyve aldım. İnsafsız herif başımı çevirmeye kalmadan üç çürük portakalı sokuşturmuş, dört sağlam portakalla karıştırmış! Sıvı deterjan aldım. Neden yapmışlar bilmem; cildim soyulmaya başladı. Bu sabah sen ekmek aldın ya. Gördün mü yarısı yanık, yarısı hamurdu! Sen daha geçen gün ayakkabı aldın. İki gün dayanmadı; pençesi düştü yolda giderken. Bir kutu hurma aldım. Üstten birkaç sıra iyiydi, alttakiler ise ekşi. Eğer şikâyet edip dava açmaya kalkarsak işimizi gücümüzü bırakıp o mahkeme senin, bu mahkeme benim dolaşır, milleti kendimize düşman ederiz.

Celal:

-Ama anneciğim bu farklı.

- Ne farkı varmış? Kime desen "'Reçel kavanozunun kapağı açılmıyor. Reçel fabrikasından şikâyetçiyiz!" gülerler adama be. "Ya aklından zoru var ya da iş arıyor kendine" derler. Davulun sesi uzaktan hoş gelir. Bak üşüttün, burnunu çekip duruyorsun, yüzünde renk kalmadı. Git birkaç portakal soy da ye. Ne zamandır taktın şu reçel kavanozuna. Boşuna üzme kendini. Eline birşey geçmez.

- Gidip Zeynelî Bey'e şikâyet yazımızı gösterelim. Şikâyetimizden sonuç alır mıyız, almaz mıyız, o söyler.

- Hayır alamayız. Elâlem alay eder bizimle.

Celal pencereden başını uzattı. Baktı, salonları aydınlık. Zeynelî Bey karısıyla bağırışıp duruyor. Gölgeleri perdeye vuruyor, yaka paça hırlaşıp duruyorlardı.

-Anne, kavga!

- Ne zaman bir misafirleri olsa, misafirler gidince başlarlar ağız dalaşma. Nasıl misafirmiş onlar? Neden onların yanında böyle dedin? Niye çayı geç getirdin? Misafirler varken gülüşür oynaşırlar, misafirler gitti mi...

- Hayır anne, misafir meselesi değil. Dinle, bak!

Zeynelî Bey'in sesi duyuluyor, gölgesi perdede hareket ediyordu. Konuşuyor ve ellerini o yana bu yana sallıyordu.

- Hayır karıcığım. Ben beceriksiz değilim. Ne zaman birşey lâzım olsa alıyorum. Bizim reçele ihtiyacımız yok. Ne zaman reçel aldık ki şimdi reçel alalım? Bırak Allah aşkına, elâlem reçel peşinde koşarsa koşsun. Ben gitmem; boğazıma düşkün de değilim. Çok kişi de benim gibi.

- Neden meslektaşlarından örnek almıyorsun? Çoluk çocuklarından kuş sütünü eksik etmiyorlar. Hani şu sevgili arkadaşın Rızahânî; karısı reçelin hanidir bulunmaz olduğunu işitti ya, evine günde beş altı kavanoz reçel taşıyor. Sizin kooperatifiniz var. Mutlaka reçel veriyorlardır da sen almıyorsun. Uyanıklar senin yerine alıyorlar.

- Bizim kooperatif reçel getirmedi.

- Öyleyse, mektup yazın, hepiniz imzalayın altını, verin müdürünüze, o düşünsün gerisini. Bugün yandaki hastahane kooperatifinin önünden geçiyordum; baktım, hastabakıcılar, işçiler, doktorlar kuyruğa girmiş, reçel alıyorlar. Millet reçel alıp, stok yapıyor. Ama biz kurulmuşuz yerimize, dünya umrumuzda değil.

- Reçel yemezsek ölür müyüz hanım?

- Ölmeyiz. Et, peynir, süt ve fasulye yemezsek de ölmeyiz. Hava yeriz. Ne zaman, ne dersem, al getir eve. Yemeyiz dersen, ölmeyiz. Bir misafir çıkıp gelse eve, mesela kardeşin, karısı, çocukları Şiraz'dan kalkıp gelseler, sabahleyin sofrada kahvaltılık ne koyacağız önlerine? Tereyağlarını neyle yiyecekler? Hadi bizi boş

ver; koyarız başımızı yere, senin düşüncesizliğin yüzünden ölene kadar birşey yemeyiz, ya misafirler n'olacak? Eskiden beri böyleydin sen. Valla evi, mutfağı düşünmesem, şu iki eski halı, kıçı kırık mobilyalar ve dört kabımız da olmazdı. Ne talihsizmişim de sana aldanmışım!

Kadının yüzünün iri gölgesi tüm perdeyi kaplamıştı. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Zeynelî Bey'in sesi geldi:

- Reçel için mi ağlıyorsun yani şimdi?

- Hayır, talihime ağlıyorum. Ne günah ettim de ömrümü şu evde geçirdim! Binlerce insan gibi sen de evine iki kavanoz reçel al getir diyemeyecek miyim? Yarın öbür gün o zavallı yaşlı adamla yaşlı kadın çıkıp gelseler, meselâ kızlarının yanına, sabah önlerine koyacak bir zerre reçelim yok.

- Ben reçelci değilim. Ananın babanın canı reçel çektiyse, yanlarında getirirler reçellerini!

-Allaha şükür vücudum sağ. Henüz elim ayağım tutuyor. Sen istesen de istemesen de yarın sabah reçel arayacağım. Yarın şu rafları reçelle doldurmazsam, insan değilim. Abime telefon edeyim de gelsin aramızdaki şu meseleyi konuşsun bir. Artık seninle yaşamaktan, huysuzluğundan yoruldum, usandım!

Celal'in annesi:

- İnsanların sözlerini dinlemek doğru değil. Belki konuştukları şeyi duymamızı istemezler. Çekil pencerenin önünden. Şu apartmanlar ne kötü! İnsan öhö dese, duyuluyor.

-Anne, yarın sabah şikâyete gidelim mi?

-Tutturdun sen de ha. Dersine, ödevine bak. Yarından sonra sınavın var.

- Sen gelmezsen, ben kendim giderim.

- Git bakalım hadi! Ben de sana ne yapacağımı bilirim. Kendi başına oraya buraya şikâyete gitmen olmaz; ben ölmedim hâlâ.

Celal'le annesinin yüzlerinin gölgesi cama vurmuştu ve alt kattan görülüyordu. Sesleri yüksekti. Zeynelî Bey karısına:

- Konuştuklarını dinlememiz doğru değil, çekilelim kenara, haydi.

XIV

Şebder reçel fabrikasından iki kişi geldi Bakkal Ahmed Bey'e:

-Selâmün aleyküm!

- Aleyküm selâm, buyrun!

- Şu erkek çocuğunun adresini istiyoruz. Hani ilk kez sizin dükkâna gelip de reçel kavanozunun kapağı açılmıyor diye şikâyet etmek isteyen çocuk. Kaç gündür aradıysak da bulamadık evini.

- Valla evinin yerini bilmiyorum, ama şu sokaklardan birinde olmalı. Her müşterimin adresini bilemem ki.

- Size ne dedi?

- Çok kızgındı. Şebder fabrikasını şikâyet etmek için bir dilekçe de yazmış. Gösterdi bana. Sağlık Müdürlüğüne de gitmiş. Annesini de götürecek. Önceden sizin dağıtımcıya da söyledim gözünüzü dört açın diye. Kavanozlarınızın kapağı neden açılmıyormuş, söylemediniz bir türlü. Neymiş işin aslı?

- Teknik arızası varmış. Fabrikanın teknik sorumlusu sebebini bulmak için araştırma yapıyor.

- Reçelleriniz zehirli değildi. Kanser yaptığını söyleyenler de var.

- Yok daha neler! Söylenti bunlar. Siz niye inanıyorsunuz ki? Şu çocuğu nerede bulabiliriz?

- Genellikle buradan geçer. Okul dağıldı mı, çocuklar buradan geçerler. O da çocuklarla birlikte olur. Kaldırımda beklerseniz, görürsünüz. Arabanızı çekip daha aşağı park edin. Burada ceza keserler. Çocuklar yarım saate kalmaz gelirler.

- Biz tanımıyoruz onu. Gösterir misin?

- Görürsem, tabiî.

Fabrika temsilcilerinden biri gidip arabada oturdu, öteki de bakkal dükkânının önündeki kaldırımda dikildi. Beklemeye koyuldular. Okullar dağıldı. Kız erkek bütün çocuklar ellerinde çanta, kitap, kaldırımı doldurdular. Temsilciler, biri arabadan, öteki kaldırımdan çocukları gözlüyordu. Hangi çocuk olduğunu da bilmiyorlardı. Gelip geçen çocuklar tıpkı ağaçtaki serçeler gi-

bi cıvıl cıvıl konuşuyorlardı. Temsilcilerden biri çocuğu bulma ümidiyle reçelden bahsediliyor mu diye konuşmaları dinliyordu. Tesadüf bu ya, hepsi de reçelden söz ediyordu. Hep reçel, hep reçel. Temsilci şaşırıp kalmıştı. Bakkala gitti:

- Gel hele, bak şu çocuklara. Hangi çocuktu?

Çocuklar dükkâna doluşmuştu.

- Amca, iki gazoz!

- Amca külahlı dondurma var mı?

- Ahmed Amca kalem var mı?

- Yok. Bu güzel değil. Silgilisinden ver.

- Ahmed Amca, bir saattir dikiliyoruz şurada; tındığın yok!

- Ne istediniz hanım kardeşim?

- Reçel var mı? Hangisinden olursa olsun, farketmez. Bu çocuk yedi bitirdi beni, "Herkes reçel alıyor da niye biz almıyoruz?" diye. Canı reçel çekmiş. "Sana evde pişiririm" diyorum, "Hayır, kavanozdaki reçelden istiyorum" diyor. Varsa, bir kavanoz verin.

- Nerdeee, fabrikalar topladılar. Kalanını da yarım saat önce götürdüler. On gündür reçel müşterisini geri çeviriyoruz.

- Beyim, reçel kavanozunun kapağı kapalı olsa ama içinde reçel olmasa, kavanozu alır mısınız?

- Olur mu canım, içinde reçel de olacak. Boş reçel kavanozu ne işime yarar?

- Hurma var mı?

Çocuklar birbirinin üstüne çıkıyordu. Temsilci:

- Dışarı gelip de şu oğlanı bir göstersen olmaz mı? Hepsi gitti.

- Sen de tam zamanında geldin hani! Başım kalabalık görmüyor musun?

Celal geldi. Yanında arkadaşları da vardı. Fabrika temsilcisinin önünden geçti, arabada olanın önünden ama temsilci onu farkedemedi.

XV

Zeynelî Hanım sebze ve yoğurt almış, eve geliyordu. Sokaklarının köşesinde, bir arabanın yanında iki adamın beklediğini gör-

dü. Şaşkındılar, o yana bu yana bakınıyorlar, her geçene birşey soruyorlardı. Zeynelî Hanım yanlarına gitti:

- Bir yeri mi arıyordunuz?

- Evet hanımefendi, ama bulamadık. Bu sokaklardan birinde oturuyor dediler ya... Birkaç gündür bu sokakta, arka sokaklarda dolanıp duruyoruz.

- Kimmiş? Ne iş yaparmış?

- Bir erkek çocuk. Bir süre önce caddedeki bakkaldan reçel almış.

- Ha, tanıdım. Adı Celal. Bizim komşu. Siz reçel fabrikasından mı geldiniz? Evet evet o. Birkaç gün önce akşam bizim eve geldi, kocamdan yardım istedi, sizin fabrikayı şikâyet edecekmiş de. Annesi karşı çıkıyordu, "faydası yok" diyordu. Ama aklına koymuş bir kere, mutlaka şikâyet edeceğini söylüyordu.

- Peki siz onu tanıyor musunuz?

- Tabiî tanırım, bizim üst katta otururlar. Zavallıların malî durumları iyi değil. Birkaç yıl önce araba çarptı babasına; rahmetli oracıkta öldü. Özür dilerim benim önden gitmem lâzım.

- Rica ederim. Siz yalnız evi gösterin bize, yeter.

Sokakta ilerliyorlardı. Zeynelî Hanım önden, fabrika temsilcileri de ardından geliyorlardı. Biri Zeynelî Hanımın ağır poşetini taşıyordu.

- Bir şey soracağım, bağışlayın. Şimdi kaliteli ve ucuz reçel nerede bulunur acaba?

- Ne kadar istiyorsunuz?

Yirmi otuz kavanoz kadar. Ama reçellerin iyi olması lazım. Kapakları da rahat açılanından. Hem kendim için, hem de yatılı okuyan çocuklar için istiyorum. Ben orada gönüllü çalışıyorum da.

- Hanımefendi, komşunuz Celal ve annesini ne kadar tanırsınız, nasıl insanlardır?

- İyi insanlardır. Annesi çalışkan ve iyi bir hanımdır. Celal de kötü çocuk değil hani. Ama benden duymamış olun. Ana oğul sürekli didişir dururlar; biz hep duyarız seslerini. Odalarının perdesinden görürüz bazen; bağırışırlar durmadan. Oğlan inatçı mı

inatçı. Ama bizim onlarla uğraştığımızı düşünmeyin sakın! Ne de olsa, komşuyuz. Kulaklarımızı tıkayamayız ya. İşte geldik, evleri yukarıda. Ama şimdi evde kimse yoktur.

- Hanımefendi bir sorum daha var; ana oğul çetin ceviz değillerdir inşallah?

- Ne demek yani?

- Yani onlarla anlaşmak mümkün mü?

- Valla onu bilemem, ama bildiğim birşey varsa, oğlan aklına koymuş bir kere; şikâyet edecek gibi geliyor bana.

XVI

Zırrrrr. Zil sesi duyuldu.

- Kim o? Celal, bak bakayım, kim var kapıda?

Kapıyı açmadan önce, pencereye gidip aşağıya baktılar. Kapıda iki adam vardı. Birinin kafası dazlaktı ve elinde bir çiçek vardı. Öteki de pasta kutusu taşıyordu ve naylonda da başka birşey. Zeynelî Hanım da pencereden izliyordu. Koşup çıktı yukarı.

- Bunlar reçel fabrikasından gelmişler. Sabah geldiler; yoktunuz siz.

Celal:

- İşi bağlamaya gelmişler. Açma kapıyı. Bakkal Ahmed Amca söylemişti yana yakıla beni aradıklarını.

Zeynelî Hanım:

- Sizin burada olduğunuzu söyledim ben.

Zırrrrr.

Annesi:

- Yine çaldılar zili. Kapıda bekletmek doğru değil.

Her ikisi de memnundu. Ana oğul birbirine bakıp gülümsediler. Celal havalara girmişti, annesi de takdirle bakıyordu oğluna.

Zeynelî Hanım:

- Niçin bakışıyorsunuz öyle? Biriniz gitsin de kapıyı açsın.

Celal:

- Sen git anne!

- Sen burda dur, ben koca kadın gidip kapıyı açayım öyle mi!?

Zırrrr.

Zeynelî Hanım bir koşu aşağı inip kapıyı açtı.

- Buyrun, evdeler.

Adamlardan biri reçel kavanozları kolisini verdi Zeynelî Hanıma.

- Sizin reçeller. Otuz kavanoz var, her cins reçelden. En iyisinden.

- Çok teşekkür ederim, borcum ne kadar? Önce buyrun içeri, Celal ve annesi evde.

Reçel kolisi ağırdı. Hanım sesini yükseltti:

- Zeynelî! Gel, reçel kolisini çıkar yukarı.

Zeynelî duymazdan geldi. Öbür tarafa geçti. Karısı iyice hırslandı.

XVII

-Bu beceriksizler reçel kavanozunu alamamışlar oğlanın elinden.

- Niye, bulamamışlar mı yoksa evini?

- Bulmasına bulmuşlar. Çiçek ve pasta da götürmüşler. Ne yapmış ne etmişlerse de, kavanozu ellerinden alamamışlar. Ana oğul "Kavanoz bizde değil" demişler. Daha çok şey istedikleri anlaşılıyor. Hatta kavanozu vermesi ve şikâyetten vazgeçmesi şartıyla oğlana bir top hediye etmeye bile söz vermişler. Yanaşmamışlar bir türlü. Başka birşey düşünmeli.

Fabrika müdürüyle teknik sorumlu aralarında konuşuyorlardı. Müdür teknik sorumlunun zevkine göre cam fabrikasına sipariş verilen yeni kavanozlardan birini alıp baktı. Kavanoz çok şıktı. İnce belli ve üstünde hoş desenler vardı. Yaprak ve sapıyla iki iri erik.

- Güzel, değil mi?

- Öncekinden de çok küçük.

- Reçelden üçte bir iktisat. İşin aslı kavanozun güzelliğinde. Bir de plastik kapak yaptırırız; önceki sorunlar olmaz, daha kolay açılır.

- Önceki kapaklar niye açılmıyormuş, anlaşılamadı hâlâ.

- İnceliyorum.
- Bu incelemeniz daha ne kadar sürecek?

XVIII

Her akşam, gece yarılarına kadar Zeynelî Bey'in evinden bağlık çığlık yükseliyordu. Celal ile annesi pencereye gelip, gölgelerine bakıyorlardı. Saçsaça başbaşaydılar. Zeynelî Hanımın sesi duyuluyordu:

- İyi ya, sen git yat. Bu iki ihtiyarla ne işin olacak?
- Yapamam, yapamam karıcığım. Sinirlerim bozuk. Musluk sesi, buzdolabının kapağının açılıp kapanması, tuvaletin kapı gıcırtısı. Şimdi de biri kalkmış girmiş mutfağa, gözleri görmüyor, çarpmış tencereye! Dang! Uyuyamıyorum!
- Bunlar birkaç gün misafirimiz olacak. Sofranda bir lokma ekmek yeseler çok mu gelir sana? Sık dişini gidecekler.
- Gelmişlerse, hoşgelmişler. Başım üstünde yerleri var. İsterse bir yıl kalsınlar. Ama reçel yemesinler. Bunlara daha ne kadar reçel yedireceksin? Mahvettin zavallıları!
- Ben vermiyorum, kendileri yiyorlar. Reçeller kalırsa, köpürür, biri yer, zehirlenir diye korkuyorlar. Reçel yeyince susuyorlar. Su içmeleri lâzım. Su içmek için de lavaboya gidiyorlar. Banyonun menteşesi yağsız kalmış, gıcırdıyor. Bunları söyleyeceğine yarın banyo kapısının menteşelerini yağla biraz.
- Hayır karıcığım, mesele susamak falan değil. Kan şekerleri yükselmiştir belki; şeker hastalığı diyorum! Yarın şunları laboratuvara götür de baktır bir, neden geceleri bu kadar hareketleniyorlar? Sağlık alâmeti değil bu. Kızlarısın sen. Niçin düşünmüyorsun onları? Neden bu kadar reçel aldın bilmem ki? Bu zavallılar şeker hastası olsunlar diye mi?
- Hepsini kendimize almadım tabiî. Bir koli de yatılı kızlar için aldım.
- İnşallah zavallı çocuklar hasta olmazlar!
- Çocuk onlar. Birşey olmaz.
- Neden olmasın? Her şeyin fazlası zarar.

Gırç gırç ve lavabo kapısının açılıp kapanma sesleri geliyordu. Zeynelî Hanımın babasının gurt gurt su içişi gece yarısı apartmanın sessizliğini bozuyor ve Zeynelî Bey'in tüyleri diken diken oluyordu:

- Daha ne kadar reçel kaldı?

- On oniki kavanoz.

İhtiyar adamcağızın gözleri seçemedi, yine çarptı tencereye; dang!

XIX

Tarihî filmden önce evlerde sunucunun sesi yankılanıyordu:

"Siz tereyağınızı ne ile yersiniz?"

Televizyon ekranında tombalak, tertemiz bir oğlan çocuğunun yüzü beliriyordu. Seyircilere dönüp dudaklarını büzüyor "Güzel Şebder reçeliyle" diyordu. Üstünde yaprak ve sapıyla iki iri erik desenli, ince belli bir kavanoz görünüyordu.

Spikerin sesi:

"Hangi reçeli seversiniz?"

Ağzının etrafı reçelli küçük ve sevimli bir kızçocuğu utangaç utangaç:

"Hepsini; çilek, erik, kiraz, incir, turunç."

Ekranda kavanozlar sıraya giriyor, dönüyor, dönüyordu.

Spiker yutkunarak, sıcak bir eda ile:

"Evet, her tür reçel, ama Şebder markasıyla" diyordu.

Celal televizyon programını görünce gitti yattı.

Buzdolabının üstündeki reçel kavanozuna ışık vurmuştu ve pencereden giren ışıkta pırıl pırıl parlıyordu.

XX

İki at getirmişlerdi sokağa. Kır atlar şaha kalkıyor, kişniyorlardı. Komşular pencerelere çıkmış, atlara bakıyorlardı. İki adamın üstünde garip giysiler vardı, eski askerlerinki gibi. Kırmızı konik külâhlar, uçlarında ponçikler, şal, pembe cübbe, parlak düğme-

ler, omuzlarda apoletler, yüksek mavi çizmeler. Adamlar atları dizginlerinden tutmuş bekliyorlardı.

Annesi hızlı hızlı reçel ekmek yiyordu. Adamlardan biri bağırdı: "İnin aşağı!" Celal annesine: "Gidelim, geç kalıyoruz" dedi. Annesi "Bırak birşeyler yiyeyim. Çok açım" dedi. Annesi ekmek reçel yerken bağırdı: "İki ayağımı bir pabuca soktun, reçeli gömleğime döktüm işte!" Annesi en güzel giysisini giymişti, Hacızade'nin kızı Şehla'nın düğününde giydiğini. Annesinin giysisine reçel bulaşmıştı ve silinmiyordu. Sinirlenmişti adamakıllı Celal. "Çabuk ol anne!" Atlar, adamlar yolu tıkamış. Bakkal Ahmed Bey dört tekerliyle geçmek istiyordu. Bir fıçı reçel almış, elinde kepçe herkese reçel veriyordu. Kadınlar evden çıkıyor, ellerindeki kâseleri Ahmed Bey'e uzatıyorlar, o da kepçeyi kâselere boşaltıp paralarını alıyordu. Kadının biri beyaz bir önlük geçirmişti üstüne. Celal'in yanma gidip nasıl şikâyette bulunacağını söyleyen kadındı bu. Bas bas bağırıyor, sokağı bakkalın başına yıkıyordu. İnsanlar toplanmıştı başlarına. Ahmed Bey arabasını itip atların yanına geldi. Yolu kapamışlardı çünkü. Celal'in annesi reçel dökülmüş giysisiyle apartmandan aşağı indi. Celal de kapağı açılmayan kavanozu alıp annesinin ardından geldi. Ahmed Bey arabasını atların ayağına çarpınca eski asker kılıklı adamlarla bir kavgadır başladı. "Bu atlar devlet malı" diyorlardı. Celal ile annesi atlara bindiler. Adamlar dizginleri tutup sokaktan çıktılar. Kadınlar, adamlar pencerelerden onları seyrediyorlardı. Celal'in keyfi yerindeydi. Başını dik tutmuş, kasıla kasıla komşulara bakıyordu. Atlar caddeden geçti. Orada da herkes atlara, Celal'e ve annesine baktı. Büyük bir salondu. Koltuklar ve sandalyeler diziliydi. Kadınlar, erkekler oturuyordu. Celal ile annesi atlardan inince iki adam daha geldi ve onları salona aldılar. Orkestra çalıyordu. Celal annesiyle kadınların, erkeklerin arasından geçti. Baş köşede, yukarıda bir adam oturuyordu. Baştan ayağa beyazlar giyinmişti. Göğsünde bayrak vardı. Celal ile annesine yaklaşmalarını işaret etti. Yaklaştılar. Adam: "Kavanozu verin bana!" dedi. Celal kavanozu verdi adama. Kadınlar ve erkekler bir ağızdan

bravo dediler. Adam bir harekette kavanozun kapağını açtı. Orkestra sevinç şarkısı çaldı. Adam Celal'e altından bir biblo vererek: "Kutlarım sizi! Ülkemizde bu kadar dikkatli, hiçbir şeyi umursamazlık etmeyen gençler olduğu için mutluyum. İşte onlar...." dedi.

- Kalk Celal, amma da uyudun ha! Sayıklıyordun. Neler diyordun sen? Hadi kalk, geç kaldın okula!

Celal gözlerini ovuşturdu, etrafına bakıp gülümsedi. Buzdolabının üstünde duran reçel kavanozuna göz attı, kapağı açılmayan kavanoza.

XXI

Yara bandı zamlanmıştı. Hiç mi hiç bulunmuyordu. Eczaneler her ilaç alana iki yara bandı veriyordu. Çünkü herkesin eli kolu yara bere içinde kalıyordu. Elde kalan ve evlerde dizi dizi duran reçel kavanozları çocukların hatta büyük insanların elinden düşüp şangır şungur kırılıyor, cam kırıklarını toplarken ellerini kesiyorlardı. Bazen de küçük bir cam kırığı gözden kaçıyor birinin ayağına batıyordu. Yara bandıyla birlikte reçel alanlar hâllerinden memnundu.

Reçeller oraya buraya döküldüğü için haşereler ürüyordu. Karafatmalar, kırmızı karıncalar evlerdeki bütün girintili yerleri, komodinleri, gardropları sarmıştı. Halıların altı, mobilyaların arası, yatakların içi karınca kaynıyordu. Karıncalar geceleri insanların kulaklarına, burun deliklerine kaçıyor, onları tatlı uykularından uyandırıyordu. Herkesin canlı burnundaydı. Homurdanıyorlar, uykusuzluk çekiyorlardı. Kavga ediyorlar, kimi zaman da birbirlerinin üstüne çullanıyorlardı. İşte burada kulak temizleme çubukları işe yarıyordu. Her taraf yapış yapıştı. Halılar, mobilyalar, araba koltukları, mutfağın zemini. O kadar reçel dökülmüştü ki yere. Karıncalar cirit atıyordu. Günden güne çoğalıyor, pantolon paçalarında, gömlek kollarında geziniyor, insanları kaşındırıyorlardı. Millet sinir küpü olmuştu. Bazen bir karınca şoförün paçasından içeri dalıyor ve canını yakıyordu. Şoför öndeki

araca bindiriyor, sonra aşağı inip yalvarıyordu. Herkes yana yakıla haşere ilâcı arıyordu. Havalar soğumaya yüz tutmuştu tutmasına ama haşere ilâçları durmadan zam yiyordu. Hâlı şampuanları da yok satıyordu.

Zeynelî Hanım yaşlı annesiyle babasını laboratuvara götürmüş, orada şeker hastalığından çılgına dönenleri görmüştü. Çoğunun kan şekeri tavana vurunca laboratuvarda almıştı soluğu. Zeynelî Hanım sırada bekliyordu. Annesiyle babası da yanındaydı. Tahlil sonuçlarını alacaklardı. Öte başta bankta oturan bir adam öfkeden deliye dönmüş bağırıyordu:

- Alın kardeşim bunları; alın milletin elinden! Millet böbrek, kalp hastası oldu. Kör olacaklar, kör! Yemeyin şu reçelleri. Atın gitsin. Canımızdan olacağınıza, malınızdan olun daha iyi. Kör oluyorsunuz, kalbiniz tutuyor, gece gündüz böbreğinizden yakınıyorsunuz; iyi mi ya bunlar?

Yanında oturan şişman kadın:

- Sen atıyor musun peki? Onca zahmet çekip, kuyruklarda bekledikten sonra, karneyle, paranla aldığın reçeli dökmeye için elverir mi? Varsın çocuklarım, torunlarım yemesinler de hasta olmasınlar. Ben yerim; yaşım geçti nasıl olsa!

- Ye öyleyse, sonra da git tahlile; bak bakalım şekerin kaça fırlamış. Hastalanırsan, söylenme bana. Geceleri de sabahlara kadar inleme. Gece yarıları su içmeye, tuvalete çıkmaya kalkma sakın!

Kadın kalktı, kahırlanıp gitti.

Zeynelî Hanım'ın tahlil sonuçları geldi.

Yüksek şeker gözünü vurmuştu. Babasının hâli annesinden beterdi. Dünyası karardı birden.

Babası:

- Ne yapacağız şimdi?

Annesi:

- O kadar reçel yedin ki... Boğazına hakim olamadın vesselâm, sonunda olan oldu işte!

Zeynelî Hanım:

- Üzülme baba, ilâç alırsın. Reçel yemezsen, şekerin düşer aşağı.

Babası:

- Yatılı çocukların yanına gidelim. Ben öğretmenim. Ömrümü çocuklarla geçirdim. Onları görmek, her gün görmek istiyorum. Gözlerimde fer kaldıkça her gün görmek istiyorum onları. Parka götürün beni. Ağaçları, çiçekleri görmek, kuşları seyretmek istiyorum. Dünya gözümde kararmadan önce torunlarımı görmek istiyorum.

Boğazı düğümlendi ve kalktı.

Laboratuvardan çıktılar. Kaldırımda adamın biri eski reçel kavanozlarını üst üste dizmiş bağırıyordu:

- Yarı fiyatına reçel. Her cinsten reçel!

Zeynelî Hanım durup reçellere bir göz attı. Annesine dönerek:

- Ne kadar ucuz satıyor! Bedava, bedava!

Dört kavanoz incir, şeftali, gül ve havuç reçeli satın aldı.

- Nasıl olsa bir işe yararlar. Gün gelir, bunları dört misli fiyatına alırız.

Yola koyuldular. Caddenin başında, az ötede eczanenin karşısında yaşlı adamın biri oturmuş baston satıyordu. Zeynelî Hanım'ın babası durdu; güzel ve kullanışlı bir baston satın aldı. Bastonunu vura vura yola koyuldu.

Kaldırımda yürürken orada burada düğme görüyorlardı. Yerlerde her cinsten düğmeler vardı. Beyaz, siyah, kahverengi, pembe, irili, ufaklı. Erkek gömleklerine ve kadın mantolarına ait. Kilo alıp da göbek bağlayanların gömlek ve manto düğmeleri kopup kaldırıma düşüyordu. Zeynelî Hanımın annesi eğilip düğmeleri topluyordu.

XXII

Bir sabah Celal'in evinin önünde gıcır gıcır siyah bir araba durdu. Gündüzleri pencerenin önünde durup Şebder reçel fabrikasından birilerinin gelmesini bekleyen Celal sevinmişti. Başını uzatıp baktı. Genç ve şık bir adam arabadan in'i ve eve doğru geldi. İkinci katın zilini çaldı.

- Anne, anne! Geldiler, geldiler! Nihayet geldiler. Reçel fabrikasından geldiler.

- Biliyordum geleceklerini.

Celal annesiyle gıcır gıcır siyah arabanın arka koltuğuna geçti.

Celal yeni hırkasını ve çoraplarını giymişti. Sevinçli ve muzaffer bir edayla reçel fabrikasına gittiler. Celal reçel kavanozunu elinde tutmuş, kavanozların, kutuların, makinelerin, reçel kazanlarının önünden geçiyordu. Kadın, erkek fabrika işçileri iki yana dizilmiş, onları alkışlıyor ve hoşgeldin diyorlardı. Annesiyle genç adam Celal'in iki adım ardından geliyordu. İşçilerin genç adama verdikleri selâma bakılırsa, büyükbaşlardan biri olmalıydı. Fabrika idare binasının önüne gelince genç adam öne geçti, Celal ile annesine dönerek:

- Buyrun, hoşgeldiniz. Ben fabrika sahibinin oğluyum. Burası da babamın odası.

Büyük, mobilyalı bir odaya buyur etti ve işine gitti.

Müdür ufak tefek bir adamdı. Öyle fabrikatörlere de benzediği yoktu, ama müdürdü işte. Masasının karşısındaki koltuklara oturmalarını işaret etti. Bir kere öksürdükten sonra:

- Fabrikada yapılan bir hatadan dolayı beni uyardığınız için size müteşekkirim. Arızanın peşinde koşmasaydınız, azmetmeseydiniz, belki de aylarca, yıllarca hatamızı anlayamayacaktık. Mesele fabrikanın kapısına kilit vurulması ya da tazminat değil. Önemli olan hiçbir tüketicinin kavanoz kapaklarının açılmayış nedenleri üstüne kafa yormaması. Herkes suyun altına tut diyordu. Oysa mesele, sıcak suya tutmaktan daha önemli. Çayınızı içtikten sonra birlikte gidip asıl sorunu size arzedeyim. Böylece bu süre içinde bizim de boş durmadığımızı ve sebebi bulduğumuzu anlarsınız.

Celal ile annesi çaylarını içtikten sonra kalktılar. Celal masadaki kutudan bir bisküvit aldı, ağzına atınca annesi ters ters baktı "Çok ayıp!" dercesine. Müdür, Celal'in getirdiği kavanozu aldı ve birlikte odadan çıktılar. Bir koridordan geçip kapısında "Mühendis" tabelâsı yazılı başka bir odaya doğru yürüdüler.

İçeri girdiler. Mühendis uzun ve beyaz bir önlük giymişti üstüne. Şişmandı ve göbeği biraz sarkmıştı. Ama nazik, efendi bir in-

sandı. Masasının üstü çeşit çeşit kavanoz doluydu ve mikroskobu da vardı.

Mühendis, Celal ile annesini görünce söze girdi:

- Öğleyin yemek yerken, kavanozların neden açılmadığını düşünüyordum. Birden gözüm pilâvla birlikte yarısına kadar içtiğim masadaki kolaya ilişti. Evet, baktım, eğri bir şişe. Önce şişeyi, altındaki birşeyin eğrilttiğini düşündüm. Altında ne varsa aldım, düzlettim masanın üstünü. Baktım, yine eğri. Avucuma aldım, elimi uzattım, bir gözümü kapayıp uzaktan iyice baktım; evet, eğri, kavanozun kendisi eğriydi. O zaman kapağı açılmayan kavanozlardan birini elime aldım, sonra elimin üstüne koydum, masanın üstüne koydum, altını düzelttim, uzaktan baktım, sol gözümü kapatıp baktım; evet eğriydi. Cam fabrikasındaki işçi kavanozun kalıbını eğri çıkarmış. Hemen hemen iki milimetre eğri bırakmış. Herhâlde dalgın olmalıydı o sırada. Belki bir hafta, belki on gün fabrikadan kavanozlar eğri çıkmış. Kavanoz kapakları takılırken sorun çıkmamış, çünkü makineyle kapanmış. Ama sıra açmaya gelince tüketici posteki saymış. Çünkü kapak kavanoza iyi oturmamış ve dişler birbirine geçmiş. Tüketici bıçak ucuyla ne kadar zorlarsa zorlasın açılmaz.

Müdür:

- Sıcak suya tutulsa da sonuç alınmaz.

Celal:

- Bıçağın ucu da kâr etmedi.

Annesi:

- Tüketici bin lânet okudu.

Müdür:

- Bize küfretmiş. Oysa küfredecek yerde sizin gibi sebebini araştırmalıydı. Kutlarım sizi.

Mühendis:

- Gidelim, fabrika müdürü bizi bekliyor. Önceden telefonla randevu aldım ve bu delikanlı annesiyle geliyoı ona cevap ver, dedim.

Mühendis, Celal'in açılmamış reçel kavanozunu eline aldı, diğerlerinden önce odadan çıktı. Celal ile annesi de ardından çıktı

dışarı. Bir arabaya binip cam fabrikasına gittiler. Fabrika işçilerinin ve makinelerin arasından geçtiler. Celal ile annesi peşlerinden gidiyorlardı. Reçel fabrikasının müdürü gelmemişti. Mutlaka bir işi çıkmış olmalıydı. Cam fabrikası işçileri reçel kavanozuna, mühendise, Celal'e ve annesine bakıp "hoşgeldin!" diyorlardı.

Cam fabrikasının müdürü onları karşılamaya geldi. Reçel kavanozunu başmühendisin elinden alıp önden yürüdü. Celal annesiyle onu izledi. Mühendis fabrikaya döndü. Fabrika müdürü önden önden giderken Celal ve annesiyle konuşuyordu:

- Fabrikamız 3877.5 metrekare alan üzerine kurulu. 1423 metresi altyapı. 1977'de kuruldu. 214 işçi ve memur çalışıyor. Bunların kırkı bayan, geri kalanı erkek. Onlar için bir kooperatif de kurduk. Lojman yapmayı da düşünüyoruz. Biz burada işçilere iş elbisesi, ayakkabı ve güvenlik kaskı da veriyoruz. Yine de maalesef bazı işçilerimiz dalgacı. Kendilerini işlerine vermiyorlar, meselâ bu işçi gibi.

Meşrubat şişesi kalıbı hazırlayan bir işçinin yanma geldiler. Fabrika müdürü, mühendis, Celal ve annesini gören işçi işini bırakıp esas duruşa geçti ve selâm verdi. Fabrika müdürü Celal'in açamadığı kavanozu işçiye verip:

- Gafûrî Bey, şu kavanozun kapağını açın bakalım.

İşçi kavanozu eline aldı. Evirdi, çevirdi, ne yaptı, ne ettiyse de açamadı. Parmaklarının ucunda tutup tek gözüyle uzağa tuttu, ağzını eğdi ve :

- Evet, haklısınız. Bana bir saat izin verirseniz bu bey ve annesiyle bir yere gidip geleceğim.

- Pekâlâ. Fabrikanın arabasıyla gidin.

İşçi reçel kavanozunu eline alıp ön koltuğa geçti; Celal de annesiyle arka koltuğa oturdu. İşçi: "Kusura bakmayın, sırtım size dönük kaldı" dedi. Fabrika arabası bir caddeden dalıp öbür caddeden çıktı, döndü, dolaştı ve Celal'in okulunun önünde durdu. Celal'le annesinin gözleri şaşkınlıktan faltaşı gibi açılmıştı.

- Bu da ne demek?

Arabadan inip okula girdiler. İşçi, Celal'in reçel kavanozunu eline aldı, bahçede oynayan çocukların arasından geçti. Ana oğul

da işçiyi izlediler. Birbirlerine bakıyorlar ve neden buraya geldiklerini kestiremiyorlardı.

Çocuklar işçiyi, reçel kavanozunu, Celal'i ve annesini görünce, her biri birşeyler söyleyip, bir lâf yumurtladı.

Okulun müdür yardımcısı yaklaştı:

- Evet, kimle görüşecektiniz?

- Ben Hüseyin Gafûrî'nin babasıyım. Onunla konuşmak istiyorum.

Müdür yardımcısı Celal'in annesine döndü:

- Peki sizin ne işiniz var? Sabah telefon edip Celal'in gelmeyeceğini söylememiş miydiniz?

İşçi:

-Bunlar benimle birlikte geldiler. Oğluma bu çocukla annesini göstermek istiyorum.

Celal, Hüseyin Gafûrî'yi tanıyordu. Sınıf arkadaşıydı ve arkasındaki sırada oturuyordu. Hep kareli gömlek giyerdi. Uzun, ince boyunlu, derslerde pek varlık gösteremeyen bir çocuktu.

Müdür yardımcısı afallamıştı. Reçel kavanozu, Celal, annesi ve Gafûrî'nin babasının birbiriyle ne ilişkisi olabilirdi? Akıl erdirememişti bir türlü. Celal'e :

- Şu reçel kavanozu yine okulda ortalarda geziniyor ha?

İşçi:

- Ben getirdim... Oğlum nerede?

- Bekleyin biraz.

Müdür yardımcısı saatine baktı ve teneffüs zilini çaldı. Gafûrî'ye de hoparlörden seslendi.

Okulun bahçesinde baba oğul yüzyüze duruyordu. Babası reçel kavanozunu eliyle kaldırıp bağırdı:

- Kapağı açılmayan şu yamuk kavanoz, uzayan saçlarını kestirmek için seni okuldan kovdukları günün sonucu! O gün annen fabrikaya telefon etti; okuldan kovduklarını söyledi bana. Dünya başıma yıkıldı sandım, aklım başımdan gitti ve dalgınlıkla kalıbı bozuk çıkardım.

Babasının sesi okul bahçesinde yankılanıyordu. Çocuklar başlarına toplanmıştı. Reçel kavanozu babasının elindeydi ve herkesin görebileceği kadar yukarı kaldırmıştı.

Üç beş çocuk bahçe kenarında top oynuyorlardı. Çocuklardan biri gizlice gerilip topun altına vurdu. Top döne döne geldi, geldi, Gafûrî'nin babasının elinde duran kavanoza çarptı. Kavanoz yere düşüp şangır şungur kırıldı. Reçeller yerde yayılıp akmaya başladı. Kavanoz kapağında hâlâ kırık cam parçaları vardı.

Celal kırık kavanozun kapağına acı acı baktı. Dudağını ısırıp gitti.

Teneffüs sona ermişti.

- Çocuklar, haydi sınıflara!

XXIII

Yatılı kız çocukları gürültü patırtı ediyorladı. Serçe gibi cıvıldaşıyor, kikir kikir gülüşüyorlardı. Zeynelî Hanım'ın annesiyle babası bahçe kenarında bekliyorlardı. Babası, elinde ilâç dolu bir naylon poşetle çocukları ve yaramazlıklarını izliyordu. Bastonuna dayanmış gülümsemekteydi.

Çocuklar getirilen yeni mantoları giyerlerken Zeynelî Hanım da onlara yardım ediyordu. Manto düğmeleri düz ve ters olarak dikilmişti. Düğmeler iliklenince düğme aralarında gözü rahatsız eden kırışıklar oluşuyordu. Çocuklar hayretle düğmelere ve kırışıklara bakıyor, avuçlarıyla ve parmak uçlarıyla kırışıkları düzeltiyorlar ama tekrar kırışıklar ortaya çıkıyordu. Çocuklar cicili bicili mantolarıyla o kadar meşgullerdi ki düğmelerin arasındaki birkaç kırışık onlar için sorun değildi. Ama küçük bir kız parmağını kaldırdı ve müdire hanıma sordu:

- Öğretmenim, neden bütün mantoların önü kırışık?

Kış, 1997

At

Baba Mukaddem

Onunla tesadüfen tanışıp dost olduğumu söyleyebilirim. O gün öğretmen beni sınıfta başka bir yere oturtmuş olsaydı, belki ben de başkasıyla dost olacaktım. Lisenin müdür yardımcısı tarafından birinci sınıf öğretmeniyle tanıştırıldığım gün ön sırada boş bir yer vardı; öğretmen oraya oturttu beni. O da benim solumda oturuyordu. Uçuk benizli, iri beyaz dişli, kemikli ve uzunca yüzlü, düzgün ve biraz koyu ciltli, solgun gözlü ve utangaç bakışlı bir çocuktu.

Bazen ne kadar düşünsem de bu dostluk için başka bir sebep bulamıyorum. Kabul etmeli ki insan çocukken oyun arkadaşı arıyor. Büyüdüğü zaman da hiç olmazsa pek çok şeyini söyleyebileceği birini istiyor. Kimi zaman acıma ve şefkat duyguları tanışmalara neden oluyor. Bütün bunlar, tesadüfler de eklenince onunla tanışmama yol açtı. Yavaş yavaş büyüyor ve boya çekiyorduk. Ama o, okuldaki tüm çocuklardan daha çabuk gelişiyordu. Bu gelişme hele hele yüzünde daha bir göze batıyordu.

Lise ikide şakakları tümsekleşti, çenesi irileşip uzadı, alnı genişledi ve biraz daha ileri çıktı. Hatta üçüncü sınıftayken çocuk-

lar şaka yollu ona "at" lâkabını bile taktılar. Bu isim ağızdan ağıza dolaşarak süratle tüm okula yayıldı. Bu yetmiyormuş gibi ünvanı sokağa sıçradı ve mahalle esnafı da bundan haberdar oldu. Artık çocuğun adı "at" kalmıştı.

İlkin bu ismi duyunca rahatsız oluyordu. Hatta birkaç kez çocuklarla kavga bile etti; saydı sövdü onlara; taş attı. Ama zamanla ister istemez eski bir hastalığıymış gibi bu isme alıştı.

"At" onun adıydı. Belki de aynaya bakıp ağır kafasını, iri ve fersiz gözlerini görünce çocuklara hak veriyor ve kendine kızıyordu. Başkalarını sorumlu tutmuyor, ne kadar düşünse de, birine kızamıyordu.

Babasının, annesinin, erkek ve kızkardeşlerinin eli yüzü düzgündü ve aşırı kemikleşme yoktu onlarda. Ben bu meseleyi sonradan öğrendim, yani kendisi anlattı bana. Bu konu onun için bir sorun olmuş, defalarca bu meseleyi araştırmış, ama bir türlü işin içinden çıkamamıştı. Her geçen gün gerçek bir ata benzemekte olduğunu görüyordu. Bunun üzerine kaderine teslim oldu ve ata benzeyen kafasıyla uyum içinde kalarak çocuklarla oynamaya devam etti.

Bazen onun yüzüne bakarken utangaç bakışlarını, iri dudaklarını ve büyük, beyaz dişlerini görünce içimi bir korku kaplıyor ve sırtım ürperiyordu. O gerçekten bir at olsa da okuldan, bizim aramızdan geçip gitse, ne güzel olurdu diye düşünüyorum. Ama bu sadece bir fikirdi. O benim arkadaşımdı ve sınıfta yanımda oturuyordu. Onun dostluğundan vazgeçmek benim için mümkün değildi. Ona karşı bir tür acıma hissi vardı içimde. Benim dostluğuma ihtiyacı vardı sanki. Ondan uzaklaşacak olsam, çocukların arasında bir başına kalacakmış gibi geliyordu bana. Çocuklar alaya aldıkları zaman bana sığınıyordu. Bu sırada yüzü benden yardım istiyormuş gibi bir hâl alıyordu.

Ağır başını öne eğiyor, göz kapakları devriliyordu. Dişlerinin gıcırtısı öfkesini gösteriyor, ayaklarını yere vuruşu intikam diye basbas bağırıyordu. Zaman zaman ona bir hâller oluyor, benden uzaklaşıp, çocuklardan uzakta, tenha ve karanlık bir köşede kös kös oturup düşünceye dalıyordu. İntikam plânları mı kuruyordu

ya da kaçmak, çocukların arasından sıyrılmak mıydı istediği? Kimse bilemezdi. Gidip onu çeke çeke getiriyordum; birlikte oynamaya başlıyorduk. Oyunların içinde koşmayı çok seviyordu. Sıçramada herkesi geçince seviniyor ve iri dişleri görünüyordu. Göğsünü yumruklayarak, kazandığı zaferle sarhoş oluyordu. Başka bir şeyde de üstüne yoktu: Çok sert ve hızlı tekme atardı. Çocuklar başına üşüşüp de alaya başladılar mı, sinirleniyor ve tekmeleriyle girişiyordu onlara. Bu darbeler atın çiftesinden beterdi. Çocuklar bu durumda ondan kıyı bucak kaçıyorlardı. Çocukların onun kuvvetinden korkup kaçmaları gurur veriyordu ona. Başını dik tutup göğsünü öne çıkarıyor ve tıpkı bir at gibi heyecanlanıyor, eşinip bağırıyordu.

Artık lisenin sonlarına geldiğimiz yıl, dostluğumuzun dördüncü yılı, gittikçe sahici ata benzemeye başladı. Bu hâl onun insanlardan daha da kaçmasına neden olmuştu. Başkalarının onun yüzüne hayret dolu bakışlarını görmemek için başını öne eğiyor, nadiren insanların yüzüne bakıyordu. Sokağa da çıkmaz olmuş, herkesten kopmuştu. Çocukların olmadığı saatlerde evinden okula giden yolu kullanıyor ve başkalarına görünmeden okula gidebiliyordu. Artık eskisi gibi sinirlenmezken, çocuklardaki alay etme arzusu da sönmeye yüz tutmuştu. Ama o bu dinginliğin acıma duygusunun bir sonucu olduğunu, gerçeğin asla değişmediğini biliyordu. Onu sık sık kendi köşesine çeken şey belki de buydu. Ata benzediğinden söz etmeyen ve yüzüne merakla bakmayan tek kişinin sadece ben olduğumu sanıyorum. Bununla birlikte dostlukta öncülük edip, ona giden ben olmasaydım, asla yaklaşmazdı bana. Artık çocukların oyununa katılmıyor, kimseyle ilgilenmiyordu. Yalnız, ben ona gittiğim zaman evden çıkıyordu.

Tenha sokakları iyi biliyordu. İşte bu sokaklardan beni şehir dışına götürüyordu. Boş tarlalalarda dolaşıyor, şehirden uzak tepelerde koşuyorduk. Ben koşmaktan yorulduğumda o hâlâ dinçliğini koruyordu. Oturup onun tarlada bayırda koşuşunu izliyordum. Havaya sıçrıyor, çığlıklar atıyordu. Kaygılanıyordum onun için. Ata benzeyen bu genç insanın yazgısını ve ileride nasıl bir

işte çalışacağını düşünüyordum hep. Kendisine iyi niyetten uzak, merakla bakan bu insanlara nasıl davranacaktı? Yıllarca inzivada kalıp ortalarda görünmemesi ve sadece akşamın alacakaranlığında şehir dışında, gözlerden uzak kırlarda atlayıp zıplaması, bağırıp çağırması mümkün mü acaba? Kendisi bu konuda birşey demese de istisnaî durumunu bildiği gün gibi ortadaydı. Bu bilinç onun insanlardan kaçmasına neden olmuştu. Mümkün oldukça okula az geliyor ve bu kayboluşlar için bahaneler buluyordu.

Başarılı olması için önceki yıllar için de çalışması gerekirken lise beşinci sınıf final sınavlarında başarılı olamadı. O yıl sınavı verememesi onun sonu demekti. Altıncı yıl okula gelmedi ve evde oturdu. Diplomasını alsa bile bu kâğıt parçasının derdine derman olmayacağını düşünüyordu belki de.

Onun okula gelmediği yıl çok rahatsız oldum. Bir sırada geçirdiğim beş yıldan sonra birdenbire kendimi yalnız ve savunmasız bulmuştum. Sanki çevrem boşalmıştı da ıssız bir çöle salıverilmiştim. Bu durumdan kaçmak için her gün okul dağıldıktan sonra dosdoğru onu görmeye gidiyordum.

Bu dostluktan haberdar olan annem ve babam da ona güleryüz göstermiyorlardı. Bu konuda bana birşey demeseler de, bu durumda olan birine gidip gelmemi istemediklerini pekâlâ anlıyordum. Ona karşı merhamet duymuyorlardı ama oğullarının, insanlardan kaçıp yüzünü karanlıkta dahi saklayan birinin hayatına karışmasını istemiyorlardı. Hatta bir ara daha iyi okuldur bahanesiyle beni başka bir liseye yerleştirmek istediler. Ama onların maksadını bildiğimden bu işe yanaşmadım ve onu yalnız bırakmak istemedim. Nedendir bilmem, sonunda onun başına bir iş geleceğini ve o hâliyle uzun süre yaşayamayacağını hissediyordum.

Baharın ikinci ayıydı; bir gün onu görmeye gittim. Canı sıkılmış gibiydi. Sesi tuhaf bir biçimde değişmişti. Söylediği kelimelerin çoğunu bilmiyordum. Dışarı çıktığımızda, şehir dışına gidip dolaşmamızı teklif etti.

Akşamüstüydü. Belki bir saat sonra hava kararacaktı. Batıya doğru yürüyorduk. Yolumuz engebeliydi ve tepelerden geçiyor-

du. İki tarafımızda da karanlık gölgeli derin vadiler vardı. Koyu birkaç bulutla birlikte karşımızdaki ufuk kıpkırmızıydı. Bir süre sustuk. Sonra dönüp ona baktım. Artık basbayağı bir at olmuştu. "Nereye gidelim?" diye soracak oldum, başını çevirip bana baktı. Artık o bakışlar insan bakışı değildi. Donuk, düşüncelerden, insanî isteklerden uzak bir at bakışıydı. Yüreğim boşa gitti. Sahici bir atla yürüyordum. Binbir zahmet çekerek artık şehre dönmek istemediğini anlattı. Kelimeleri zor telaffuz ediyordu. Sesi sanki bir atın boğazından geliyordu. Tam bu sırada eğilip ellerini yere koydu. Ne yapabilirdim ki? Onu insanların dünyasına döndürmem mümkün müydü? O ağır başı, o at gövdesini değiştirebilir miydim acaba? Ya da insanlara, ona karşı davranışlarını değiştirmelerini söyleyebilir miydim? Hayır; imkânsızdı bu. Şehre dönmeye karar verdim. Ama biraz daha birlikte yürümemiz için ısrar ediyordu. Yorulduğumu söyleyince beni sırtına alıverdi. Daha ben ne oldu demeye kalmadan hareket etti. Saçlarına, daha doğrusu yelelerine tutundum. Artık tepelerde dört nala gidiyor ve beni sırtında taşıyordu. Ayaklarını yere vuruş sesi kulaklarımda çınlıyordu. Başımı kulağına dayamıştım. Korkudan tir tir titrerken bu biniciliğin sonunun nereye varacağını düşünüyordum.

Rüzgâr kulaklarımda uğulduyor, rüzgârın ıslığı arasında burnundan alıp verdiği nefesleri işitiyordum. Bu iş bir saat mi sürdü, iki saat mi, bütün gece mi gittik, bilmiyorum. Tek bildiğim, bir düzlüğün kenarında durduğunda, yine vakit akşamüstüydü. Ufuk yine kıpkırmızıydı ve koyu bulutlarla kaplıydı ama karşımızdaki ova aydınlıktı. Uzaktan uzağa dağların yer aldığı, eyersiz, kuşamsız birkaç atın yayıldığı engin bir çayırlıktı. Yorgun argın "At"tan indim. O da kendisine doğru gelmekte olan atlara gitti. Atların onu koklayıp çevresinde döndüklerini sonra sürü hâlinde dörtnala çimenlikte koşmaya başladıklarını gördüm. Rüzgârda yeleleri dalgalanıyor, kuyrukları uçuşuyordu. O kadar uzaklaştılar ki bir ara gözden kaybettim. Sonra tekrar göründüler. Onun rengi hepsinden daha parlaktı. Uzun yeleli, gür kuyruklu doru bir at olmuştu.

Hava kararmaktaydı. Ben tanımadığım o arazide yalnızlığımla başbaşa kalmışken doru bir at geldi. Eğildi; binmem gerektiğini anladım. Yine yelelerine tutunup başımı kulağına yaklaştırdım. Uçacağımı anladım hemen. Kulağına çok şeyler anlattım: Dostluğumuzdan, okul yıllarından. Şehre dönüp eve gitmesini istedim. Ama sözlerime kulak asmadan havayı yara yara ilerliyordu.

Ardımızdan diğer atlar da koşmaya başladı. Bizi geçen atlar görüyordum. Rüzgâr gibi giden doru at havayı yara yara ıssız çöllerden geçiyordu. Engebeli araziden geçip de bir tepenin üstünden şehrin ışıkları görününce rahatladığımı hissettim. Doru at durdu; öteki atlar da biraz ötede durdular. İnmem gerektiğini anladım. Şehir pek de uzak sayılmazdı. Bir adım atsam, cetvel gibi dümdüz caddelerin, ışıkların arasına dalacaktım sanki.

Konuşmak boşunaydı. Artık birbirimizin dilini anlamıyorduk. O, atların dünyasına aitti ve ben insanların arasına dönmeliydim. Allaha ısmarladık dercesine ve yıllarca süren dostluğun nişanesi olarak sevgiyle alnını okşadım. Başını yere eğince sıcak nefesi yüzüme çarptı. Elim onun gözyaşlarıyla ıslanmıştı. Eskiden olduğu gibi, insan gibi ağlıyordu.

Aradan zaman geçti. Bu süre içinde zaman zaman at arkadaşımı hatırlıyordum. Artık hep onu düşünür olmuştum. Ne yapıp edip onu görmek istiyordum.

Nihayet bir gün bu arzumun baskısıyla herşeyi göze aldım ve şehirden ayrılarak beni o meraya götüreceğini sandığım yola girdim. Saatlerce yürüdüm; dereler tepeler aştım, nice diyardan geçtim. Ama o yere ulaşıp ulaşamadığımdan asla emin olamadım. Sadece bir düzlükte, ırak, tenha ve dağlarla çevrili, otları kurumuş ve bir zamanlar mera olduğu tahmin edilebilecek bir ovada durdum. O yere geldiğimi kendime kabul ettirebilirdim. Sanki çocukken orayı görmüş gibiydim. Böyle bir anım vardı çünkü. Ama atlardan haber yoktu. Kuş uçmaz kervan geçmez bir ovaydı. Sadece kuru otları sürükleyen rüzgârın sesi duyuluyordu. Dönüşte bir adama rastladım. Sırtında yüküyle ovadan geçen bir yolcuydu. Dağların öte yakasındaki evine gittiğini söylüyordu.

Atların otlaklarını sordum ona. Adam şöyle bir düşünüp başını salladıktan sonra: "Evet, burası. Birkaç yıl önce güzel bir çayırlıktı. Ama kuraklıktan yok oldu gitti. Bak şimdi şu hâline. O yıl sahipleri atları götürüp sattılar" dedi.

Sonra yalnız kaldım. Artık onun gibi bir dostum yoktu. Benimle arkadaş olacak onun gibi biri zor çıkardı belki de. En iyisi yalnız başına insanların arasında dolaşmaktı. Yalnız kalmak, yine dostumun başına bir belâ gelmesinden ve yine yalnız kalmaktan daha iyiydi. Bu olayı unutmak için zorladım kendimi. Birşey bana yardımcı oldu: Bir devlet kuruluşunda işe girdim. Bir süre idaredeki işlerle oyalandım fakat bu olayı unutabilme düşüncesi de boşunaydı. Bu konu olmadık zamanlarda, rüzgârla küllerin arasından kıvılcım çıkması gibi günlük iş güç arasında kendini gösteriveriyordu. Bu bile anılara dalıp gitmeme yetiyordu. Elim işe varmıyordu. Ondan haber almak, nerede olduğunu, ne yaptığını bilmek istiyordum. Yine zorladım kendimi. Bütün eski olaylar gibi belki onu da unuturum diye meşgul olmaya çalışıyordum. Sırf bu yüzden çok sevdiğim at yarışlarına gitmekten vazgeçtim. Faytonlara binmedim; onlara bakmadım. Hatta at bulunan meydanlara, hanlara gitmekten kaçındım. Ama her şey benim elimde değildi. Bazen gafil avlanıp bir atla karşılaşıyordum. Herkesin gözü önünde oradan kaçıp gitmem yakışık almazdı. Durup atı görmek için kendimi çok zorladım. Birkaç kez onunla karşılaştığımı, arkadaşımın bir faytonu ya da yük arabasını çektiğini düşündüm. Hepsinin de başları ağır, yüzleri iri ve kemikli, gözleri utangaçtı ve insanlara bakmıyorlardı. Böyle bir olayın hayatımı alt üst etmemesi için kendime hakim olmaya karar verdim. Böylesi olayları gören bir ben miydim ? Aralarında dolaştığım, alışveriş yaptığım bu insanların hepsi de bunun gibi düşüncelerden ve anılardan uzak mıydı? Hayır. Emindim; bazıları böyle olaylarla sık sık karşılaşmışlardı. Onları anlatmak isteseler belki aylar, yıllar sürerdi. Öyleyse zaafiyet gösterip, o olayların hatırasının, ağacı içinden yiyip bitiren kurt gibi ruhumu kemirmesine izin vermemeliyim. Aksi takdirde günün birinde bir de bakmışsın içi boş bir

ağaca dönmüşüm. Hayır! Bir olay oldu ve bir insan ata dönüştü. Kaçtı. Aramızdan çekildi gitti ve ben bir arkadaşımı yitirdim. Yazgısı böyleymiş. Dünyanın sonu gelmedi ya. Ben yoluma devam etmeliyim. Bu at özgürse, çayırlarda koşuyorsa, yük çekiyorsa ve insanlardan kırbaç yiyorsa, atların dünyasına ait olduğu içindi. Ben insanların dünyasında olduğuma göre insanlarla birlikte olmalı, onlar gibi yürümeliyim. Atlara binmeli, sırtlarından yük indirmeli, serkeşlik ettiklerinde veya yorgun göründüklerinde kırbaçlamalıyım; değnekle vurmalı hatta tekmelemeliyim.

Bunun gibi nice düşünceler içinde kendimle boğuşuyordum. Bazen öğleden sonraları odama kapanıp fırdönüyor, kendi kendimle konuşuyordum. Belki ruhumun derinliklerinde bu konuda zerre kadar iz kalmaz diye bin türlü sebep buluyordum. Rahatsızlığımı düşündüğüm anda, o kara tahtanın üstünde henüz silinmemiş kargacık burgacık yazılar kaldığını görüyordum. Bunları silmeye çalışmak boşuna bir uğraştır. Yine bastıra bastıra siliyordum. Üstlerini bir toz tabakası kaplıyordu. Tam bitti derken bir süre sonra, çok kısa bir süre sonra o yazılar yine beliriyordu; hem de daha koyu bir şekilde.

Bunca kaygının, kuşkunun arasında sadece bir şeyden emindim: Eninde sonunda, bir gün, bir şekilde tekrar onunla karşılaşacaktım. İkimizden biri, ya ben ya o, yeni bir olaya ilişkin lâflarını söyleyecek ve herşey bitecekti. Böyle de oldu.

Ev sahibim başka bir ev aramamı istedi benden. Evine ihtiyacı olduğunu söylüyordu. Ara tara derken bir ev buldum ve bir gün eşyalarımı, döküntülerimi toplayıp evi boşaltmaya karar verdim. Bu işlerde bana yardımcı olan biri vardı. Ben de gönül rahatlığı içinde yeni eve gitmiş, eşyaların gelmesini beklerken, yardımcım ne yapacağını bilemez bir hâlde geldi; at arabasının devrildiğini ve eşyanın sokakta tozun toprağın üstüne döküldüğünü söyledi. Yüreğim boşa gitti sanki. İçimden belli belirsiz bi korku geçti. Eşyaların dökülmesinden mi yoksa "araba" ismini duyunca mı bilmem, içime bir korku düştü. Her neyse; onunla dar bir sokakta devrilmiş yatan arabanın yanına geldik. Eşyaları yolun kenarı-

na yığan arabacının gözü bana ilişince, atın karnına sert bir tekme atıp: "Kitapsızın ayağı arkın çukuruna girip düştü; araba devrildi" dedi.

Daha fazla konuşturmadım. Atı daha yakından görmek için yaklaştım. O attı ama bir farkla: Ağır işe koşulmaktan kalça kemikleri ve kaburgaları çıkmıştı. Toz, toprak ve çamurun altından doru rengi görülüyordu. Yüzünü iyice görüp emin olmak için başımı yaklaştırınca gözlerime baktı. Utangaç, ağır, umutsuzluk ve sitem dolu bir bakıştı. Elimden ne gelirdi? Ayağı kırık ve başkasına ait bir attı. Eşyalarımı toplayıp yeni evime gitmeliydim.

Bu olayın üstünden yıllar geçti. At arkadaşım mutlaka ölmüştür. Onun anısına odamın kapı ve duvarlarını çeşit çeşit at resimleriyle, at tablolarıyla kapladım. Koşan atlar, yayılan atlar, arabaya koşulu, ağır yükleri dik yokuştan yukarı çeken atlar, ağır yüklerin altında çamurlarda debelenen, ayakları kırılmış, ağır başlı, utangaç bakışlı atlar...

Küçük Bir Taş

Muhammed Hicazî

Belki sizin ayakkabınıza da bir gün küçük bir taş parçası girmiştir. Ayağınızı bir tarafa bastırıp taş parçasını bir köşede tutarsınız. Birkaç adım rahat yürür ve kendi âleminize dalarsınız. Ancak o davetsiz misafir kendisini düşünmediğiniz için gücenir ve harekete geçer. Nasıl mı? Hassas bir nokta bulup oradan kendisiyle ilgilenminizi sağlar.

Bir süre lâfına kulak asmaz, yürürsünüz. Oysa o, sivri ucunu biraz daha batırır. İster istemez durur, onun için bir çukur ya da genişçe bir alan hazırlarsınız ayakkabınızda ve bundan böyle birbirinizi rahatsız etmeyeceğinizi kararlaştırırsınız. Tekrar düşüncelerinizin parçalanmış zincirlerini yerden gökten toplar, birbirine dolaştırır ve gidersiniz.

Çok geçmeden davetsiz misafir anlaşmayı bozar. Evinde dönüp dolaşmaya başlar ve uğramadık yer bırakmaz. Tabiî ki onun bu ahdini bozmasını ve şakasını bağışlayıp aldırmaz, bu utanmazlıktan sinirlenmemek için küçük bir gafletle uçup giden düşünce kuşlarını yakalamakla meşgul olursunuz. Ancak henüz bir iki adım daha uzaklaşmadan rahatsız etme işi öyle bir noktaya ulaşır ki artık canınıza tak eder; kızarıp öfkelenerek durur, sert

hareketlerle o edepsizi ayak başparmağı ile diğer parmaklarınızın arasında hapseder, üstüne basarak o zindanda tutar ve kaçmamasına dikkat edersiniz.

Yolun kalan kısmı taş parçasıyla mücadele ederek geçer. O ısırır; siz basarsınız. Derken bu sıkıcı düşünceler arasında evinize gelir ve gelir gelmez de ilk önce sertçe ayakkabıyı çıkarır; küçük taş parçasını atarsınız. Sonra da savurduğunuz birkaç küfür eşliğinde ayağınızın ucuyla avluya fırlatırsınız.

Hani taşın ayakkabınıza girdiği an durup çıkarsaydınız da bunca zahmete katlanmasaydınız, daha iyi olmaz mıydı?

Hayat yolunda pek çok taş azabına can u gönülden razı olur ve böylesine küçük bir düşmanın pençesinden kendimizi kurtarmayız. O hâlde güçlüklerin giderilmesinde günlük ödevimiz, küçük bir taş parçasını çıkarmaktan daha güç değildir.

Güçlükle yüzyüze gelip de sorunun çözümünü bir başka vakte erteleyenler, her anlık gecikme ile sorunlarını ve korkularını artırmış, iradelerini ve enerjilerini yitirmiş olurlar. Ama bellekleriinde bilinç adında karanlık bir depo olduğunu bilmezler. Tatsız bir düşünceyi zorla gözümüzün önünden uzaklaştırdığımızda yüzümüzü o zindanda sıvarız. Ama bu düşünce bize birdenbire daha da korkunç görünür, daha bir korkar gözümüz.

Bu düşünceyi uzaklaştırma çabalarımız geciktikçe, karşılaştığımız güçlük ve korku daha da çok olacaktır. Böyle olunca uykunun emniyetli yeri uyanıklıkla daha heyulâlı olur. Çabuk kırılır, tenkitçi biri oluruz. Korku ve gam gönül evimizi yer edinir. Sonunda sinirlerimiz yıpranır. Ruhumuz hastalanır ve vücudumuz değerini yitiririr.

Sorunlarla karşılaşınca direnme sıkıntısına katlanmalıyız. Akıllıca ve mertçe çaba gösterirsek, her sorun günlük gayretlerimizle kolaylaşır. Zafer güçlükle mücadele etmekte, yenilgi ise mücadeleden kaçıştadır.

Kimi zaman düşünce rahatsızlığının sebebi kendini bize olduğu gibi göstermez. Niçin mutsuz olduğumuzu, neden korktuğumuzu ve ne istediğimizi bilmeyiz. İçimizde araştırıp o sebebi aramamız gerekir. Korku ve kuşkuya gelince; onları ortadan kaldır-

maya çalışmalı, arzuyu elde etmek için de özveride bulunmalıyız. Ama çoğu kez gönül perişanlığımızın nedenine ulaştığımızda, ne korkumuzun, ne hevesimizin yerinde olduğunu, yani hiçbirinin küçük bir taş parçasından fazla bir değeri olmadığını görürüz.

Gelecek

Muhammed Hicazî

Ümit lâmbası sürekli geleceğin karanlık vadisinde yanar ve yolcuları kendisine çağırır. Ama nice kaygılarla dolu gönlümüz aydınlığa gözünü kapamış, kuruntu karanlığında yaşamın iş, güçlük ve sıkıntısından oluşan büyük yığınını başı göklere ağmış ve aşağıdan yukarılara ulaşma yolunu bize tıkamış korkunç ve heyulâlı bir dağ gibi zanneder. Bütün bu zahmet ve tehlikeden dolayı sürekli içimiz karışık ve titrektir.

Ancak bu bir göz yanılgısıdır; azı dağ gibi görür, ırmağı deniz zanneder. Yalnız bir ömrün gamını değil, aynı zamanda bir günlük yiyecek için bir ömürlük yiyeceği karşımızda yığılı görsek, korkuya kapılırız.

Günlük ödev payı ve bir günün işi çok değildir. Gönlümüzü kuruntuların ıstırabıyla pörsütmeyelim. Günlük yaşamalı, nasıl yarının yemeğini bugün yemiyorsak, yarının yükünü de taşımamalıyız. Güçlük, gelmeden önce çok çetin ve korkunç görünür. Onu karşılamak gerekmez. Geldiyse, mutlu olarak ve korkusuzca kabul etmeliyiz. Zira biz güleryüzlü ve pervasız oldukça, o daha küçük ve zahmetsiz olacaktır.

Bugünün işi ağır değildir. Şu andaki sıkıntı çok kolay, belki de bir hiçtir. Ancak yarının kuruntusunu ona eklememek şartıyla. Kişi bu dünyadan günlük rızkından fazlasını da omuzlanmalıdır. Yarının nimeti bugünün nasibi olmadığından, gelmeyen zahmete katlanmamak gerekir. Her saate ve güne düşen ödevi yapmalı, kalanını geleceğin umuduna teslim etmelidir. Ancak bugünün işini de yarına bırakmamak lâzımdır. Yarın başka bir gün ve biz başka varlık olacağız. Bugünkü işimizi başka bir yarının üstüne yıkmak, adalet ve akıldan uzaktır. Ötekinin, yani bizim değişmiş vücudumuzun yarın iki günlük zahmete katlanabileceği ya da katlanmak isteyeceği ne mâlum?

Aylık ve yıllık işlerimizi günlük hisselere ayırır ve her gün o günlük parçayı hedefe ulaştırırsak, kendimizden memnun kalıp kıvanç duyacağız. Yaşantımız kolaylaşacak, geleceğimiz parlak olacaktır.

İlişki

Muhammed Hicazî

İnsanlarla ilişkiden kaçanlar utangaçlık hastalığına yakalanmışlarsa, çoğunlukla kendilerinin üstün meziyetleri olduğunu farzederler, başkalarını dostluk ve ilgi göstermeye lâyık görmezler. Bu hâl kırılganlık, alınganlık ya da kendini ölçüsüzce beğenmişliğin bir sonucu, her hâlükârda ruh zayıflığı ve ruh hastalığının delilidir.

Psikologlar insanlar arasına katılma ve geçinme kuvvetinin ruh ve beyin sağlığının alâmetlerinden biri olduğunu kanıtlamışlardır. Ruh doktorları büyük bir ısrarla hastayı ilişki ve dostluk kurmaya zorlarlar. Bu kuvveti onda uyandırıp harekete geçirmedikçe tedaviyi bırakmazlar. Çünkü ilişkiyi ruh sağlığının temel şartı bilirler.

Bizim doğal gereksinimlerimizden biri sevmek ve başkalarınca sevilmektir. Dostluk gönlün gül bahçesini sulayan bir sudur. Gönül dostsuz çabuk solar; kurur ve katılaşır. Kendisini sevgi ve dostluk nimetinden mahrum bırakan kimse gün aydınlığından kaçıp, karanlık bir yere gizlenen kişi gibidir. Çok geçmeden böyle birinin gözü bir daha güneş ışığına açılmayacak ve ömrünün kalan kısmında karanlığa mahkûm olacaktır.

Başkalarıyla ilişki kurun ve her varlıkta güzelliklerin yoğurulduğunu bilin. Güleryüz, sevgi dolu göz, yürek ve güzel sözlerinizle o güzelliklerden yararlanabilirsiniz. Bir kişiyle dost olduğunuzda bir dünyayı kendinize yaklaştırmış olursunuz. Çünkü her insan bir dünyadır.

İçinizdeki utangaçlık hastalığını tedavi ediniz. Yiğitçe ilerleyip, yabancılık ve tanınmamışlık kalesine hücum ediniz, yıkınız onu.

Dost edinmek yürek ister, cesaret ister. Kendinizi başkalarından üstün görüyorsanız, haydi bakalım, Halep oradaysa, arşın burada. Toplumda başkalarından daha akıllı ve dostlukta da sağlam ve faydalı olduğunuzu kanıtlayın. Böylelikle sizin üstünlüğünüzü tanıyacaklar, sizi saygıdeğer biri olarak kabul edeceklerdir. Birbaşına oturup kendinizi övmenin ne yararı vardır?

Her gün iş, eğlence veya görüşme sırasında kime rastlarsanız, yeni dostlar edinmeye bakın; dille veya bir hizmette bulunarak gönül alın. İlk günler zor da olsa, alışınca kolay gelecek ve bu çabanızdan zevk alacaksınız. Emin olun ki soğukluk, aldırmazlık ve düşmanlıkların çoğu çıkarlara aykırı düşmenin değil, kötü söz ve edepsizliklerin sonucudur. Uygunsuz sözler ve edepsizlik kötü koku gibi insanları rahatsız edip kaçırtır. Cahilin dili, çocuk elindeki bıçağa benzer. Rastgele kapıya, duvara, ağaca, ne bulursa çekip yaralar. Cahillikten dolayı pek çok temiz yürekli insan, gönül yaralar, kırgınlık yaratır.

İnsanlarla ilişkide mutluluğun ilk şartı dili tutmaktır. Yüce, ağırbaşlı ve saygıdeğer bir insan olmak istiyorsanız, hiçbir zaman hiç kimseye karşı hiçbir nedenle edep ve şefkat yolundan dışarı bir adım bile atmayın. İyi bir binit, yaşamın engebeli yolunda sizi amacınıza kolayca ulaştırır. Edepsiz kişi bu çetin yolda yaya kalır. Pek çok fazilet ve güçlükler edepsizlik yüzünden gizli ve sonuçsuz kalmış, nice dostluklar bozulmuş, nice evler nazik olmamak yüzünden harap olmuştur.

Kimileri hayasızlığa açıksözlülük adını verirler ve biz ne görür, ne anlarsak söyleriz diye şişinirler. Açıksözlülük buysa, edepsizliğin ta kendisidir ve çok kötüdür. Açıksözlü kimse kendine soru yöneltildiğinde yalan söylemez. Soru sorulmadan, yerli yersiz

aklından ne geçerse dile getirir ve gönül kırar. Böyle kimselerin başkalarını küçük düşürmekten maksadı, kendi seviyesizlik ve küçüklüğünü örtmektir. Çünkü kim ne ölçüde saygılı olursa, başkalarına da o denli saygılı olur.

İnsanlarla ilişki ve geçimde başarılı olmak için çok istidatlı ve hazır olup olmadığınızı bilmek istiyorsanız, aşağıdaki sorulara cevap veriniz. Olumsuz bir cevap olursa, hemen onu ıslah etmeye çalışınız.

1. Acaba konuşulmaması gereken bir yerde dilinizi tutuyor musunuz?
2. Acaba insanlar sizi iyi ve sevecen mi görüyorlar?
3. Acaba soğuk bir meclisi ısıtabiliyor musunuz?
4. Teselli verici sözcükleri kolaylıkla dile getirip yazıya dökebiliyor musunuz?
5. Sohbet tatsızlaştığında konuyu hemencecik değiştirebiliyor musunuz?
6. Başka birinin öfke ateşini söndürebiliyor musunuz?
7. Birisi yanlış birşey söyleyince ya da hata yapınca yüzüne vurmamayı becerebiliyor musunuz?
8. Kulak verip konuşmamayı beceriyor musunuz?
9. Kendi bedbahtlık ve dertlerinizi söylememek için ağzınızı kapatabiliyor musunuz?
10. Kendi iyilik, meziyet, iş, bilgi ve mal varlığınızdan söz etmemeyi becerebiliyor musunuz?
11. Bir toplantıda kendinizi fazla gördüğünüz vakit yavaşça kalkıp gidebiliyor musunuz?
12. Sevilen ve konuşkan olmayan kişileri sevecenlikle konuşturabiliyor musunuz?
13. Ne olursa olsun başkalarını alaya almaktan kaçınabiliyor musunuz?
14. Aile fertleri sizi sevip sayıyorlar mı?

Sampinge

Sadık Hidayet

Asıl adı Sita'ydı ama sarı ve iç gıcıklayıcı kokulu bir çiçek anlamına gelen "Sampinge" derlerdi ona. İlk kez annesi Padma ona böyle seslenmiş ve bu adla çağrılmaya başlamıştı.

Jen'in eski ve soylu bir ailesine mensup olan babası, malını mülkünü harcadıktan sonra ansızın ölüverdi ve Bangalor yakınındaki Kingeri'de küçük bir mülk ve bir yığın borçtan başka birşey bırakmadı eşiyle iki kızı Lakşmi ve Sita'ya.

Padma başkalarına örnek olacak bir ciddiyet ve özveriyle büyütmek zorunda kaldı çocuklarını. O da eski itibarını yitirmiş, büyük ve soylu bir aileye mensuptu. Gelgelelim kıtlık yüzünden, komşularından, hatta saadet günlerinde ona rakip olan komşularından bile yardım istemek ve dolayısıyla ellerinde kalan tek mülkü de öldüm pahasına bir tefeciye satmak zorunda kaldı. Bu yetmiyormuş gibi büyük kızı Lakşmi'yi de istedi ondan tefeci. Hep çocuklarının geleceği kaygısıyla yaşayan Padma, tefecinin soyca daha aşağı tabakaya mensup olmasına rağmen, gönülsüz olsa da bu teklifi hemen kabul etti.

Evlerinin önünde Golmerg vadisinin göz alabildiğince uzanan güzel manzarası hakimdi. İnce bir sis tabakasının dalga dalga ya-

yıldığı ve güneş ışınlarının tayflar oluşturduğu otlak bu manzaranın sınırını çiziyordu. Bir halk inanışı yüzünden iskan edilememişti bu vadi.

Padma sık sık anlatırdı kızlarına bu vadinin öyküsünü:

"Çok eski zamanlarda, Beyazlar Hindistan'a gelmeden önce, yüce varlıklar bu vadide mutluluk içinde yaşıyorlardı. Ölümlü insanın yaptığı ağır işlerle ilgileri olmadığı için çocuklar gibi şen şakraktılar. Neşeli şarkılar söyleyerek çevrelerindeki güzel ormanda geziniyorlardı. Hepsi bir tek aileydi. Hastalık nedir bilmezlerdi. Eceli gelen yaşlıları ölüm öylesine yavaş alıp götürüyordu ki sanki derin bir uykuya dalıyorlardı. Bu varlıklar sadece çiçek kokularıyla besleniyorlar, zümrüt, yakut ve zebercetten yapılmış kasırlarda yaşıyorlardı. İçinde altın kanatlı kuşların şakıdığı Svarac gibi bahçelerle kuşatılmıştı bu kasırlar.

Günlük işleri sevişmek ve ağaçların arasında zıplamaktan ibaretti. Vakitlerini eğlencelerle, şiirlerle ve kıymetli taşlardan mabetler yapmakla geçiriyorlardı. Bu arada insanlarla, özellikle sanatçılarla haşır neşir oluyorlar ve onların sanatlarını taklit ediyorlardı. Kısacası bu varlıkların yaşamı neşeyle, şiirle ve güzellikle içiçeydi.

Ama bir gün beyaz adam gelerek buraya yerleşti ve yörenin sayısız çiçeklerinden koku çıkartmak amacıyla bir damıtma tesisi kurdu. Bahar sonuna doğru fabrika çalışmaya başladı ve çevreye çiçek özlerinden çıkan keskin mi keskin bir koku yayıldı. Bu kokular doğal kokulardan daha ağır olduğundan ve Golmerg perileri bu koku karşısında yeterli direnci gösteremediklerinden bu yüce varlıklar topluca fabrikaya akın ettiler. Olanca iştahlarıyla keskin kokuları içlerine çekerek ölüme gittiler ve geriye soylarını sürdürecek bir çift peri bile kalmadı. Daha sonra bu vadi terkedildi; fabrika yandı ve vadi saldırgan vahşilere kaldı. Tesadüfen yolu bu vadiye düşenler anlatılmaz acılar içinde öldüler."

Her dinleyişinde bu öykü Sampinge'nin hayal dünyasını etkiliyor, annesinin ağzından çıkan her sözcük hafızasına nakşoluyor ve sihirli birtakım resimler canlandırıyordu gözünde. Sık sık annesine buranın mutlu sâkinleri hakkında sorular yöneltiyor, ko-

nunun her gündeme gelişinde şevki artan anne yorulmak bilmeden öyküyü yeniden anlatmaya başlıyor ve her seferinde yararlı gördüğü bazı bilgileri de eklemeden edemiyordu.

Sampinge oniki yaşında kaybetti annesini. Bu ölüm genç kızın sinir sistemine ağır bir darbe indirdi. Tefeci ile kızkardeşi Bangalor'a yerleşmeye giderken o da yanlarında gitti.

Bu olay çok önemliydi Sampinge için. Çünkü beşik kertmesi yapılan müstakbel kocası Bangalor'da oturuyordu. Bu delikanlı daha onbeş yaşında iken Ganeşa (Fil-Tanrı) mabedinin koruyucusu olmuştu. Yakışıklı, tembel ve şıpsevdi biriydi ve kızlarla gönül eğlendirirdi çoğu zaman, ama Sampinge asla kıskançlık duygusuna kapılmazdı.

Bangalor'da yaşamı fazla değişmedi Sampinge'nin. Bir dizi ev işi yapıyordu. Bu arada hamile olan kızkardeşinin bakımı da onun omuzlarına bırakılmıştı. İtaatkâr biri olarak sürekli tanrıları ve kahramanları düşünerek yaşıyordu. Yaşantısı görünüşte başkalarına benzese bile, gerçekte münzeviydi. İçindeki çalkantılı düşüncelerdi sürekli onu meşgul eden.

Sampinge boş kaldığı zamanlar sık sık büyük Ganeşa'nın bulunduğu mabette nişanlısını görmeye gidiyordu. Ganeşa fil başlı, insan bedenli, taştan yapılmış ve siyah yağla parlatılmış bir puttu. Mabet mugra çiçeklerinden oluşan çelenkler ve aşek yapraklarıyla süslenmişti. Mihraptan keskin ûd ve tütsü kokuları yükseliyor, nişanlısı Siva üstüne doladığı şalla yarı çıplak bir hâlde bir tepeden ziyaretçilere bakıp gülüyordu.

Sampinge işte bu huyu ve o değişmez yasaya göre bir gün bir araya gelme düşüncesiyle seviyordu onu. Ama çoğu zaman erkeklerin temasından çekiniyor ve bu düşünce onu perişan ediyordu. Başkalarından farklı değil miydi yoksa?

Bir kere Bangalor şehrinde daha çok özgürlüğe kavuşmuştu Sampinge. Lâl Bağ denilen botanik bahçesinde sayısız çiçekler ve çalılarla sarılmış göletin karşısında bir köşe bulmuştu kendine. İki kuğu göletin yeşil suyunda ağır ağır geziniyordu. Orada kendi hayal dünyasıyla başbaşa kalıyor, tanrılar ve kahramanlara ilişkin düşüncelerin gözünde canlandığı bir ülkede dolaşıyordu.

Sanki onların güçlü bedenleri ve kahramanlıklarını karmaşa ve tuhaflıklarla dolu sahnelerde görüyor gibiydi. Çocuksu, serbest ve maceracı düşüncelere kapılmıştı âdeta.

Ama bir düşünce vardı ki onun hayallerini hep alt üst ediyordu...

Kızkardeşinin sağlığı iyice kötüleşince kocası onu Vanivilas hastanesine yatırdı. Sampinge hastahane koğuşunda kardeşinin başucuna oturuyor, onu oyalamak için Golmerg'den söz açıyordu. Ama ağrının şiddetinden öyküyü dinleyecek hâli yoktu kızkardeşinin.

Hastahanede bulunuşu Sampinge'yi hiç tahmin edemediği bir hâle sürüklemişti. Koridorları saran fenol kokusu, hastabakıcı ve hemşirelerin koşuşturmaları, çalımlı İngiliz bayan doktor, hastahanenin tıbbî titizliği, hastalar ve ziyarete gelenlerin tümü onun için beklenmedik şeylerdi.

Kızkardeşinin hâli vahimleşince başhekim kürtaja izin verdi ve kocasının muhalefetine karşın ameliyat kararı alındı.

Sampinge olup bitenlerden pek birşey anlamasa bile, kızkardeşinin bir tehlikeyle yüzyüze olduğunu sezinlemişti.

Ertesi gün öğleye doğru kızkardeşinin ameliyat edildiğini anladı. Odasına istemişti kızkardeşi Sampinge'yi.

Lakşmi uykudaydı sanki. Yüzü muz gibi sapsarı ve kan ter içindeydi. Gözleri çukura batmış, burun delikleri ve yanakları bir başka şekil almış ve dudakları kırış kırış olmuştu. Sampinge'nin odaya girdiğini işitince gözlerini açıp, üzgün ve umutsuzca baktı ona.

Sampinge usul usul yatağa yaklaştı ve sarılmak için çok çaba sarfettiği kızkardeşini gözlemledi bir an. Lakşmi'nin ağzından kesik kesik şu sözcükler döküldü:

"Bu adamın evinde çok acı çektim. Benden beklediği tek şey, varisi olacak bir oğlan çocuğuydu. Şimdi muradına erdi. Bundan sonra kendi huzurlu yaşamına devam edecek. Bizim gibilere ise mutluluk yüzü yasak bu dünyada. Bana hep 'Allah rızası için kabul ettim seni. Şimdi de kızkardeşini yük ettin başıma!' derdi.

Çok kaygılanıyorum senin için. Ya Kingeri'ye yaşlı halamızın yanına dön ya da hiç olmazsa Siva ile evlen!"

İçindeki acıyı gizlemeye çalıştığı belliydi. Yorgun ve allak bullak olmuş yüzünden süzülen yaşlar Sampinge'nin yanaklarını okşuyordu.

"Ellerimi sık!" dedi Lakşmi kardeşine. Sampinge bir yandan kardeşinin yürek yakan iniltilerini işitip, öte yandan artık bir yere bakmayan ve feri sönmüş gözlerini incelerken onun soğuk ellerini eline aldı. Almasıyla hemşireyi çağırması bir oldu ve ardından koşa koşa doktor geldi. Ama boşunaydı. Ölmüştü. Bir süre sonra hastabakıcılar ölü için son işlemleri yapmaya koyulmuşlardı.

Sampinge hastahaneden çıkıp, kederlerin hücumundan kurtardı kendini. Sokakta biraz rahatladığını hissetti. Ama kimsesiz ve himayesiz kalmıştı. Ne yapacaktı? Yine tefecinin evine mi dönecekti? Olası değildi.

Bilinçsizce Ganeşa mabedinin bulunduğu tepeye doğru yürümeye başladı. Bir kızla konuşuyordu Siva. Sampinge'yi görünce kızı bırakıp ona doğru geldi. Tek kelime etmeden, büyük bir şaşkınlıkla ona bakıyordu Sampinge. Siva elinden tutup Ganeşa putunun arkasına çekti kızı.

"Kimsesiz ve himayesiz kaldım. Bundan sonra seninle kalabilir miyim?" diye soracak oldu Sampinge.

"Ah! Henüz, değil. Çok çulsuzum. Biraz daha sabretmelisin" dedi ve sarılıp göğsüne bastırdı onu Siva.

Sampinge öylesine kendinden geçmişti ki kendini savunacak gücü kalmamıştı. Ne yapacağını düşünmek de azap veriyordu. Kendinden sıyrılma ihtiyacı duyuyordu ve nefret hissi sarmıştı her yanını. Siva kulağına yumuşak yumuşak birşeyler söylüyor ve kendine çekiyordu onu.

Sampinge sadece onun çarpıcı ter kokusunu, güçlü adalelerini ve kesik nefeslerini hissediyor ve elinde olmadan Siva'nın bedeni üzerinde gezdiriyordu ellerini.

Umutsuzluk içinde bir an kendini kaybetti ve sonra rengi atmış ve alınmış bir hâlde kendini onun kucağından kurtardı.

O kocaman taş yığını, çocukluk yıllarında inandığı, bağlılık ve saygı duyduğu, korktuğu ve başı göklere uzanan o Tanrı şimdi gücünü ve ünvanını kaybetmiş, saçma sapan, anlamsız birşey oluvermişti gözünde.

Siva onun ürkek hâlini görünce omuzlarını öyle bir sıktı ki korkudan yüzü kireç gibi oldu kızın.

"Bugün ne tuhaf görünüyorsun böyle?" dedi Siva.

Sampinge kesik kesik yanıtladı: "Bir bilsen!" Sonra yüzünü elleriyle gizleyip kaçtı. Siva tepenin dibine kadar izledi onu.

Yalnızlık ve kimsesizlik duygusu perişan etmişti Sampinge'yi. "Belki bu durum başkaları için olumlu olabilirdi ama benim için asla" diye geçirdi içinden. Birden aklına bir şey geldi. Başkaları gibi değildi o; alışmamıştı böyle bir yaşama. Neden olmasındı düşündüğü şey?

Yorgundu, hem de ölesiye. Her şey anlamını yitirmişti gözünde. Nişanlısından da nefret ediyordu. Güçlü kolları ve mükemmel gövdeleri olan tanrılara ve kahramanlara yakın olmak istiyordu. Şimdiye değin Ganeşa mabedinin sütunlarının gölgesinde kocasıyla birlikte yaşayabileceği özveri gücüne sahip olacağını sanıyordu. Ama artık bu düşüncelerin sözkonusu bile olmadığını görüyordu. Siva'yla geçecek tekdüze bir yaşam mümkün değildi onun için.

Tanıdığı ya da bencillik ve aşağılıklarını görmezden gelmek için tereddüt ettiği herkes hakkında belli belirsiz bir kin duydu içinde Sampinge.

Sokak bir baştan öbür başa tenha, çıplak ve çirkindi. Birkaç çocuk köşede bir dükkânın önünde oyun oynuyor, üç beş Hindu da yol kenarına çömelmiş tütün çiğniyorlardı.

Bu manzaradaki sessizlik ve sakinlik iyiden iyiye sinirini bozdu. İçindeki çalkantılarla uyuşmuyordu çünkü. Kayıtsızca ve rastgele adımlarla yürürken birden kendini Lâl Bağ'ın önünde buldu. Yorgunluktan gölete doğru gidip bir banke attı kendini.

Daha iyi bir durumla karşılaşmayı umarak intihar fikrine kapıldı. Tek düşündüğü şey, en kolay yolla dünyaya gözlerini kapatmaktı. Kendini yüreklendirmek için saçlarını okşuyordu. Her şe-

ye teslim olarak yaşamıştı bugüne dek. Ama artık öyle bir çıkmaza girmişti ki yaşam onun için dayanılmaz olmuştu.

Gözlerini göletin yeşil ve derin sularına dikti. Birden padma çiçeğine (çok iri, beyaz hind nilüferi) ilişti gözleri. Olağanüstü geniş yaprakları vardı. Annesi bu çiçekten almıştı adını. Çevresini saran çiçeklerin güzel kokularından ve gölün yumuşak havasından başı döndü. Golmerg'in sihirli topraklarını düşünerek, var gücüyle içine çekmişti bu kokuları.

Şimdiye kadar hiç yaşamadığı bu hâl değişikliği sonucunda kendisi ve o yüce varlıklar arasında geçirdiği günlerin anıları canlandı gözünde. Yalnızlık ortamında tahrik olan ve keskinleşen düşünceleri gittikçe kuvvet kazanıyordu. Kavranılması olanaksız bu sevinç belki sadece öbür dünyaya çağırıldıklarını hisseden insanlarda olur. Öyle bir şevke kapılır ki bu insanlar, ölümle yüzyüze olsalar da en kısa zamanda tehlikeli görevlerini yerine getirirler.

Eskiden bu vadide yaşadığı için iyi tanırdı orasını. Anlatılmaz bir coşku sardı her yanını. Kendisini varlığının verdiği acıdan bir çırpıda kurtarmak istiyordu. Çünkü o anda tek düşündüğü şey intihardı. Hayallerinin bu parlak aşamasına en kısa zamanda geçmek istiyordu. Bir huzur hissetti içinde. Tekrar gözünde şekiller belirmeye başladı. Ölümsüz tanrı, yüce katında, yakınlarının arasından cezbedici gülümseyişiyle sesleniyordu ona: "Ey gönül çalan güzel Sampinge! Gel yanımıza. Biz himaye ederiz seni. Bu dünyadan değilsin sen. Gelişin onurdur bizim için."

En iyi sarisini giymişti Sampinge. Cebinde iki rupiye ile birkaç ana vardı. Bu parayla doğduğu köye gidip yasak vadiye girebilirdi. O yüce varlıklar arasında yaşayarak o topraklardaki çiçeklerin kokularıyla sermest olabilir ve böylece içindeki kâbusa bir son verebilirdi.

Sabah beş sularında yağmur yağmıştı. Nemli topraktan güzel kokular yükseliyordu havaya.

Bedenine yapışan sarinin içinde perhizkâr bir bakire gibi sarhoş olmuştu Sampinge. Golmerg, uzaktan gulmuhur ağaçlarının

kızıllığıyla çevrili ve üzerine loş bir ışığın vurduğu külrengi arazinin üstünde uzanıyordu göz alabildiğince.

Güneş yükselip de yeryüzünü göz kamaştırıcı ışığıyla aydınlattığında, Sampinge de yok olmuştu.

Kış Gelince

Ebu'l-Kasım Fakirî

Zil çalmış, çocuklar güle oynaya sınıflara giriyorlardı. Sadece birinci sınıflar sıra olmuş bekliyor ve çevrelerine bakınıyorlardı. Bir ikisi soğuktan buz kesmiş ve ağlamaya başlamalarına ramak kalmıştı. Her şey yeniydi gözlerinde. Narenciye ağaçları, sınıf duvarları, kapılar, okul kokusu ve hepsinden önemlisi okulun orta yerindeki birkaç taş fıskıyeli büyük havuz.

Diğer çocuklar sınıflarına girince: "Usul usul peşimden gelin, sınıfa girelim!" dedim.

Sınıfın kapısında durdum. Çocuklar birer birer girdiler içeri.

- Şimdilik istediğiniz yere oturun; sonra yerinizi belirlerim.

Öğrenim yılının ilk günüydü ve çocuklar gürültü ediyorlardı. Susmalarını söyledim:

- Çocuklar; sınıfa girildi mi konuşulmaz artık. Dinlemek gerekir.

Hemen sustular. Bakışlarım yüzlerine kaydı. Ağlamaklı olan o ikisinin de yüzleri gülmeye başlamıştı ve yeni yeni alışıyorlardı ortama.

Önce ayağa kalkıp isimlerini söylettim. Bir ikisi soyadını bilmiyordu. Sonra babalarını tanıtmalarına geldi sıra. Birinci sıradan başladım işe. Derken sıra Meryem'e geldi. Yüzünde kendine has bir masumiyet vardı Meryem'in. Daha bir minyondu ötekilere göre. Kestane rengi saçlarını iki yana salmıştı. Küçük, kara gözleri ta uzaktan ışıldıyordu.

Tanıyordum Meryem'i. Bir hafta önce babasından uzak kaldığı için buruktu. Aslında babası ölmüştü ama durumu bilmiyordu. Belli etmemişlerdi evden. Bu yüzden "Meryem, baban seyahate çıkmıştı, değil mi?" dedim.

Meryem "Evet; kış gelince yalnız kalacağız. Ama n'apalım?" dedi.

"Annen kim?" diye soracak oldum; mahzun mahzun "Annem ağlıyor... Boşuna korkuyor. Kışın korkulacak bir yanı yok ki; babam seyahatten döner..." dedi. Bir ara kendi dünyasına dalıp gitti ve "Bazı seyahatler uzun sürermiş, doğru mu?" dedi.

- Doğru.

- Öğretmenim, ben babamı iyi tanırım. Babam bizi asla yalnız bırakmaz. Çok nazik adamdır...Ama bir an önce dönse iyi olacak. "Nari Hanım" masalı bitmedi. Son kısmını da anlatacaktı bana; derken seyahate çıktı işte. Nari Hanım'ın çocuğu babasızdı.... Öğretmenim, babası olmayana yetim derlermiş; doğru mu?

- Evet, doğru.

- Öğretmenim, ben masalı çok severim. Siz de bize masal anlatır mısınız?

- Evet, size kesinlikle masal anlatacağım.

Yüzünde güller açtı:

- Oh ne güzel!

Çocuklar sessiz sedasız konuşmamızı dinlerken yüreğim burkulmuştu, Meryem'i düşünüyordum. Gözlerim dolu dolu olmuştu. Sınıfı gözyaşı perdesi arkasından görebiliyordum artık.

Jeneratör

Ali Eşref Dervişiyan

Kaymakam: "Davullar zurnalar çalınsın kuvvetlice!" dedi.

Zurnalar çalındı, davullara vuruldu güm güm de güm güm.

Sabah telgraf gelmişti "jeneratör iki dizel kamyonla Kirmanşah'tan hareket etti" diye. Ahali meydanda toplanmış çubuk içiyordu.

Daha aylar öncesinden kasabanın asfaltlanmış tek caddesine tahta elektrik direkleri dikilmişti bile. Bir işçi her gün özel ayakkabısıyla direğe bir tırmanıyor, bir iniyor ve telleri direkteki porselen kafalara bağlıyordu. Ama bir gece fırtına kopup da bütün direkler devrilince iş bir ay aksadı. Eh, hâli vakti iyice olup da yüz tümenlik hisse alanlar habire lâmba alıp evlerine hat çektiriyorlardı.

Elektrikli radyolar uzun vadeli taksitlerle satılıyor, damlara antenler dikiliyordu. İşi gücü olmayanlar ise direklerin altında toplanıp çene çalıyorlardı.

Kaymakamlıktan bir memur, kasabanın üç ileri geleniyle birlikte jeneratörü getirmeye gitmişti. Sağlam çatılı tuğla bir bina inşa edilmişti kasabanın aşağı tarafında. Buraya konulacaktı jenera-

tör. Davulcuların yüzünden terler akıyor, çubuk içenlerin biri gidiyor, biri geliyordu. Hava kararmaya yüz tutmuştu ki ansızın haber geldi. Uzaktan kamyonların farlarını görmüşlerdi. Ahaliden sesler yükseldi; alkışla birlikte sevinç çığlıkları attılar.

Gaz almak için elinde kristal ayaklı lâmbasıyla kalabalığa karışan Kelleci Han Can seyircilerin arasından başını uzatıyordu o yana bu yana. Bir hayli öne çıktığı için jandarmanın biri geriye itti onu. Han Can dengesini koruyamayıp sırt üstü yere yıkıldı ve lâmbası kırılıp tuzla buz oldu. Han Can yerinden kalktı. Gözü lâmbanın kırık camlarına ilişince öfkesinden mosmor kesildi. Şiş gözlerini devire devire jandarmanın kulak tozuna yaradana sığınıp bir tokat aşketti. İki jandarma, arkadaşlarının yardımına koştular ve Kelleci Han Can ayaklar altında ezildi. Sonra bir kemik çuvalı gibi jandarma karakoluna götürüldü.

Ablak, beyaz yüzlü kaymakam ahalinin önünde durmuş, biteviye emir verirken uzaktan kamyon sesleri işitiliyordu. Nihayet kamyonlar gelip kasaba meydanında durdular. Herkes hurra çekti. Kaymakam öne çıktı ve kasabanın ileri gelenleriyle şoförler kamyondan inerek kaymakamla tokalaştılar. Kasabalılar dört bir taraftan kamyonlara tırmandı. Yürüyerek gidenler kasabanın aşağı mahallesine kadar kamyonlara eşlik ettiler. Bir hafta sonra jeneratörün çalıştırılıp öbür haftaya açılış yapılması kararlaştırıldı.

Jeneratör binasının çevresi mahşer yeriydi âdeta. Küçük bir vinç, birkaç kalas ve "Ya Ali, Ya Ali!" sesleriyle jeneratör büyük kapıya yaklaştırılırken halk arasında da bir uğultudur başladı:

- Bu kapıdan zor girer içeri!

- Girer, girer, sabret hele!

- Nasıl girer yahu, hasta mısın nesin? Bu lokma bu binanın ağzına büyüüük!

"Ya Ali, Ya Ali!" sesleri kesildi. Kaymakam parmağı ağzında şaşkın şaşkın bakıyor, şehirden getirilen mühendis ise başını sallıyordu. Binayı yapan mimar ise gözlerini dar gelen kapıya dikmişti.

Birşey yapamadılar o gün. Jeneratörü orada bırakıp gittiler. Jeneratörün binaya girmediği lâfı yayıldı ya kasabada, millet kıyı bucak oturmuş, bu meseleyi tartışıyordu.

- Bir ömür karanlıkta kalacağız artık.
- Seninki de lâf mı yani, neyimiz var ki elektriğimiz olsun? Boş ver elektriği de, ekmeğe suya bak sen!
- Ekmeğini düşün sen, gerisi martaval.
- Yandı gitti paracıklarımız!
- Ne kadar da kablo almıştık!
- Lambaları n'apacağız?
- Az daha fırlatıp atacaktık lâmbaları.
- Dün akşam benim hanım öfkesinden dama çıktı; anteni söküp fırlattı sokağa vesselâm.
- Nerdeyse Meş Yusuf, bakkalın hesabını görecekti.
- İşimiz Allah'a kalmış. Ancak o genişletir jeneratör binasının kapısını.
- Yâ Miftâhu'l-Ferec, yâ Allah.

Haber çevre köylere yayıldı. Yaban keçisi yakalayan iki kişi çıktı ortaya. Jeneratörü hiçbir tarafa değdirmeden içeri sokacaklarını iddia ettiler. Kasabalılar da sevindiler buna. İzzet ikramla çağırdılar. Keçi avcıları peşinen yüz tümen aldıktan sonra kasabanın ileri gelenlerinden birinin evine yerleştiler. Her Allah'ın günü gelip binanın önünde dikiliyor, aralarında konuşup binayı işaret ediyorlar ve başlarını sallaya sallaya misafir kaldıkları eve gidiyorlardı. Kapıyı arkadan kilitledikleri için ne yaptıklarını bilen yoktu. Sadece kaldıkları evin büyük hanımı kapının ardından şiddetli horultular işittiğini söylemişti. Nihayet günün birinde iki keçi avcısı da sırra kadem bastı.

Açılış günü gelip çatsa da jeneratör hâlâ binanın önünde toz toprak içinde bekliyordu. Kaymakam konuştu; kültür temsilcisi konuşma yaptı. Posta telgraf müdürü, jandarma komutanı, devlet mahsulleri ofisi müdürü, tekel müdürü, defterdar, orman müdürü, sağlık müdürü ve başka birsürü müdür konuşma yaptılar.

Davul zurnayla yerel şarkılar çalındı söylendi. Kadınlar, erkekler raksederken çocuklar da jeneratör binasının çevresinde saklambaç oynadılar. Davulcular davula vuruyor, insanlar hayal kırıklığı içinde raksedip oynuyorlardı. Sonunda tatlı dağıtıldı ve devlet dairelerinin müstahdemleri kalan tatlıları müdürlerinin evlerine götürdü ve tören sona ermiş oldu.

Daha büyük bir vinç kiralanması, çatının kaldırılarak jeneratörün tepeden içeri sokulması kararlaştırıldı. Öyle de yaptılar ve herkes rahat bir nefes aldı. Üç aylık traktör şoförlüğü deneyimi olan birini de jeneratör binasının sorumlusu yaptılar.

İlk gece bütün lâmbalar yandı. Çünkü traktör şoförü sanki traktör üstündeymiş de tarlayı derinden sürmek istiyormuş gibi jeneratörün devrini yükseltmişti.

İkinci gece üç kişiyi cereyan çarptı. Birisi parmağını lâmbanın duyuna sokmuş, sarı metal kısmı incelemek isterken 'Hele dur bakayım, şunun dibinde ne varmış..." demişti. Ötekisi, voltaj bir düşüp bir yükselince, evvelki akşam gibi lâmbası patlar diye telâşa kapılmış ve elektrik düğmesinin üstündeki kabloyu makasla kesmek isterken cereyana tutulmuş ve yere kapaklanmıştı. Üçüncüsü bakır ibriği radyo anteni niyetine kullanmaya kalkmış, ama ıslak ibrik cereyan geçirince hazreti odanın köşesine fırlatmıştı. Yere düşerken çıkardığı ses tüm kasabadan duyulmuş ve adamcağız utancından ailesini alıp terk-i diyar etmişti.

Üçüncü akşam lâmbalar yanmadı. Dördüncü akşam bir saat yanıp söndü ve bir daha da yanmadı. Bu kez bir söylenti daha yayıldı. "Jeneratör eskiymiş. Isfahan'daki kasabalardan birinde beş yıl çalışmış. Sonra boyayıp kınalamış ve bin türlü yeminle yeni motor diye kasabanın ileri gelenlerine yutturmuşlar!"

Bunun üzerine tekrar duvar dipleri, direk altları, her taraf oturup tartışan insanlarla doldu.

- Bütün kabahat bizde!
- Zorla kendimizi kazıkladık!
- Bir yıl buğdaylarımızı süne vurur, bir yıl yağmur. Bu yıl da elektrik makinesi canımıza okudu!
- Mahvolduk!
- Hayrından kestik umudu, şerri dokunmasa bari.
- Ya Rabbim, sen bilirsin!
- Ne yapacağız bu kadar kabloyu, bunca lâmbayı?
- Olsa olsa kablolarla kendimizi asarız.
- Lâmbaları sahibinin başında paralayalım.
- Radyo taksitlerini ne yapacağız peki?

- Ahh, bittim, tükendim!
- Şrakkkk.

Sadece, görevi başındayken memura hakaret suçundan hepiste yatıp mahkemeye çıkarılmayı bekleyen Kelleci Han Can'ın kafası rahattı.

Gözlüğüm

Resul Pervizî

Bu olay o denli canlı ki hafızamın karanlıkları arasında gün gibi parlak, ışıl ışıl duruyor. Sanki iki saat önce olmuş gibi hâlâ belleğimin ilk odacığında yerini almış.

Sekizinci sınıfta okurken, kravat gibi gözlüğü de uygar insanların gözlerine taktığı batılılık nişanesi sanırdım. Kendine iyi bakan, dar paça pantolon giyen, kravatını Paris'ten getirten, yenilikte ifrata kaçan ve bu yüzden bizim şehirliler tarafından "Mösyö" lakabını alan dayım gördüğüm ilk gözlüklü insandı. Dayımın ayakkabısının boyasına, bıçağına, çatalına ve Batı özentisinde olanların yaptığı diğer şeylere karşı ilgisi düşüncemi kuvvetlendirmişti. Öyle veya böyle gözlük, güzellik için kullanılan yenilikçi bir şeydir dedim kendi kendime.

Şimdi bunu bir yana bırakıp okuduğum okula bir uğrayalım. Boyum yaşıma göre hep uzundu. Allah selâmet versin, annem ne zaman erkek kardeşimle bana giysi alacak olsa, bağırtısı yükselirdi:

- Sırık gibi iki kardeş! Şunlara bak hele, meteoroloji haberi verecekler sanki!

Boyumun uzun olmasına karşın gözlerim iyi görmüyordu. Üstelik iki gözümün de bozuk olduğunu bilmiyordum. Kara tahtayı seçemediğim için hangi sınıfta olursam olayım, elimde olmadan en öndeki sıraya gidiyordum. Hepiniz okula gitmiş olmalısınız; bilirsiniz; öndeki sıralar kısa boylu çocuklara aittir. Sınıfta hep bir oturma davası sürüp gidiyor, bücür olanlar benimle uğraşıyorlardı. Ama biraz şirret olduğumdan, kısa boylu ve tombiş arkadaşlar sınıf dışındaki kavga ve hergeleliklerimden yılıp teslim bayrağını çekiyorlardı. Ne var ki iş bu kadarla da bitmiyordu.

Bir gün aksi, asabî bir öğretmen okul kapısında kulak tozuma öyle bir sille aşketti ki sesini okul bahçesinde duymayan çocuk kalmadı. Acıdan gözlerimde şimşekler çaktı. Öğretmen iki üç okkalı küfür daha savurduktan sonra " Kör mü gözün lan? Şimdi de kabadayılığa mı başladın? Sokakta görüyorsun da selâm vermiyorsun be!"

Meseleyi anlamıştım. Dün öğretmen sokağın karşı tarafından geçerken ben onu görmemişim. O da bu hareketimi burnu büyüklük ve isyan olarak algılamış, şimdi de intikamını alarak beni cezalandırmıştı.

Evde de sabıkam vardı hani. Çok defa öğle veya akşam sofrasından kalktığımda gözüm görmediği için ayağım ya su bardağına, ya tabağa, ya da su testisine çarpıyor, ya su dökülüyor ya da kap kacak kırılıyordu. Benim yarı kör olduğumu, doğru dürüst görmediğimi bilip anlamadan kızıyorlardı. Babam ileri geri konuşuyor, annem verip veriştiriyordu. "İpini koparmış deveden farkın yok. Hep sakarsın, sallapati iş yapıyor, gözünün önüne bakmıyorsun. Önünde kuyu olsa, düşeceksin ha!"

Şansa bakın ki ben de bilmiyordum yarı kör olduğumu. Bütün insanların ancak bu kadar görebildiğini sanıyordum. Bu yüzden küfürleri sindirdim içime. Yiyip bitiriyordum kendimi: " Biraz daha dikkatli olsana! Nedir bu hâlin? Habire ayağın birşeylere takılıyor, sonra da kıyamet kopuyor!"

Bu kadarla kalsa, iyi: Başka kötü olaylar da oldu. Futbolda bir adım ilerleme kaydettiğim yoktu. Öteki çocuklar gibi ayağımı kaldırıp topa nişan alıyor ama bir türlü vuramıyor, utancımdan

mosmor oluyordum. Çocuklar gülmeye başladı mı da çok gücüme gidiyordu doğrusu.

En acıklısını tiyatroda yaşadım. Golamhoseyn-i Şo'bedebâz gibi bir sihirbaz gelmişti Şiraz'a. Çoluk çocuk herkes onun numaralarını görmek için tiyatroya koşuyordu. Şâpur Lisesinin salonu mahallenin tiyatro yeriydi. Müdür yardımcısı bedava bir bilet verdi bana. Birinci ve ikinci olan çocuklara bedava bilet verilirdi. Biletim vardı ya, içim içime sığmıyordu. Akşam kalkıp gittim. Yerim salonun en arkasıydı. Gözümü diktim sahneye, odaklandım iyice. Adam sahneye çıktı. Girizgâhtan sonra oyuna başladı. Yanımda oturanlar oyunun büyüsüne kapılmışlardı bile. Kâh hayretler içinde kalıyor, kâh gülüyor, kâh alkış tutuyorlardı. Oysa ben ne kadar gözlerimi kıssam, ıkınsam da doğru dürüst birşey seçemiyordum. Gördüğüm tek şey karaltılardan ibaretti. Ne var, kim var, neler yapıyor, ayırtedemiyordum ki. Çaresiz kalıyor ve yanımda oturana soruyordum: "Ne yapıyor?" Yanımdaki ya cevap vermiyor ya da "Kör müsün be, görmüyor musun?" diyordu. İşte o akşam anladım diğer çocuklar gibi olmadığımı. Ama derdim neydi, onu kestiremedim bir türlü. Tek hissettiğim, bende bir kusur olmasıydı. Bu duyguyla içimi bir sıkıntı ve keder kapladı.

Ne yazık ki bir Allah'ın kulu bile derdimle ilgilenmedi. Görememekten kaynaklanan tüm hatalarım yeteneksizliğime, boşvermişliğime, aylaklığıma veriliyordu. Ben de katılıyordum onlara çaresiz.

Birkaç yıldır şehirde oturmamıza karşın evimizde köy hayatı devam ediyordu. Memleketimizin bulunduğu liman kentine bir defada on-oniki kişi çıkar gelir, atı, eşeği, katırıyla evimizde kalırlardı. Burada da herşey aynen devam ediyordu. Babam damdan düşmüş, elini ayıramıyordu belinden. Evimiz ipotek edilip eşyalar haraç mezata çıksa da, misafirin ardı arkası kesilmiyordu. Güneyden kalkıp ipini koparan soluğu bizim evde alıyordu. Allah rahmet etsin, babam gani gönüllü biriydi. Darda kalınca saatini satıveriyor, varsa misafiri, ağırlıyordu. Bu misafirlerden biri de

Kâzerunlu yaşlı bir kadındı. Kadınlara mersiye okumaktı işi. Bayramda da abuk sabuk mâniler okurdu. Çenesi düşük, boşboğaz biriydi ama aynı zamanda tatlı dilli ve hoşsohbetti. Biz çocuklar bayılırdık ona. O geldi mi, keyfimize diyecek yoktu. Geceleri masal anlatırdı. Kimi zaman da mâni okur, evdeki herkes alkış tutardı. Kimseden çekinmediği için dobra dobra konuşur, başkalarının kusurlarını pat diye yüzlerine vururdu. Annem de çok severdi onu. Birincisi, Kâzerunluydu ikisi de. Kâzerunlular birbirlerine çok düşkün olurlardı. İkincisi, annemden yanaydı ve bu yüzden hep çıkışırdı babama neden iki karısı var, neden annemden sonra tutup bir kadın daha aldı diye. Uzun lâfın kısası, değerli bir konuktu. Zâdü'l-Ma'âd, dua kitabı ve ne kadar mersiye, ağıt kitabı varsa yanında taşırdı. Bu kitapların hepsini bir bohçaya sarardı. Bir de gözlüğü vardı, şu badem biçimli olanlardan. Tabiî, eski bir gözlüktü. O kadar eskiydi ki sapı kırılmıştı. Ama kadıncağız bir parça tel takmıştı sağ tarafına. Sonra ucuna bir ip sarıp, başının ardından dolayarak sol kulağına bağlıyordu.

Merakımı çekmişti bu gözlük. Şeytan dürtmüştü bir kere. Yaşlı kadının olmadığı bir gün bohçanın başına gittim. Önce kitaplarını karıştırdım. Sonra maskaralık olsun diye gözlüğü çıkardım kutusundan. Gidip gülünç hâlimle kızkardeşime takılmak için taktım gözüme.

Ah, hiç unutamıyorum! Çok enteresan ve büyük bir andı benim için. Gözlüğü takar takmaz dünyam değişti aniden. Herşey, herşey değişti.

Hatırlıyorum, bir sonbahar günü, öğleden sonraydı. Güneş rengini kaybetmiş, sararmıştı. Yapraklar kurşun yemiş asker gibi bir bir dökülüyordu ağaçlardan. O zamana kadar ağaçlarda içiçe geçmiş yaprak kümesinden başka birşey göremeyen ben, ansızın tane tane gördüm yaprakları. Odamızın karşısındaki duvarı dümdüz görürdüm. Oysa şimdi güneşin kızıllığında tuğlaları tane tane görüyor, aralarındaki mesafeyi teşhis edebiliyordum. Ne kadar keyiflendiğimi bilemezsiniz. Dünyalar benim olmuştu. O an ve o keyif tekrarlanmadı hiç. O dakikaların yerini alamadı hiçbir şey. O kadar sevindim, o kadar sevindim ki elimde olmadan zıpladım

yerimde birkaç kez. Keyiften parmak şaklatıyor, uçuyordum. Yeniden dünyaya gelmiş gibiydim. Yeni bir anlam kazanıvermişti dünya. Sevincimden sesim çıkmıyordu boğazımdan.

Gözlüğü çıkarınca tekrar dünyam kararırdı. Ama olsun, bu kez emin ve mutluydum. Gözlüğü sarıp kılıfına koydum. Anneme bahsetmedim tabiî. Tek kelime söz edecek olsam, gözlüğü elimden alacağını ve birkaç tokat yiyeceğimi düşünüyordum. Yaşlı kadının üç beş gün daha bize gelmeyeceğini biliyordum. Gözlüğün teneke kutusunu cebime koydum ve yeni dünyayı görmenin sarhoşluğu içinde okula gittim.

Öğleden sonraydı. Sınıfımız vitraylı bir mekânda bulunuyordu. Okul binası ise eski bir konaktı ve narenciye bahçesi içindeydi. Bizim sınıf binanın en güzel odasıydı. Eski konaklarda olduğu gibi rengarenk vitray camlı bir kapısı vardı. İkindileri güneş vururdu bizim sınıfa. Sınıf arkadaşlarımın masum yüzleri değerli bir yüzüğün şeffaf ve güzel kaşları gibi düzgün görünürdü.

İlk saat Arapça tahlil dersiydi. Arapça öğretmenimiz hemen hemen bir asrı devirmiş, nüktedan ve neşeli bir ihtiyardı. Şiraz'da okuyan tüm yaşıtlarım tanır onu. Gözümden emin olduğum için artık ön sıraya oturmak istemedim. Gidip en arka sıraya oturdum. Gözlükle denemek istiyordum gözümü.

Kalantor çocuklarının okuduğu bizim okul züğürt mahallesindeydi ve bu yüzden ortaokul kısmında fazla öğrenci yoktu.

Süne vurmuş buğday gibi yıldan yıla öğrencileri azalıyor ve gidenler de bir somun ekmeğini tarih ve edebiyat okumaya tercih ediyorlardı. Bizim sınıfta da çok öğrenci yoktu. Hepsi gelmişse, ancak ilk altı sıra dolardı. Sınıfta on sıra varken, gözümü denemek için onuncu sırayı seçmiştim. Haylazlık sabıkam vardı ya, bu hareketim daha ilk saat yaşlı öğretmenin hakkımda kötü düşünmesine yol açtı. Ters ters bakıyordu bana.

Önce kendi kendine düşündü: "Bu şeytan velet ne oldu da her zamankinin aksine gitti sınıfın en arkasına oturdu? İşin içinde bir bit yeniği olmasın sakın?!"

Çocuklar da biraz şaşırmıştı. Hele hele beni iyi tanıyanlar. En öndeki sıra için yıllarca cedelleştiğimi biliyorlardı. Yine de ders başladı. Öğretmen tahtaya Arapça bir cümle yazdı. Sonra bir cetvel hazırladı. Birinci sütuna Arapça bir kelime yazdı ve karşısındaki alana analizini yaptı. Tam bu sırada fırsatı ganimet bilip, gözlük kabını çıkardım. Dikkatle aldım gözlüğü kutusundan ve gözüme taktım. Tel sapını sağ kulağıma yerleştirdim. İpliği de sol kulağıma birkaç tur dolayıp bağladım.

O andaki kılığım seyredilmeye değerdi doğrusu. Tipsiz görünüşüm, iri yüzüm, upuzun, kemerli, kartal burnum, hiçbiri küçük camlı badem çerçeveli gözlükle uyum sağlamıyordu. Haydi bunlar bir yana, gözlüğün sapları yani tel sapı ve büklüm büklüm ipi, yerli yersiz hatta duvardaki çatlağa dahi gülen okul arkadaşlarım şöyle dursun, ölüyü bile güldürürdü.

Allah selâmet versin, değerli öğretmenim birinci satırı yazıp da sınıfı görmek ve öğrencilerin yüzlerinden ne anladıklarını tespit etmek için yüzünü çevirince ansızın gördü beni. Hayretler içinde elinden tebeşiri attı ve hemen hemen bir dakika kadar gözlüğüme ve kılığıma baktı bön bön.

Ne olup bittiğini anlayamamıştım. Keyfimden dünya umurumda değildi. Binbir belâyla ön sıradan tahtadaki yazıyı okumaya çalışan ben, şimdi ta onuncu sıradan canavar gibi okuyordum. Büyülenmiştim yaptığıma. Birazdan patlayacak olan fırtınadan asla haberim yoktu. Benim oralı olmayışım ve bakışlarımda hiçbir zorlanma belirtisinin bulunmaması öğretmenin kuşkularını kuvvetlendirmişti. Onunla alay etmek için yeni bir oyun tertiplediğimden emin olmuştu.

Bir kaplan gibi atıldı ansızın. Tesadüfe bakın ki bu öğretmenin, koyu bir Şiraz lehçesi vardı ve avamca konuşmakta ısrar ederdi. Yaklaşınca kendine has lehçesiyle:

- Bah hele, bah hele! Eşşeg sıpası! Soytarılıh yapıyon he! Ayı mı oynatıyorlar burada be!?

Öğretmen konuşana dek sınıfta çıt yoktu ve çocuklar kara tahtaya gözlerini dikmişlerdi. Öğretmen üstüme yürüyünce çocuklar döndüler ve meseleyi anladılar. O alengirli gözlüğü görmele-

riyle sınıfın allak bullak olması bir oldu. Sanki deprem olmuş da dağ yarılmıştı. Korkunç bir gülüş sesi tüm sınıfı, hatta tüm okulu sarstı. Çocukların kikirdemeleri kahkahaya dönüşünce öğretmen daha da sinirlendi. Bütün oyunları onunla dalga geçmek için çıkardığımı sandı. Gülüş sesleri ve öğretmenin hamlesi beni kendime getirdi. Bir tehlike belirdiğini hissettim ve hızla gözlüğü çıkarmak istedim. Daha elimi gözlüğe uzatmama kalmadan öğretmenin bağırtısı yükseldi:

- Sürme elini! Dur, seni bu suratınla götürecem müdüre. Çöpçülük yapacahsın sen velet. Ohul, kitap, defter neyine senin? Git, it kovala, it!

Sınıf katıla katıla gülüyordu. Ben garip ise ne yapacağımı bilemedim. Apışıp kaldım. Ne diyecektim? Gözümde o antika gözlükle aval aval öğretmene bakıyordum.

Bu kez çileden çıktı adamakıllı. Geldi, tam sıramın yanında durdu. Elinin biri arkada, öbür elini tokat vurmak için kaldırdı.

- Kalk, kalk! Defooool! Hadi, yallah! Kalk, defol!

Süklüm püklüm kalktım ayağa. Gözlükle hâlimi izleyen çocuklar gülmekten kırılıyordu. Tokatı savurursa, ıskalasın, ya da hiç olmazsa suratımda şaklamasın diye biraz yana çekildim. Öğretmenin önünden vınlayıp kaçmak isterken tokat yüzümde patladı. Gözlüğün teli kırıldı, gözlük bir yana sarktı ve gülünç bir manzara oluştu. Tam gözlüğü derleyip toparlayacakken popoma da iki esaslı tekme yedim. "Ah!" bile diyemeden fırlayıp sınıftan sıvıştım.

Müdür, müdür yardımcısı ve Arapça öğretmeni disiplin komisyonu oluşturdular. Uzun uzun konuştuktan sonra okuldan atılmama karar verdiler. Kararı bana bildirecekleri sırada yarı körlük hâlimi anlattım onlara. Önce inanmadılar. Ama sözlerim o denli etkileyiciydi ki taş bile duygusuz kalamazdı. Yarı körlüğümden emin oldukları vakit affettiler beni. Arapça öğretmenimiz profesör Oklitus olduğu için aynı galiz lehçesiyle lâfa karıştı:

- Önceden söyleseydin ya oğlum! Evvel söylesen incilerin mi dökülürdü sanki? Bah şimdi, okul dağıldı, yarın Şah Çerağ'daki Gözlükçü Mirza Süleyman'ın dükkânına geleceksin, tamam mı?

Ertesi gün bir ömürlük azaptan ve dünkü kâbustan sonra, okul dağılır dağılmaz Şah Çerağ'da, Gözlükçü Mirza Süleyman'ın dükkânına gittim. Arapça öğretmeni de geldi. Gözlükleri bir bir aldı Mirza Süleyman'dan ve gözüme takıp "Şah Çerağ'ın saatına bah bahalım. Akrebi görüyon mu?" dedi.

Gözlükleri bir bir denedim ve sonunda biri uydu ve saatin akrebini gördüm. Onbeş Kıran verip Mirza Süleyman'dan gözlüğü satın aldım. Gözüme taktım ve böylece gözlüklü oldum!

Gül

Mahmud Keyanüş

Bahçe kenarında durmuş, okulun birkaç tomurcuk veren gül fidanını seyrediyorduk. Çocuklar bizi rahat bırakmış, havuzun öte yanında oyun oynuyor, haylazlık edip boğuşuyorlardı. Güneşin etkileyici sıcağı ve aydınlığı dışarıdaki uğultu ve hengameye baskın çıkıyordu. Güllerin kırmızı ve nemli parıltılarına çevrilmişti bakışlarım; kaptırmıştım kendimi:

- Öğretmenim, öğretmenim!

Kendime geldim:

- Ne var?

- Biz bunu bulduk!

Pirinç zincirli bir tırnak makasıydı. Ahmed kıza şöyle bir baktıktan sonra gözlerini bana çevirdi. Güllerin taravet ve inceliğini, güneşin görkemli aydınlığını ve etkileyici sıcağını kızcağızın gözlerinde daha bir cazibeli bulmuş, seyrediyordum ki kız utanarak başını öne eğdi. Bir tavşan gibi bizim pervasız ve ateşli bakışlarımızdan kaçarak çocukların arasına karıştı.

Ahmed:

- İlginç bir yüzü var. Hele hele gözlerinin rengi.

- Bakışları çocuksu bir bakış ve kadınca bir cezbeyle karışmış.
- Yaşından bayağı fazla gösteriyor.
- Yüzünde onsekiz yaşındaki kızların asaleti ve utangaçlığı var.
- Yazık! Doğanın kendisine neler verdiğinden habersiz!
- Böyle güzellikler ve cazibeler hep fakirliğe kurban gider zaten. İşin kötü tarafı, gözlerin insafı olmaz. Yüzden ad, san ve servet beklerler. Hatta ben de, sen de, iyice düşünürsek, böyle olduğumuzu görürüz.
- Bilemiyorum. Belki de ben öyle değilim.

Onbir yaşındaydı ve dördüncü sınıfa gidiyordu. Kıvrak zekalı ama haylazdı. Erkek kardeşi ve üç çocukla birlikte köyden okula bir saat yürüyerek geliyordu. Ölmüştü annesi. Kırkyedi kırksekiz yaşında, elinden gelen her işi yapan ama hayli çökmüş bir babası vardı. Şehre patates, soğan götürür, tarlalara gübre çeker, bağ bahçe sular, başka başka işler yapardı. Bu işlerde eşeğini ayırmazdı yanından. İki defa da okula gelmiş ama eşeğini yanından ayırmamıştı.

Kızcağız da utangaçlıkla karışık bir cesaret vardı. Hem oğlanlarla dalaşırdı, hem kızlarla. Kaçtı mı, ikisinden de kaçardı. Gözleri bal ile kehribar sarısına çalıyordu. Ta derinliklerinde iki altın rengi ışıltı vardı, haşhaş dumanının verdiği mahmur bir bakış. Yüzündeki hava ve zerafet hani bazı taş bebeklerde görülür; utangaçlığın verdiği kızıllıkla karışmış büyüleyici bir hava. Onunla konuşurken yere ya da başka bir tarafa bakmasam, gözlerim büyülenmişliğini ele verirdi kesinkes.

Okulumuzun bahçesindeki son gül goncası da açtı ve yapraklarını döktü. Sınıfın penceresinden bodur kayısı ağacını seyrediyordum. Dalları yorgun argın, serin güz rüzgarıyla sallanıyordu. Kızın ikinci sıranın kenarındaki yeri boştu. Onun köyünden gelen oğlana baktım. Oğlan kımıldandı, defteriyle ilgilenip kitabını açtı ve kızın boş yerine kaçamak bir bakış attı.

- Söyle bakayım, bu afacan nerede? dedim.

Çocuklar gülüştü. Oğlan "Gelmeye utandı" dedi.

- Neden utanıyormuş?

Birkaçı yüksek sesle gülüştü. Öteki oğlan "Öğretmenim biz biliyoruz. Gelmeye utanıyor. Yolun yarısına kadar da geldi" dedi.

Sınıfın arkasından bir kız:

- Çocuklar alay ediyordu onunla. Kötü kötü şeyler diyorlardı. İşte şu Kasım var ya.

Sınıf karıştı birden. Hâlâ birşey anlayabilmiş değildim. Bir öğretmenin sıradan bir adam gibi merak etmemesi, kendine hakim olması gerektiğini hissettim. Görevimi ve sınıfa hakimiyetimi asla ihmal etmezdim. Kuru bir öfkeyle ve uluorta bağırdım:

- Kes, tamam! Açın kitaplarınızı. Abbas, gel tahtaya!

Sessizlik hakim olmuştu. Merakımı gidermeyi ve sorup soruşturmayı teneffüse bıraktım. Zil çalınca çıkardım herkesi sınıftan. Kasım'a da kalmasını söyledim. Kapıyı kapayıp sert ve hükmedici bir ifadeyle söze başladım:

- Anlat bakalım.

- Öğretmenim, biz onu üzmedik.

- Peki niye geri döndü?

- Utanıyordu sizden. Kendisi söyledi. Dün nişanlandı. Kerim Caferâbâdî ile.

- Kerim Caferâbâdî mi?

- Evet. Şehirde naylon masa örtüsü, sofra bezi satar. Çocuk önlükleri falan da satar.

- Bayağı bayağı nişanlandılar öyle mi?

- Evet. Kerim'in annesi babası bizim komşu olur. Babası, ağanın bahçıvanı.

- Siz ne diye alay ediyordunuz onunla?

- Biz alay etmiyorduk. Rızâ-yi Bâdî eziyet ediyordu. Sataşıyordu ona. Valla bizim suçumuz yok.

Sınıfın kapısını açtım:

- Git hadi. Uğraşmayın onunla. Her kız birgün kocaya varır.

O bir daha gelmedi okula. Karnesini erkek kardeşiyle gönderdik. Dördüncü sınıf karnesinde fotoğrafı vardı. Notlarının üçte biri de ortaydı. Dikkatle baktım resmine. Gözümde canlandı, hareket etti, gözlerimi doldurdu. Uzun, ince boyu, minyatür dünyasındaki bir kadının endamındaki kıvrımlar, sâkiyane neşesi,

açık menekşe rengi ipek gömleği, meltem kadar hafifliği ve şebnem kadar şeffaflığı.

Zehra'nın sınıftaki yeri boş kalmıştı. Soğuk yavaş yavaş kırılsa da kayısı ağacında yaprak ve tomurcuktan haber yoktu hâlâ. Pencereden bakıyordum ona. Sayısız parmakları olan bir ele benziyordu. Hep ellerini duaya, yakarışa kaldırmıştı sanki. Başımı çevirince uğultu kesildi.

Ödevlerinizi sıraya koyun.

Bir kağıt hışırtısıdır başladı. Daha ikinci sıradaki ödevleri kontrol etmemiştim ki sınıfın arkasından biri: "Öğretmenim, Kasım yolun yarısında kaçtı. Hâlâ gelmedi" dedi.

Başımı kaldırdım ama cevap da vermedim. Aynı ses tekrar:

- Korkusundan kaçtı. Ödevini yapmamıştı.

Bir başkası:

- Dün düğündeydi hep.

Öğretmence başımı kaldırıp bağırdım:

- Kes! Sizi ilgilendirmez. Gevezelik yeter! Size birşey sorarsam, cevap verin.

Teneffüste, bahçe kenarında gül fidanına yakın bir yerde durdum. Birkaç çocuğun yanıma gelip köylerinde olup biten hakkında bölük pörçük bilgi vermelerine izin vermedim. Öyle bir bakıyordum ki sanki onların lâflarını dinlemek istemiyor ya da hiç duymamış gibi davranıyordum.

- Bir haftadır Kerim Caferâbâdî şehirden dönmedi. Annesi durmadan ağlayıp beddua ediyor.

- Zehra'nın babası nişanı bozdu. Kerim'in yüzüğünü, gömleğini ve ayakkabısını geri gönderdi.

- Marangoz Habib şehirde görmüş Kerim'i. Dediğine bakılırsa, Kerim aklını oynatmış.

- Zehra'yı çok seviyormuş besbelli.

- Zehra besici Seyyid Veli'nin karısı oldu. Babası bir eşek vermiş ona. Çünkü birkaç gün evvel Zehra'nın babasının eşeği ölmüştü.

Yaşça hepsinden büyük olan Abbas:

- Seyyid Veli Zehra'nın babası yaşında. Karısı, üç tane de çocuğu var.

Elimi öne uzatıp bahçeyi gösterdim ve âmirane bir sesle:

- Yallah! Kesin gevezeliği! Çıkın!

Kendi kabuğuma çekildim ve bahçe kenarında durdum. Gülün çıplak dallarına bakarken kızcağızın yüzünü anımsamaya çalıştım. Hayali de kendisi gibi kaçıyordu. Fakat bir an için olsa da, gözlerindeki iki kehribar rengi ışıltıyı yakaladım. Zihnimdeki çıplak gül fidanı yandı, tutuştu.

Kafes

Sadık Çûbek

Hasî, lârî, resmî, küçük başlı, kimyon rengi, alacalı, süt beyazı, ibikli, kısa kuyruklu, kısa ayaklı horoz, tavuk ve sıska piliçlerle dolu bir kafes kaldırımda, buz tutmuş arkın kenarına konulmuştu. Arkta çay posası, pıhtılaşmış kan, ezik nar, portakal kabukları, kuru yapraklar ve çerçöp buza karışıp donmuştu.

Kafesin yanındaki su arkının yanında bir çukur vardı pıhtılaşmış kan dolu. Tavuk tüyleri, kokmuş şalgam, sigara izmariti, kesik tavuk başları ve ayakları ve at dışkısı da karışmıştı çukura.

Kafesin dibi ıslaktı ve tavuk pisliğiyle kaplanmış, bunlar toprak, saman ve darı kabuğuna karışmıştı. Tavukların, horozların ayakları, tüyleri sırılsıklamdı. Dışkılardan ıslanmıştı.

Daracık mekânda sıkış tepişti hepsi. Mısır taneleri gibi yapışmışlardı birbirlerine. Tüneyecek, dikilecek ve uyuyacakları yer yoktu. Sürekli birbirinin başını gagalıyor, ibiklerini çekiyorlardı. Yer yoktu, sıkışmışlardı; dar daraşıktı mekânları. Açtılar, yabancıydılar birbirlerine. Merak içindeydiler. Hiçbirinin yoktu birbirinden farkı; hiçbirinin hâli ötekinden iyi değildi.

Düşüp de başları yere yaklaşanlar birbirinin kanatları altına ya da bacak aralarına saklanıyorlardı. İster istemez gagaları kafesin dibindeki pisliklere bulaşıyor ve darı kabuklarıyla uğraşıyorlardı. Yersizlikten gagası kafesin dibindeki pisliğe bulaşmayanlar, kafes tellerini gagalıyor ve şaşkın şaşkın dışarıya bakıyorlardı. Ama faydasızdı ve kaçış yolu yoktu. Ne gaga, ne pençe, ne kızgın gıdaklayışlar, ne sıkışmalar, düşmeler kaçış yolu gösteriyordu. Sadece oyalıyordu onları. Dışarıdaki dünya yabancı ve acımasızdı. Ne acılı dalgın bakışları, ne kanatlarının güzelliği yardım ediyordu.

Kaynaşıyorlar, kendi pisliklerini gagalayıp kafesin kenarındaki kırık kâseden su içiyorlar, teşekkür alâmeti olarak başlarını kaldırıp kafesin yalancı, soytarı tavanına bakıyorlar ve yumuşak, narin hançerelerini oynatıyorlardı.

Kestirirken bile tümü meraklı bir bekleyiş içindeydi; avare ve teklifsiz. Yaşayacak, kaçacak yer yoktu; olanaksızdı o pislikten kaçmak. Toplu mahkûmiyet içinde, soğukta, yabancılık, yalnızlık çekerek, başlarına gelecekleri bekliyorlardı.

Derken ansızın açıldı kafesin kapısı. Orada bir hareketlenme oldu. Güneşyanığı, damarlı, kirli, nasırlı uğursuz bir el kafese daldı ve içeride dolanmaya başladı. Katı, öfkeli ve umursamaz bir el orayı burayı yokladı; bir kargaşadır koptu. Kafestekiler tanıdık bir ölüm kokusu aldılar. Ürperdiler, kanat çırptılar, birbirlerinin kanatları altına saklandılar. El, tepelerinde dönüp duruyor ve güçlü bir mıknatısın demir tozlarını titretmesi gibi titretiyordu onları. Her tarafı aradı el. Dışardan radar gibi bir göz de ona kılavuzluk ediyordu. Sonunda piliçlerden birini kanadının dibinden kavrayıp kaldırdı.

Ama henüz çırpınırken ciyak ciyak bağıran ve kanatlarını çırpan piliç ile el, öteki tavuk ve horozların üzerinde dönüyordu. Yakalanan piliç kafesten çıkmadan ötekiler pislik içinde bir şeyler atıştırıp düşüyorlardı. Soğuk, açlık, perişanlık, yabancılık, endişe bir aradaydı. Hepsi yabancı, umursamaz ve sevgisizdi; bön bön birbirlerine bakıp pençeleriyle kaşınıyorlardı.

Kafesin dibinde, dışarıda keskin ve köhne bir bıçağın pilicin boğazına sürtünmesiyle hayvanın boğazından kan fışkırdı. Tavuklar, horozlar görüyorlardı kafesten manzarayı. Gıdaklıyor, kafesin tellerini gagalıyorlardı. Ama çok sağlamdı kafesin tel duvarı. Dışarıyı gösteriyor da, dışarı bırakmıyordu. Biraz önce serbest kalan kafes arkadaşlarının kanının nasıl da fışkırdığını merak, korku ve güçsüzlük içinde seyrediyorlardı. Ama çare yoktu. Olan olmuştu artık. Hepsi sustu. Ölü toprağı serpilmişti kafese.

O sırada alımlı, kızıl suratlı bir horoz gagasını pisliğe daldırdı, sonra pisliği kaldırıp kimyon rengi bastıbacak tavuğun düzgün ibiğine çaldı. Zavallı tavuk hemen çöktü ve horoz bir çırpıda üstüne çıktı. Altta kalan tavuk adamakıllı pisliğe bulanıp ayağa kalktı. Silkelendi, kanatlarını kabarttı ve yemlenmeye başladı. Bir ara tüyünü döktü, bir süre hareketsiz kaldı ve yine yemlenmeye koyuldu.

Bir tavuğun gıdaklayış ve feryadı yükseldi. Bir süre kendi etrafında dönendi sonra alelacele kafesin ortasına çöktü ve korkusundan kafesteki pisliğe kanlı kanlı kabuksuz bir yumurta bırakttı. Güneşten yanmış, damarlı, kirli, nasırlı ve uğursuz el derhal kafesin içindeki havayı yarıp yumurtayı pisliğin içinden çıkardı. O sırada kafesin dışında mezar gibi bir ağız açıldı ve yumurtayı yuttu. Kafestekiler meraklı gözlerle önlerine bakıyorlardı.

İkiz

Muhammed Ali Cemalzade

Mirza Hâdi Han'ın Niyâveran yakınlarındaki dutu meşhur bağında konuktuk. Dut da dut değil, şekerdi hani. Saldırdık tatlı ve sulu dutlara; doya doya yedik. Sonra şişkin midelerimizle karaağaçların gölgesinde serin yaygılara oturduk; midelerimiz gibi kabarık yastıklara sırtımızı verdik; üstümüzdekileri atıp, altımızda beyaz pantolon pijamalarla cübbelerimize sarındık; semaverin kulağa hoş gelen cızırtısını dinleye dinleye uzandık. Şehre inmek üzere sıcağın çekilmesini bekledik.

Birden yandaki odadan telefon sesi geldi. Yanımızdaki arkadaşlardan birinin eşi sancılanmış, ebe çağırmışlar. Doğum zamam gelip çatmış ve arkadaşın en kısa zamanda şehre inmesi gerekiyormuş.

Bir çırpıda giyinip gitti. Biz yalnız kalınca, doğumdan, evlilikten ve çocuk sahibi olmaktan söz açıldı. Aramızda evlenmemiş olan tek kişi Cihangir'di. Antikacılıkla geçinir, bazen kendisi de antik eşya yapardı. Hoşsohbet, cana yakın, sessiz sedasız bir adamdı: "Aramızda bir sen kaldın evlilik denen hoş hatayı yapmayan ve çoluk çocuğun esiri olmayan. Bu dostluk ve birlik be-

raberlik dünyasında senin yaptığın hiç de hoş değil; ordubozanlık ediyorsun. Sen de kendine uygun birini bulup, dostlarla denk olsan hani, iyi olmaz mı? Belki senin de yardımınla Yaradan feryadımızı duyar da dualarımız kabul olur, felâha çıkarız" diye yüklendik.

Cihangir bilgili, aklı başında bir insandı. Tek tek baktı yüzümüze:

- Duyduğuma göre Halep'te büyük bir Arap şairinin mezar taşında Arapça bir yazı varmış. Tercümesi de şöyle: 'Benim varlığım babamın günahıydı. Ben girmedim böyle bir günaha.' Madem benim iyiliğimi istiyorsunuz, neden beni böylesi günaha zorluyorsunuz?

Bir vaveyladır koptu:

- Yahu bunlar ne biçim lâf? Biz çoluk çocuğa karışmak için yaratıldık. Neslini sürdürmek her insanın vazifesi.

Eline iki mangır sadaka verilmiş biri gibi bozuldu:

- Allah aşkına şu nefis bahçeyi, şu güzel meclisi konferans ve vaaz salonuna dönüştürmeyin. Bu nasihatlerin hiçbir kıymet-i harbiyesi de yok. Kör müyüm, her gün evliliklerin neticesini görmüyor muyum sanıyorsunuz? Artık sevgi görüntüsü ardındaki bu düşmanlıklara kanmam! Hazırlandım böyle tuzaklara düşmemek için. Git, bu tuzağı başka bir çaylağa...

Arkadaşlardan biri sözünü kesti:

- Madem bolşevik oldun ve helâl çoluk çocuğa karşı çıkıyorsun, bari bir iki tane veled-i zina peydahla da vücudun âtıl kalmasın!

- Sizin varlığımız âtıl kalmamış ya; bu bütün kâinata yeter de artar bile. Hiç de böyle bir iddiam yok. Cüneyd'in sözü hep aklımdadır: 'Çocuk derdi helâl şehvetin karşılığı olursa, vay haram şehvetin hâline!'

Her ağızdan bir ses yükseldi:

- Sen dini bozuk, bereketsiz birisin ve hiçbir şeye itikadın yok.

- Evet, dedi, inancım zayıftır. Ama sadece inanmaya değer olan şeye inanmak isterim. Doğrusunu isterseniz, bu insanları gözüm

tutmuyor. Elimden gelse Nizâmî-yi Gencevî'nin şu sözünde olduğu gibi davranırdım:

"Tükrüğünü edeple topla ağzında
Şu kükürt pınarına tükür
Haykır ciğer yakan zamaneye
Taş at içi kan dolu şişeye
Bu zincifre gökkubbeyi yarala
Hükümsüz kıl şu lafları!"

Öteki arkadaş:

- Tüh sana! Anlayışsız! 'Mal ve evlât dünya süsüdür'-demişler. Elimden gelse, altı yedi hanım alır, Fethali Şah'ınki gibi bir harem kurardım kendime. Bu dünyayı bütün güzellikleri ve çirkinlikleriyle birlikte isterim. Keşke bunun gibi içi bağ, bahçe dolu yüz dünya daha olsa da, her gün güzel sesli kuşların nağmeleri eşliğinde biraz lavaş ekmeği, kebap, cacık yedikten sonra bir gölgede sırtımı dayayıp gert gert geğirsem; ahmaklara nispet, sazlı sözlü meclislerde felekten gün çalsam!

Bu denli şeyler konuşurken yine telefon çaldı. Telefondaki bizim arkadaştı. Şehirden telefon ediyor ve "Allah'a şükürler olsun, hanım kurtuldu. Hepinizin gözü aydın; ikiz çocuğumuz oldu. Biri altın gibi sarı kaküllü bir oğlan, öteki beyaz tenli bıcırık bir kız" diye müjde veriyordu.

Bu sevinçli haber sohbetin akışını değiştirdi. İkiz, üçüz ve daha fazlaları tartışma konusu oldu.

Güya Almanya'da okumuş olan arkadaşlardan biri:

- Almanya'da büyük bir ilmî kuruluş vardır. Sadece ikizler hakkında araştırma ve inceleme yapar. Bu konuda ilginç buluşları vardır.

Her zaman, herşeyi, herkesten iyi bilen diğer arkadaş lâfı ağzından kapıp yutkundu:

- Evet, ikiz meselesi yaratılışın çok karmaşık problemlerinden biri. Daha bin yıl bu problemi çözen çıkmayacak, sırlarını çözemeyecek ve..."

Arkadaşlardan ötekisi derhal onun lâfına girdi:

- Yine gazetede ipe sapa gelmez bir makale okumuş, bilgiçlik taslıyorsun. Bugün her ilkokul çocuğu bile ikizlerin ana babanın dahi ayıramayacağı kadar birbirlerine benzediğini bilir. Bu tür çocukların huyları o kadar birbirine benzer ki insan hayretler içinde kalır. Hatta duyduğuma göre bu benzerlik o kadar ileri gider ki, bu çocuklardan biri hastalanacak olursa, diğeri de aynı zamanda hastalanır. Bir kitapta okumuştum. İkiz olan adamlardan biri yaşlılığında dünyanın bir tarafında hastalanıp vefat etmiş; öbür kardeşi de aynı anda dünyanın bir başka köşesinde aynı hastalıktan vefat etmiş.

Bu sırada fazla konuşkan olmayan terbiyeli ve genç ev sahibimiz söze girdi:

- Tesadüfen ben de okudum o kitabı. Okuduklarım o kadar günceldi ki bir kısmı hâlâ hatırımda. Orada yazılanlara göre dünyaya gelen her kırk çocuktan ikisi ikiz. Üç-dört ikizden bir çifti birbirlerine tam benziyor. Sebebine gelince, birbirine benzemeyen ikizlerden her biri ayrı ayrı yumurtalardan. Oysa birbirine benzeyenler aynı yumurtalardan. Nasıl oluyor da tam ortadan ikiye bölünüp iki eşit yumurta oluyor, belli değil. Hem yarım yumurtadan bir çocuk dünyaya geliyor. Bugün bir insan, bir hayvan yumurtasını meselâ deniz kestanesini çok keskin ve ince bir jiletle veya ince bir tel ile ortadan ikiye bölebilir. Böylece her yarım yumurtadan bir hayvan var olur. Bilim adamları tek yumurta ikizleri hakkında yaptıkları araştırmalarla çok önemli bir muammanın üzerindeki sır perdesini kaldırmayı umuyorlar. Hangi ahlâkî hasletlerimizi veraset yoluyla çocuklarımıza aktarıldığının, hangisinin kişisel olduğunun, hangisinin kalıtım yoluyla geçtiğinin anlaşılmasını sağlamaya çalışıyorlar.

Aramızdakilerin en yaşlısı olan Hacı Han:

- Ben bilim ve tecrübeye karşı değilim. Ama her kaide ve kanunun istisnaları olduğuna inanıyorum. Meselâ ben erkek ikiz kardeşler tanırdım. Aynı ailede, aynı okulda, aynı muhitte büyümüşlerdi ve yüzleri birbirine son derecede benzerdi. Birgün bunlardan birine borç verir, ama diğerinin yakasına yapışıp alacağımı

isterdim. Bununla birlikte ahlâk bakımından hiç benzemezlerdi birbirlerine. Hatta gece ile gündüz, siyah ile beyaz kadar birbirlerine zıttılar.

Hacı Han'ın sözü buraya geldiğinde kızıl sakallı bahçıvan bir tepsi marul, sikencebin, sirke ve mercanköşkü getirdi. Lâf lâfı açtı, bilimsel araştırmalar söz konusu edildi. Ama inanılmayacak kadar kısa zamanda marulların dibine darı ekildi. Bir ağızdan Hacı Han'dan hikâyenin kalanını anlatmasını istedik. Naza çekmedi. Çay bardağını ağzına dikip höpürdettikten sonra:

- Evet; tam birbirlerine zıttılar. İsimlerini söylemesem iyi olur. Ama kolaylık olsun diye birine Mirza Bâkır, ötekine Mirza Tahir diyelim. Tahranlıydılar. İkisi de birkaç yıl önce rahmetli oldular. Hikâyeleri kısaca şöyle: İkisi de aynı okula gidiyorlardı. Ben de onlarla aynı sınıfta okuyordum. Aralarında bir fark vardı. Mirza Bâkır iki yaşındayken düşmüş ve başını çamaşır leğeninin kenarına vurunca sol yanağının altı yaralanmıştı. O da zaten yakından bakılırsa farkedilirdi. Bu iki kardeşi birbirinden ayırmak imkânsız olmasa bile, çok çok zordu.

Bâkır ağzının tadını bilen, umursamaz, gamsız biriydi. Herkesi sever ve samimî bulurdu. Herkes de onu içten bulup severdi. İstemediğin kadar eli açık biriydi. Onun tabiriyle, eline para geçmeye görsün, paralar kanatlanıp uçardı. Babası varlıklı olduğu ve çocuklarını çok sevdiği için iki kardeşin cepleri hiçbir zaman boş kalmazdı. Tesadüfen Mirza Bâkır parasız kalacak olsa, çekinmeden elini açar, borç para isterdi. Dostlarından, arkadaşlarından o kadar borç almış ve "Ver, sonra veririm sana" demişti ki arkadaşları ona "Ver, sonra veririm sana" adını takmışlardı. Bu sözü duyduğu zaman bozulmaz, bizden aldığını bizim boğazımıza harcardı. Eline para geçti mi önce borçlarını temizler, kalanı ona buna harcanırdı. Paralar dostların midesine kuruyemiş, dondurma, pelûze ve çolovkebab hâlinde inerdi.

Bazen ben de ona "Bâkır, adak mı adadın yoksa? Eline avcuna geçeni güneş batmadan çarçur ediyorsun. Yarın da Allah'ın günü." derdim. "Eveeet, yarın da Allah'ın da günü. Dünü, bugünü

getiren Allah yarını da getirir. Dünya fani. Peşini al, veresiyeyi öbür dünyaya bırak!" derdi.

Mirza Tahir hakkında da iki kelime edeyim. Düzenli, tertipli, çalışkan, ciddî, para biriktirip harcamayan mıhsıçtı biriydi. Gümüş paraları banknota dönüştürüyor, gıcır gıcır banknotları deste deste renkli zarflara koyup cüzdanına yerleştiriyordu. Her zarfın üstüne içindekilere ait özel işaretler koyuyordu. Kardeşi: "Yalnız kaldığı zamanlar saatlerce paraları sayar, açar, katlar, düzenler ve bunlardan zevk alır" derdi. Bazen okulda teneffüse çıktığımızda başına toplanır: "Tahir, artık bize de bugün şu paraların hatırına bir ziyafet çek!" derdik. O da: "Bâkır size ziyafet çekti ya. Yediklerîniz içtikleriniz yeter size. Bırakın beni kendi hâlime. Ben yokum bu işlerde" derdi. Doğru diyordu. Bu işlerde yoktu o. Şaşılacak derecede çalışkandı. Şart koşmuştu Allah'a, Peygamber'e sanki sınıf birincisi hep ben olacağım diye. Gerçekten de hemen hemen her zaman sınıf birincisiydi. Öğretmenlerimizin çoğu kardeşi Mirza Bâkır'ı karşılarına alıp "Bak, kardeşin nasıl çalışkan, nasıl ödev yapıyor. Sen neden sınıf birincisi olmuyorsun hiç? Anandan babandan utanmıyor musun? Gayretin nerede kaldı?" diyorlardı.

Mirza Bâkır başını öne eğiyor ve hiç cevap vermiyordu. Şu kadar var ki sınıfın en tembel öğrencisi değildi ve yıl sonu sınavlarında başarılı oluyor, bütünlemeye kalmadığına şükrediyordu. Kitap okumayı çok severdi. Zamanla bir kütüphane sahibi de olmuştu. Yeni bir kitap çıktığını duydu mu, soluğu kitapçıda alıyor, kitabı aldıktan sonra okuyup bitirmeden günyüzüne çıkmıyordu.

Kardeşi Mirza Tahir bu işlerin adamı değildi. Birkaç defa davet ettik onu şiir meclisimize; gelsin de bazılarımız gibi, kardeşi gibi şiir söylesin ya da yazdığı öyküyü okusun bize diye. Bazen bize: "Derslerden fırsat bulamıyorum. Aslında şiirle, öyküyle pek aram yok" diye nazikçe cevap veriyordu. Arada bir gelse bile bir köşeye oturuyor, âdeti olduğu üzere kendi işlerine dalıp gidiyor ve cımbızla yüzündeki kılları tek tek çekiyordu.

Cuma ve tatil günleri Bâkır ve diğer arkadaşlarla birlikte dolaşmaya çıkar, dağa tırmanmaktan zevk alırdık. Yaz sıcakları bastır-

dı mı saatlerce Câcrûd çayı ve diğer çaylarda yüzerdik. Mirza Bâkır çoğu zaman bu işlerde başı çekerdi. Oysa kardeşi sanki hiç genç değilmiş ve bunlardan zevk almazmış gibi tüm vaktini ders çalışmakla, para işlemleriyle geçirirdi. Bize, yaptıklarımıza aldırmaz, birinci olma düşüncesinden başka gamı tasası olmazdı.

Hatırımdadır; Tahranlı genç ressamlar bir sergi açmışlardı. Mirza Bâkır büyük bir coşkuyla, sanki kendi resimleri sergileniyormuş gibi kendi parasıyla davetiyeler gönderiyordu. Gazetecileri çağırıyor, yemek veriyordu. Sergi başarı ile sona ersin diye geceleri geç yatıp, sabahları erkenden kalkıyordu. Oysa kardeşi Mirza Tahir'e: "Neden resim sergisine gitmiyorsun?" diye soracak olmuştuk. "İnsanlar ve eserler ortada dururken neden gidip resimlerini seyredecek mişim?" demişti. Tahir yine sınıf birincisi oldu ve bitirme sınavlarında en iyi ödülü aldı ve küçümseyerek baktı bize.

Bir keresinde de, başımızı ağrıtmayım, bu iki kardeş okulu bitireli iki yıl olmuştu olmamıştı ki babaları Mekke-i Muazzama'ya giderken Hakk'ın rahmetine kavuştu; varı yoğu bu iki oğluna kaldı. Mirza Bâkır'ın hayatında herhangi bir değişiklik olmadı. Ama kardeşi: "Mirası bölmek lâzım. Herkes neşi var, nesi yok, bilsin" diye ısrar ediyordu. Mirza Bâkır ister istemez kabul etti. Herkesin payı belirlendi; senet sepet bölüşüldü ve iki kardeş birbirlerinden ayrıldı böylece...

Aradan yıllar geçti ve bir daha onlardan haber alamadım. Ben dahil arkadaşların çoğu evlenmiş, çoluk çocuğa karışmıştı. Hayat meşgalesi içinde boğuşurken hatta aşkı bile unutmuştuk. Arada bir gençliğimizdeki o güzel günleri, okulu, unutulmaz âlemleri hatırlıyorduk. Bir akşam büyük bir resmî davette gözüm ilişti Mirza Bâkır'a. Yirmi yıldır onu görmediğim hâlde bakışlarında aynı neşe ve şevk ışıltısını görünce şaşırdım: " Nerdesin, n'apıyorsun?" dedim. "Yaşıyorum, yuvarlanıp gidiyorum. Üstelik hiçbir şikâyetim de yok. Üç yıl boyunca dünyada gezmediğim görmediğim yer kalmadı. Artık demir attım. Hâlâ babamdan kalan birşeyler var. Elimde kaldıkça yiyeceğim, yedireceğim. Yaşlılığı, ölümü kendime dert ettiğim de yok. Şiirle, müzikle, boş otura-

rak, dostluğun şartı olan bazı kafa dengi ve aklı başında arkadaşlarla günümü gün ediyor, nerde akşam, orada sabah yaşıyorum."

"Peki, kardeşin nerede? Ne yapıyor?" dedim.

"Nasıl haberin olmaz? O, bu şehrin en nüfuzlu tanınmış kişilerinden biri. Her yerde sözü geçer. Ülkenin muhtelif yerlerinde birkaç büyük fabrikası var. Bu şehirdeki en büyük arazi sahibi olmasa bile, şüphesiz ön sıralarda yer alır."

Sonra yanımızdaki bir grupla sohbet eden birini gösterdi parmağıyla: "İşte, kendisi..."

Şişman, yapılı birini gördüm. Servet, kibir alâmeti sayılan ve birçok düşünce, hesap kitap ve sorunun neticesi olan bir esmerlik çökmüştü yüzüne tıpkı hüzünlü bir maske gibi. Etrafını saran kişiler, yağcılara mahsus gülücüklerle sözlerini dinliyorlardı. Ama o kendisini, mübarek gölgesinde insanları, gözleri aç, karınları aç bırakan bir sofra gibi gören büyük bir ağaca benzeterek böylesi gülüşlere iltifat etmiyordu. Belli ki böyle tilkiliklere karnı toktu ve hiçbir yağcılık onun cebine ve kesesine zarar veremezdi.

Elimde olmadan ona doğru yürüdüm kendimi tanıtmak ve yanağını öpmek için. Kardeşiyle hasbihâl ettiğim gibi onunla da eski anıları tazelemek istedim. Birkaç adım daha yaklaşıp da daha yakından görünce çok şaşırdım. Eski dostuma, sınıf arkadaşıma hiç mi hiç benzemeyen biriydi gördüğüm. Çok yaşlanmış, saçları dökülmüştü. Dazlak kafası, kırış kırış, esrarkeş rengini almış etli yüzü, kalın gözlüğü, yeleğin altından iki parmak sarkan göbeği ve kalın ensesi görende biriktirip hep almayı kendine hayat düsturu etmiş ve dünyada olup biten diğer şeyleri yok sayan bir insan izlenimi bırakıyordu. Kendimi tanıtsam mı yoksa oracıktan dönüp gitsem mi diye ikircikleniyordum. Ama tereddütü üstümden atıp yanına gittim ve bir ahbabı gibi selâm verdim. Tanımadı beni. Umursamaz bakışlarla tepeden tırnağa süzdü. Adımı söyledim, maziden, arkadaşlığımızdan, gençlik ve okul dönemlerimizden bahsettim. Başını salladı ve: "Hım, hatırladım. Nasılsınız? İşiniz ne, ne yapıyorsunuz?" dedi.

Vakar, kibir, umursamazlık, ilgisizlik toplanmıştı ifadelerinde. O anda pes etmemeye, onca şişinme ve poz karşısında altta kalmamaya karar verdim. O taş, kaya ise, ben de ayakkabısına giren taş olacak, o nemrutça cevaplara yiğitlerin tek silâhı olan suçlama ve alayla karışık yapmacık bir şişinmeyle yanıt verecektim.

Dedim ki: "Arkadaş, amma da göbek bağlamışsın! Uzaktan görünce, yeleğinin altına darbuka sakladın sandım. Nereye gitti saçların? Neden döküldü dişlerin böyle ki yerini altın dişler almış? Kuyumcu dükkânı gibi bir dizi altın var ağzında. Bu da bir sermaye. Yerinde olsam, nakite çevirip faize yatırır, parasını cebe indirirdim..."

Bozuntuya vermedi: "Ne olursa olsun, sahip olmak, olmamaktan iyidir. 'Dilen de halka muhtaç olma' demişler. Ben dilenmediğim gibi, halka muhtaç da değilim; halk bana muhtaç."

"Söyle bakayım, dedim, neden yaşlandın böyle? Görüşmediğimiz yıllarda neler yaptın? Nerelere gittin? Neler gördün? Zamandan ne ibret dersleri aldın?"

"İşler gece gündüz rahat mı bırakıyor ki rahat bir nefes alayım be kardeşim, dedi. İkibuçuk yıldır fıtık, ülser, sinir zaafiyeti canıma okudu. Tedavi olacak fırsat bulamıyorum."

"Okuldayken, sınıf birincisi olmak için gece demez, gündüz demez öyle çalışırdın ki, oyunla, sanatla, gezip tozmayla, kitap okumayla, arkadaş sohbetleriyle ilgilenmezdin bir türlü. Umarım tahsilden sonra bunları telâfi etmişsindir" dedim.

"Allah iyiliğini versin. İş güç bırakıyor mu ki rahat nefes alayım? Üstelik bunlar hiçbir derde deva da olmaz. Ekmek parası kazanmak lâzım. Çünkü ekmek arslanın ağzında. Bu memleketin çalışan insana, sermayeye, işe ihtiyacı var. Şiir, roman, irfan karın doyurmuyor. İnsanı lâhutî âleme götürüp işten güçten, zenginlikten ve millete hizmetten alıkoyuyor. O kadar Hafız okuduk, Mesnevî okuduk, Yâhû, Yâhak çektik, kapıya, duvara minyatür çizdik. Nereye vardık peki? Bu memleket geri kalmış kervandan. Birşeyler yapıp kervana yetişmek lazım" dedi.

Baktım, yirmi küsur sene önceki adam. Gençliğinde birinci öğrenci olmak isterdi; oldu. Şimdi de şehrin en zengini olmak iste-

miş ve amacına ulaşmış. Onunla konuşmak da yararsız; boş yere kürek çekmek gibi birşey. Kendi hâline bıraktım onu ve tekrar Mirza Bâkır'ı bulup dertleşmeye koyulduk. Yirmi küsur sene evvelki Bâkır'dı, hatta daha iyi olmuştu. "Kardeşini gördüm, dedim, nasıl da yaşlanmış öyle! Çirkinleşmiş. Hele sen de bakalım, nasıl böyle genç kalabildin?"

"Herkes kendi yolunda gider, dedi. Dünyanın güneş etrafında dönmesi ihtiyarlatmaz insanı. Yeryüzü güneşin etrafında dönmekten nefes nefese kalır. Bana ne? Ben çok şeyi düşündüm, tarttım. Rızık veren Tanrı'nın verdiğine vermediğine razı oldum. Vara üzülüp, yoğa perişan olmayı uzak tuttum kendimden. Dostlarımla dost, Tanrı kullarıyla arkadaşım. Birisi düşmanlık gütse, iyi geçinme silâhıyla giderim onunla savaşa. Sanırım genç kalmamın tek sırrı burada."

Bâkır'ı gençlik yıllarından beri severdim. Şimdi daha da sevdim. Çünkü benimle konuşmaktan kaçmadığını anladım. Ondan sonra daha bir içli dışlı olduk. Ne hoş saatler geçirdik! Ne mutluyduk! İki kişinin birbiriyle bu kadar anlaşabilmesi ne güzeldir! Gerçekten de hayattan nasibimizi alıyorduk ve değerini de biliyorduk. Allah her kuluna nasip etsin. Dünyanın en iyi nimeti.

Mirza Bâkır'ın geçimini sağlayacak kadar parası, malı mülkü, akarı kokarı vardı. Allah da onun gönlüne göre geçimli, iyi huylu bir hanım vermişti. Tek istediği kocasının iyiliği idi. Gelip geçici problemlerle eşinin kalbini kırmak istemezdi. Mirza Bâkır "Karım doğal sadeliği ve iyiliği sayesinde hayatımı düzene soktu. Onun varlığı sayesinde iyi yaşıyorum ve yaşadığımı anlayıp, hayatın tadını çıkarıyorum" derdi.

Yirmi bir yaşındaki tek çocuklarını orta öğrenimden sonra Avrupa'ya göndermişlerdi ve onun yüksek öğrenimde gösterdiği ilerlemeden dolayı yürekleri ferah ve umut doluydu.

Bir gün ona: "Arkadaş, baba mirasından başka birşeyin yok. Onu da parça parça satıp harcıyorsun. Yarınları düşünmüyor gibisin. Günün birinde yoksullukla tanışmandan ve hazırlıksız yakalanmandan korkarım" dedim.

"Korkma, dedi. O kadar da düşüncesiz değilim. Oğlum okudu; aklı başında biri oldu, ekmeğini taştan çıkarır nasıl olsa. Karımın da benden sonra aç kalmayacak kadar malı mülkü var. Dünyanın zevki biriktirmekte değil, harcamakta. Gerçek zengin harcar, biriktirmez. Kardeşim, şimdi benim yüz mislim kadar mal mülk sahibi oldu; ülkenin birinci sınıf kalantorları arasına girdi. Ama ben de bilirim, herkes de bilir; dünyada yaşamayı sevenlerin lezzet, keyif, mutluluk dediği şeylerin çoğundan mahrum; alamamış nasibini. Yılda bir kez açmaz Hafız'ı; Mevlana'dan "Bişnov ez ney çon hikâyet mîkoned"den başkasını duymamıştır. Hatta beytin ikinci mısraını bile bilmez. Evine, bahçesine birçok gül ekmişler. Ama sırf hava olsun diye. Yoksa ayda bir kere bile bakmaz onlara. Altı çocuk sahibi; Nevruz bayramında başlarını okşamak dışında, yıl boyunca isimlerini bile almaz ağzına; sanki hiç yaşamıyorlar o evde! Bir gün Emcediye'de at yarışı vardı. Tesadüfen sokakta rastladım ona. "Güzel, serin bir hava. Gel, biraz gezip temiz hava alalım" dedim. Beni baştan aşağı süzüp "Bu yaştan sonra deliliği, aptallığı bir yana bırakmıştır diyordum. Sahi neden yürüyorsun ki? Senin kardeşin değil miyim ben? Altımda iki kadillak var. Bütün ömrün şiirle, müzikle, resimle, arkadaşlıkla, gezip tozmakla ve bu tür saçmalıklarla boşa geçmiş. Peki ne zaman kendine bir çeki düzen verip doğru dürüst adam olacaksın?..." dedi. Baktım, ben nerdeyim, o nerde; onu kendi hâline bıraktım. "Git haydi, git; çok zavallısın sen" dedim içimden."

Bâkır'la dostluğum gün geçtikçe pekişiyordu. Neden sonra öğrendim ki malını mülkünü parça parça kardeşine rehin bırakıyor, tapuyu, senedi sepeti ona veriyor, kardeşi de bunların karşılığında faizsiz borç veriyormuş. "Arkadaş, dedim, dikkatli ol, faka basma!" "Korkma, dedi, hesabımı iyi yapıyorum. Açık kapı bırakır mıyım hiç? O kadar da salak değilim. Öyle bir hesapladım ki seksen yaşına kadar -diyelim ki o yaşa geleceğim- aç kalmam."

Yıllar geçmişti. Bir gün haber geldi; Bâkır kalp krizi geçirmiş ve zekâret hâlindeymiş. Koşa koşa gittim evine. Dostları, akrabaları

başında toplanmış, ağlaşıyorlardı. Ben de tutamadım gözyaşlarımı. Hatta hizmetçisi, uşağı ve bahçıvanı da sanki en yakınları ölecekmiş gibi ağlıyorlardı. Gözünü açıp etrafına bakındı. Hoşnutluk, teslimiyet ve gönül huzurunu gösteren bir tebessüm belirdi dudaklarında. Başucunda oturan karısının elini tuttu; bana aşina gözlerle baktı ve zor işitilen bir sesle şu beyti mırıldandı:

Dostun Hâfız'a teslim ettiği şu eğreti canı
Görürsem birgün, teslim ederim ona ve son nefesini verdi.

O sırada bir haber daha geldi. Kardeşi Mirza Tahir de kalp krizi geçirmiş, belki şimdi ölmüştür bile. Bâkır'ı eşi, dostları ve yakınlarıyla başbaşa bırakıp koşa koşa kardeşinin evine gittim. Henüz ölmemişti. İki ünlü doktor, başbakan, birkaç bakan ve milletvekili odada çepeçevre oturuyorlardı. Yüzlerinden okudum; "Ölecekse bir an önce ölsün de işimize gücümüze bakalım" der gibiydiler. Sıkılmış bir hâli vardı. Bir kısmı kardeşine ait olan tapu, hisse senedi, senet sepet ne varsa hepsini getirtmiş, yatağının yanı başındaki komodine koydurtmuştu. Sağ eli bunların üstündeydi ve "Bunlar benim" dediği besbelliydi. Derken ansızın şiddetli bir titreme geldi. Parmakları belgeleri öylesine sıkıyordu ki sanki çivi olmuş delip geçiyordu. Bir hırıltı çıkardı ve orada bulunanların "innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn" sesleriyle karıştı. Son nefesini verip o da bu işi bitirdi.

Hacı Han buraya gelince bir ara sustu; mendiliyle alnında biriken terleri sildi ve: "İşte böyle bitti görünüşte birbirine çok benzeyen ama huyca yerden göğe kadar birbirlerinden farklı olan ikiz kardeşlerin hikâyesi. Allah ikisine de rahmet eylesin!" dedi.

Cahillikle Mücadele Makinesi

Feridun Tunkabuni

2006 yılıydı. Cahillikle mücadele kampanyası günden güne artan bir biçimde devam ediyordu. Devlet askerî veya sivil, örtülü veya açık tüm bütçesini cahillikle mücadeleye ayırmıştı. Polisler cop yerine dev kalemler takmıştı bellerine ve toplum düzenini bozanların kafasına bu kalemlerle vuruyorlardı. Asker süngüsü iri kalemleri yontmak için kullanılıyordu. Para ve kırbaç cezaları, hapis, idam kaldırılmıştı. Şoförün biri kırmızı ışıkta geçecek olsa, trafik polisi karakolundaki ilk masaya oturtup beşyüz defa "Artık kırmızı ışıkta geçmeyeceğim" cümlesini yazdırtıyorlardı. Bir çocuk ezecek olsa, on bin defa "Artık çocuk ezmeyeceğim" cümlesini yazmak zorundaydı. Kasap dükkânlarına, fırınlara, bakkallara kocaman kocaman levhalar asılmıştı: "Okur yazar olmayana mal satılmaz." Fotoğrafçılar okur yazar olmayanların resimlerini çekmiyor, nüfus idaresi okur yazar olmayanlara nüfus örneği vermiyordu. (Oysa okur yazar olmamakla mücadele sınıflarına kayıt yaptırmak için dört vesikalık fotoğraf ve iki nüfus örneği isteniyordu.) İnsanlar otobüs ve taksi kuyruklarında "Okur yazar olmayanları okutma merkezi" tarafından yayımlanan irili ufaklı ucuz kitaplar okuyordu. Berberlerde, lostra salonlarında, doktorların bekleme odalarında çokça vardı bu kitaplardan. Dev-

let memurları büyük bir rağbet ve gönül rızasıyla maaşlarının bir günlük ücreti yerine bir aylıklarını cahillikle mücadele kutsal kampanyasına bağışlıyorlar ve sonunda açlıktan, çoluk çocuklarıyla birlikte Hakk'ın rahmetine kavuşuyorlardı. Devlet de şükran borcu olarak onlar için resmî anma toplantıları düzenliyordu.

Serbest meslek sahipleri varlarını yoklarını paraya çevirip, yedinci yedi yıllık kalkınma planı uyarınca cahillikle mücadele kampanyası için açılan "M-7-7" numaralı hesaba yatırıyorlardı. Onlar da teker teker Tanrı'nın rahmetine kavuşuyor ve buna karşın cenazelerinin ardından yetmiş araba birden hareket ediyor; ödül olarak aldıkları yediyüz batman altın ile yedi ton gümüşten görkemli bir mezar yapılıyordu onlara. Bu fedakârlık anıtı sonraki nesillerin ziyaretgahı olacaktı.

Cahillikle mücadele derneğine slogan olması için bir şiir yarışması düzenlenmiş ve " Boş tut yemekten mideni - Gör onda marifet nurunu" dizeleriyle başlayan şiir yarışmayı kazanmıştı.

Bunun üzerine tüm antetli kağıtlarda ve ders kitaplarında bu şiir yer aldı; kapılara duvarlara yazıldı. Cahillikle mücadelenin ülke tarihinde bâki kalması için ta başkentten bile seçilebilecek kadar büyük harflerle Demâvend dağının alnına kazındı bu şiir.

Bunca uğraşıdan sonra artık okuma yazma bilmeyen insanın kalmaması gerekirdi. Ama aşırı nüfus artışı yüzünden - ki bu da ülkenin günden güne kaydettiği ilerlemenin, yaşama standardının yükselmesinin, halk sağlığının iyileşmesinin, işsizliğin ortadan kalkmasının ve konut sorununun çözümlenmesinin bir sonucuydu - ülkede hâlâ okur yazar olmayan birkaç milyon kişi vardı. (Son sayıma göre ülkenin nüfusu yirmi küsur milyondu.)

Birleşmiş Milletler teşkilâtı cahillikle mücadeleyi ülkemize bıraktığından yetkililer geriye kalanları okur-yazar etmek için acele ediyorlardı. Sonra dünyadaki diğer ülkelere geçeceklerdi. Uzun uzun düşündükten sonra bir yol buldular. Cahillikle mücadele kampanyası için yardıma koşacaklara büyük ödüller koydular. Yetmiş otomobil, yediyüz batman altın bu ödüllerin yanında devede kulaktı.

Altı ay sonra bu bâkir düşünce meyvesini verdi ve meslek okulundan mezun olan bir genç "cahillikle mücadele makinesi"ni

icat etti. Bu makine, bir kişilik, birkaç kişilik ya da toplu öğretme makinesi şeklinde yapılıyordu. En küçük tipi, telefon kulübesi büyüklüğündeydi. Sistem hakkında bilgimiz yok (Genç mucit bunu gizli tutuyor ve makinenin patentini de almış) ama çalışma sistemi çok basitti. Okuma yazma bilmeyen kişiyi makineye sokuyorlar ve sistemi çalıştırıyorlardı. (Makine 220 volt cereyanla çalışıyordu.) Bir dakika sonra okur-yazar hâline gelen kişiyi makineden çıkartıyorlardı. Aslında okuma yazma bilmeyeni okur-yazar hâline getirmek için bir ay, bir yıl yerine sadece bir dakika harcanıyor ve böylece zamandan olağanüstü tasarruf edilmiş oluyordu.

Uzmanlar prototip makineyi incelediler. Doğru çalıştığı onaylanıp genç mucit ödüllendirildikten sonra asıl büyük makine kurulup çalıştırıldı. Bu makinenin yanma bir kol monte edilmişti. Üstünde de numaralar görülüyordu. Buz dolabında nasıl "az soğuk, soğuk, çok soğuk" gibi dereceler varsa, bu makinede de numaralar ve dereceler vardı. Kol bir'e getirildiğinde kişi altı dakikada ilkokulu bitirmiş olarak dışarı çıkıyordu. Dokuzuncu derece, lisenin ilk dönemi, onikinci derece lise mezuniyet ve onaltıncı derece lisans içindi. Lisanstan yukarısı için adaya yoğun program uygulanması gerekiyordu. Yani adayı başka özel bir fırına sokuyorlar, yeniden iki ya da dört dakika hararet veriyorlardı. Birincisinde yüksek lisans, ikincisinde doktora yapmış olarak çıkıyordu dışarı.

Bu makine çalışmaya başlayınca genç mucit dünyaca meşhur oldu. Ödül, madalya, nişan ve resmî davet yağmuruna tutulmuştu. Tüm ülkeler genç mucide makine siparişi veriyordu. Makinenin yapılıp gönderilmesi için altı ay, bir sene beklenmesi gerekiyordu.

Japonya'dan, elektrik yerine transistör ve pil ile çalışacak bir makine siparişi verildi. Hemen hazırlanan bu makine az zamanda birçok okur-yazar çıkardı. Bunlar "Japon okur yazarı" ya da "Transistörlü okur-yazar" olarak tanındılar.

Petrol şirketlerinden biri Asya ve Afrika çöllerinde petrol ile çalışacak bir makine siparişi verdi. (Çünkü oralarda elektrik yoktu. Olsa bile çok pahalıydı. Buna karşın istemediğin kadar ucuz

petrol vardı.) Bu makine onaltıncı derecenin üstünde petrol mühendisi ve uzmanı çıkartıyordu. Ama birgün makineyi çalıştıran ustanın dalgın olduğu bir sırada fitil çok yükseldi ve duman verdi. Sonuçta bazıları is pis içinde kapkara çıktı makineden. Şirket onları mühendis ve uzman kadrolarına almadı ve sıradan işçi gibi çalışmaya zorladı.

Bu sırada ana makine iyi çalışıyordu. Kıyı bucak her bir yandan öbek öbek okuma yazma bilmeyen insanlar toplanıp damperli kamyonlarla getiriliyor ve makinenin deposuna boşaltılıyordu. Makinenin öbür ucundan eli yüzü düzgün, tertemiz, (el değmeden) paketlenmiş okur yazarlar çıkıyordu. Neredeyse cahillikle mücadele kampanyası sona erecekti ki elektrik sorumlusunun dikkatsizliği yüzünden iki tatsız olay yaşandı.

Birincisinde, fazla mesai, uykusuzluk ve aşırı yorgunluk yüzünden elektrik sorumlusu uyuya kaldı ve sistemi kontrol edemedi. Bilinmeyen bir nedenle voltaj aniden yarıya kadar düştü. Sorumlu uyanıp da durumu farkedene kadar makine birkaç bin lise ve üniversite mezunu çıkarmıştı. Hararetin yeterli derecede olmaması yüzünden ne yazık ki bunlar iyi işlenmemiş, kavrulmamışlardı. Hepsi de hamurdu. Ders kitaplarındaki konuları su gibi ezberlemişlerdi. Bir kelime sektirmeden tüm konuları anlatıyorlardı ama yine de kafaları eşek kadar çalışmıyordu.

İkinci olay ertesi akşam oldu. Elektrik sorumlusu daha sıkı çalışmak için voltajı yükseltti bu kez. Sonuçta, makineye girenler haddinden fazla sıcaktan yandılar. Makinenin çıkış kapısını açtıklarında gözlerine inanamadılar. Sıska, buruş kırış ciltli, kemik torbasına dönmüş, yırtık pırtık giysili, kalın gözlüklü sayısız profesör döküldü kapıdan. Aşırı hararet görmekten olacak; Taş Devrinde bilim ve edebiyat, o dönemde konuşulan diller, sözcüklerin kökleri ve türeyiş biçimleri, bu dillerin lehçeleri ve gramer özellikleri hakkında tartışıyorlardı. Ne yoruluyor, ne acıkıyorlar, hiçbir şey dikkatlerini dağıtmıyordu. Kulaklarının dibinde top atsan, ne kâle alıp başlarını çeviriyor, ne de tartışmalarını kesiyorlardı. Köftehorlar sanki hiç bu gezegenden değildiler!

Kurşun Asker

Bozorg Alevî

Dört beş yıldır günde en az dört defa Sipeh Meydanı- Şahpur hattı otobüslerine biniyordum. İşin ilginç tarafı, sekiz yıl ilkokul ve iki yıl ortaokulda öğrendiklerimden daha fazlasını bu otobüslerde öğrendim. Aslında aptal ve yüzsüz bir çocuk olmam da işin cabasıydı. Bir konu iki üç defa tekrarlanmazsa anlamazdım. Rahmetli öğretmenimize sorardım; o da: "Bazıları hiçbir zaman anlamaz" derdi.

Ama bu otobüslerde önemli bir şey farkettim. Kimi zaman arabalar tamamen dolmasa da yolcuların sinirlenmesi üzerine şoför ister istemez Hasanâbâd kavşağına kadar gidiyor ve muavin nereden yolcu kapılacağına dikkat ediyordu. Yolcu yoksa şoför "Hop, uyan! Bırak on şâhîyi" ya da "Topla on şâhîyi yoldan" diyordu. Her hâlükârda bu on şâhî lafı sık sık tekrarlanıyordu. Tabiî on şâhîden maksat yolcuydu. Her insanın şoförün gözündeki değeri on şâhîydi. Hâlbuki bu yolcu bazen Hacı Ali Aga Çubçi gibi biri de olabilirdi. Hacı Ali'nin yüzbin tümenden fazla mal varlığı vardı. Hayvancılık idaresi müdürlüğüne gelebilmek için yediyüz tümen hava parası vermişti. İki üç bin tümenlik kazancı dı-

şında dörtyüz tümen de aylık alıyordu. Meselâ maaş aldığım günlerde yanımda hemen hemen yediyüz tane on şâhî bulunurdu. Yine de şoförün gözündeki değerim on şâhîydi. Maaştan önceki gün, bilet parasını ödedikten sonra cebim mümin kalbi gibi tertemiz olsa da, onun için birşey farketmezdi.

Birgün bu otobüslerden birinde kadının biri oturmuş, pencere kenarına da bir kurşun asker koymuştu. Bazen askeri alıp ağzına sokuyor, sonra yerine koyuyordu. Araba sarsılıp da biblo dönecek olsa yine onu alıp ağzına götürüyordu. Bir süredir bu kadının yaptıklarını izliyordum. Arkama dönünce F'yi gördüm birden. Selâm verdi bana. Güney yolculuğu sırasında tanışmıştım onunla. Arabadan indiğimde hatırladım bu arkadaşın kurşun askerler yapıp mağazalara sattığını. Aradan zaman geçti ve F'yi bir daha görmedim. Çünkü o zamanlar Haşhaş Tahdit İdaresi'nde çalışıyordum. Fesa'ya tayinim çıktı. Orada hastalanıp geri döndüm ve uzun süre çalışamadım. Görevden dönüşümden aşağı yukarı iki yıl sonra F'yi görmeye gittim. Sebebine gelince, Fesa maliye memurlarından biri onu tanıyordu ve ona verilmek üzere bir miktar esrar göndermişti benimle.

Arkadaşım bana biraz farklı göründü. Eskiden tencere, kurşun plakalar, kömür, tava gibi ıvır zıvırla dolu çalışma odası düzenliyken bugün her yer her yerdeydi. Mangalı yaktı, bahçeye kilim atıp oturduk. O kadından lâf açıldı. Sonra hikâyesini anlattı bana. Önce isteksizdi. Benim herhangi bir maksadım olmadığını anlayınca bu kez kendisi anlatmakta acele etti ama tertipsiz, sırasız bir biçimde. Bu ilişkiyi kavramakta güçlük çekiyordum. Gerisini de anlatmadı zaten. Bölük pörçük bilgilerden onun deli olduğunu anladım. Yalnız deliliğinin gerçek nedenini şöyle doğru dürüst anlayamadım.

"Hikâyenin tümünü önce kendim hatırlamalıyım. Sana söylerim sonra. Ne hikâye ama! Nereden başlayacağımı bile bilmiyorum. Dünyaya geldiğim günden itibaren mi? Sağ elimi sol elimden ayırtettiğim günden itibaren mi? Kendi aile hayatımı mı? Babamın nasıl adam olduğunu mu? Annemi ne kadar sevdiğimi mi? Hayır, anlatacak hâlim yok..."

Esrarkeşlerin kendine özgü konuşma tarzları vardır. Bir cümleye başlarlar sonra esrar hokkasının ucuna bir parça esrar koyarlar. O esrar bitmedikçe cümle de bitmez. Dinleyicinin sabırlı olması ve esrarın cızırtısından bıkmaması gerekir. Esrarkeşlerle sohbeti keyifli kılan şey, seslerindeki yumuşaklık ve ahenktir.

"Hangi cehennemde tanıştığımızı hatırlıyor musun hiç? Güney yolunda mıydı? Bilmiyorum, belki de Kâzerun'daydı. Ben senden ayrıldıktan sonra - evet tam beş yıl oluyor - Bûşehr'e gittim. Bir yıl kalacaktım Bûşehr'de. Küçük bir görevim vardı. Bir ay yerine bir yıl kaldım. İdareden de kovdular beni. Çünkü bana 'Tahran'a dön!' demişler, ben de gitmemiş, orada kalmıştım... Sabırsızlanıyorsun değil mi? O gün otobüste gördüğün, elinde biblo tutan kadınla ne ilişkim vardı acaba? Bunu öğrenmek istiyorsun. Sabredeceksin. Şunu bil ki, benim hayatım başından beri, babamdan koptuğumdan beri etrafta gördüğün şu hırtı pırtıların ötesine geçmedi. Öğle ve akşamları yemek yemediğim günler oldu. Çünkü elimde avucumdakini sattım; onlar da esrara gitti. Benim hayatım tümüyle babamın hatasıydı. Belki de öyle değildir. Öyleyse neden adam olmadım ben? Öyle değil mi? Benden hoşlanmıyorsun; çünkü esrar içiyorum. Hakkın da var hani. Peki kendimden nefret ettiğimi biliyor musun acaba? Bak! Ellerime bak, gömleğimin yakasına bak. Belki iki haftadır su vurmadım yüzüme. Diyelim ki... Ben oldum olası esrarkeş değildim; hep böyle değildim. Böyle yaratılmadım ben... Bûşehr'deyken esrar içmiyordum. Sonradan esrarkeş oldum. O zamanlar anacığım yeni ölmüştü. Aklıma geldikçe her yanım zangır zangır titriyor. Çok severdi beni. Onaltı yaşındaydım. Annem elini elime koymadıkça gözüme uyku girmezdi. Bunlar herkesin anlayabileceği şeyler değil. Bûşehr'de... Evet, Bûşehr'de idare müdürünün evinde, bir odâda kalıyordum. -Zavallı esrar kaçırmak suçundan hâlâ hapiste.- Sebebine gelince sesim güzeldi. Çocukken Kuran'ı makamıyla okumayı öğrenmiştim. Müdür her akşam arkadaşları toplar, çilingir sofrası kurdururdu. Şunu da bilmen de yarar var. O zamana kadar ağzıma içki koymamıştım. Açıkçası, o taraklarda bezim yoktu. Hiçbir tarafa da yamanmadığım için beni aralarına alan, ken-

dinden sayan fırka da yoktu. Üstelik imam çocuğuydum ben. Toydum; dünyadan bîhaberdim. Hayatta en büyük zevkim anamın dizi dibinde oturmak, onun yumuşacık ellerini elime almak ve onunla dertleşmekti...Bir akşam çok içirdiler bana; midem bulanmaya başladı. O geceden hiçbir şey hatırlamıyorum. Sabahleyin bir de baktım, Kovkeb odada oturuyor; leğen, ibrik getirmiş. Evvelki gece üstüne kustuğum halıyı siliyordu. Kovkeb'in yüzü açıktı ve görebiliyordum onu. Kıpkırmızı dudakları vardı. Alnına dökülmüştü saçları. Yuvarlak, tombul yüzlüydü. Sonradan anladım ki müdür bu Kovkeb'i Şiraz'dan dadı olarak getirtmiş, o da bir yıl ücretli olarak çalışmıştı. İyi hizmet ettiği için bir yılı dolmasına rağmen bırakmak istemiyorlardı. Bunları kendisi anlattı bana:

'Tamam işte, bir yıllık ücretli olarak çalıştım. İyisine, kötüsüne dayandım. Artık burada kalmak istemiyorum. Beyefendi iyi bir insan. Hiçbirinin kusuru olmadı. Çocuğu da seviyorum. Ama bitti bunların hepsi. Ben gidip evlenmek istiyorum. İlk kocama varmak istiyorum. Askerliği bitti. Beni bir kez boşadı. Yine onun karısı olabilirim. Ben gidiyorum; onların kölesi değilim ya!'

Kovkeb sözünü tekrarladı. Şunu söyleyecektim; unuttum bak. Kovkeb içini dökünce cevap verdim:

'Haklısın. Beyefendinin yerinde olsam, gönderirdim seni.'

Kovkeb sözünü tekrarladı yine.

Bir akşam eve gittiğimde baktım ki Kovkeb benim odamda. Onu Şiraz'a göndereyim diye gelmişti.

Kovkeb'le olan asıl maceram burada başlar."

Esrarın beyaz halkaları ve mavi dumanı onun konuşmasına felsefî bir hava veriyordu.

"Ne zaman ki bu kadın benim hayatıma girdi, allak bullak oldu hayatım. En küçük bir istek, heves falan düşünüyorsan, bu kadınla aramda yoktu böyle şeyler. Kovkeb hoşuma giderdi, severdim onu; canım insanın annesini sevmesi gibi işte. Ama aramızda öyle düşündüğün gibi bir ilişki filân yoktu. Hayatta çektiğim sıkıntılar, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak Kovkeb'in başıma açtığı belâlar, bunlar su götürmez bir gerçek. Mahkûm-

dum bu hayata. Hayata başladığım ilk gün, öyle bir baba, öyle bir annenin gözetimi altında büyümem, bunların tümü, hayatta böyle bir yol çizmeye zorladı beni. Hepsinin bir sebebi vardı. Ben zavallı bir piyondum sadece. Keşke 'istiyorum' diyecek yerde 'istettiler beni' diyebilseydim!"

Peşpeşe öksürükler konuşmasını kesti. Birkaç dakika sonra yeniden başladı.

"Uzaklaştım konudan. Bir gece Kovkeb benim odadaydı. Sabah gitmeye hazırlanmıştı. Bilet alıp onu göndermeye karar verdim. Sadece bir odam vardı. Bir kilim almış, yere sermiştim. Yine de yarısı boştu odanın. Kovkeb bohçasını açtı, yere serip uzandı üstüne. Sabah erkenden bilet almaya gittim.

Öğlen eve geldiğimde Kovkeb yoktu. İkindi üstü hareket etmesi lâzımdı. Bir süre bekledim onu. İşten güçten olmuştum. İdareye gitmedim. Akşamüstü baktım, Kovkeb döndü geldi. Çok sinirliydi. 'Sabahtan beri seni arıyordum. Dün gece telâşla eşyalarımı toplarken birşey unutmuşum. Bulamazsam, yolda başıma bir belâ gelir mutlaka.'

Cevap verecek yerde ayakkabıları ayağıma geçirip işe gittim. Gece geç geldim eve. Baktım Kovkeb bohçasının başına oturmuş, eşyalarını karıştırıyor. "Neyi kaybettin?" diye sordum. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

'Bir biblo.'

'Biblo mu?'

'Bir kurşun asker.'

Şaşırdım.

'Bir kurşun asker en fazla on şâhî eder. Bu kadar ağlanır mı bir biblo için?'

Sözümü anlamamış gibi:

'On şâhî mi? Canım kadar kıymetliydi benim için.'

Kovkeb bu kurşun askeri dadılık yaptığı evden almıştı. Bir gün çocuğu gezmeye çıkarmış, bir tuhafiyeciden bu askeri almış. Ama asker çocuğun elini kesince, annesi bir daha onu çocuğa vermesini yasaklamış. Bu yüzden Kovkeb, evin hanımına gücenmiş ve artık orada kalmak istememişti. O günden beri onu yanın-

dan ayırmamıştı. Şimdi dert etmişti kendine. Kötüye yoruyordu askerin kayboluşunu.

Birkaç gün sonra bendeyken dedi ki:

"Biliyor musun, artık içimden gelmiyor. Şiraz'a gitmek istemiyorum. Galiba kocam benden bıktı ve bir daha da almayacak beni. İstersen, burada hizmetçiliğini yaparım. Yoksa başka bir yere giderim. Bu kurşun askeri bulana kadar kalacağım bu şehirde. Derdimden öleceğim yoksa!"

Ve Kovkeb kaldı, ölmedi; bir ay kaldı, beni öldürdü. Geceleri yatmak üzere dama çıkıyordum, Kovkeb de odada yatıyordu. Sabahları çayımı yapıyor, eşyalarımı derliyor topluyor, yemeğimi pişiriyordu. Bazen birlikte yemek yiyorduk. Bana öyle bakıyordu ki, karşımda annem var sanıyordum. Bu hayal içinde keyfime diyecek yoktu. Akşamları beraber oturuyorduk. Bir ay bu minval üzere geçti. Sonra Tahran'a çağırdılar beni. Kovkeb'e "Benim Tahran'a gitmem lâzım. İstersen seni de götüreyim" dedim. "Hayır, ben burada kalacağım. Bu askeri bulmazsam, ölürüm" dedi. Biraz düşündükten sonra:

"Ne zaman gidiyorsun Tahran'a?"

"Cumartesi günü hareket etmem lâzım."

Akşam yemeğini hazırlamak üzere kalktı.

"Cumartesiye kadar bir yer bulurum kendime."

"Daha cumartesiye kadar..."

Ama cumartesi günü hareket etmedim. Bir hafta sonra da gitmedim. Üçüncü cumartesi hâlâ oradaydım. Tahran'dan yazı geldi neden hareket haberini bildirmedin diye. Yırttım yazıyı. Dördüncü hafta maaşım kesildi. Bu dört hafta süresince Kovkeb de kendine bir yer bulamamıştı. Bir akşam sordum:

"Kaybettiğin şu kurşun asker nasıl birşeydi? Söyle de belki aynısından alırım."

"Boşuna üzme kendini. Şehirde aramadığım yer kalmadı. Benim kurşun askerim gibisi hiçbir yerde yok...:Geceleri çok debeleniyorsun sen. Dün gece yatak ucuna gelmiştim. Neden annen için o kadar çırpınıyordun?"

Doğru söylüyordu. Kâbus gördüğümü hatırlıyorum. Bir subay kılıcını çekmiş, anneme saldırıyor, babam da orada durmuş, tek laf etmiyordu. Kâbus görmemin sebebi, o zamanlar çok içki içmemdi.

Ertesi gün Kovkeb'le kurşun asker almaya gittik, ama boşuna. Nereye gitsek "Bu bibloların hiçbiri o asker gibi değil!" diyordu Kovkeb.

O zaman bu askeri Kovkeb'in istediği biçimde ben yapayım dedim. Tahta modeller hazırladım, kurşun aldım ve şu gördüğün şeyleri... Ama asker Kovkeb'in istediği gibi olmadı bir türlü. Bu arada yaptığım askerleri satıyor ve onun parasıyla geçiniyordum, şimdi olduğu gibi. Ama ne çare! O ilk asker gibi olmadı hiçbiri. Bir yıl boyunca da olmadı. Gündüzleri işimiz buydu. Geceleri de konuşuyorduk. Bazen Kovkeb, şimdi orduda olan kocasından söz ediyordu...

Burada F'nin sözünü kestim. Çünkü meselenin başını, sonunu anlamamıştım. Bir insan bir hizmetçi için kendisini o kadar da üzmez ki. Ama bu maceranın onu çok etkileyip üzdüğünü hissediyordum. Önemli bir meseleyi açığa vurmaktan kaçınıyormuş gibi geliyordu bana. Bu yüzden sordum ona:

"Seviyor muydun onu? Kendin dedin, aramızda hiçbir ilişki yoktu diye?"

Arkadaşım cevap vermedi soruma ve sözlerine devam etti:

"Dört ay sonra, belki de Kovkeb'in dediği böyle bir kurşun asker hiç olmamıştır, diye düşündüm. Bir sabah kalktığımda, kurşun asker dökecek yerde, tahta yontup kalıp yapmaya başladım. Korkunç bir adam yapmak istiyordum. Ama bu kalıp istediğim gibi olmuyordu. Yüzü de istediğim şekli almıyordu. Korkunç, heybetli bir görünüm vermek istesem de ancak babam gibi oluyordu... Kalıp çıkarırken çektiklerimi bir Allah bilir, bir de ben. Sen de dahil hiç kimse anlayamaz bunu. Bir de soruyorsun onu seviyor muydun diye. Dostluk da ne demek? Ben daha beter musibetler gördüm. Senin için doğal olan bir zevk, benim için işkence sayılır. Sevememeye mahkûmdum ben. Dünyada bin türlü işkence metodu var. Bir insanın sevememesi kadar büyük bir iş-

kenceyi kimse tasavvur edemez. Benim derdime belâ bile denilmez. Ruhaniyete hiç inanmam ben. Ah, hiç hâlim, yok... Bu asker yapıldı ama hayatıma mal oldu. Şimdi bir yıl sonra anlıyorum ki Kovkeb'in hakkı varmış. Bu kurşun asker o askerlerden değildi. Her neyse bir tane yapıp bohçasına koydum. Bu işi birkaç gece tekrarladım... Bitti... Hayatımın birinci faslı bitti. Bir sabah kalktığımda Kovkeb yoktu."

Hikâyenin gerisini anlatmadı bana. O gün öksürük rahat bırakmadı. Fakat bu meselenin aslı şuydu: Hoşlanmıyordu benim son sorumdan. İkinci gün gittiğimde keyfi yoktu. Sonraları bütün ısrarlarıma rağmen, kaçındı anlatmaktan. Böyle temkinli davranışları büsbütün meraklandırmıştı beni. Belki bir cinayet işlemişti de bir defada itiraf edip rahatlamak istiyordu. Bu yüzden sık sık gidip gelmeye başladım evine. Birgün Kovkeb'in nerede olduğunu sordum.

- Bilmiyorum.
- Sence yaşıyor mu?
- Yaşasın yaşamasın, benim için ölmüştür o.
- Bir kere daha görmek istemez misin onu?

Cevap vermedi. Yine sordum:

- Ne zamandır görmüyorsun onu?
- Huzurlu olmamı istiyorsan, bir daha böyle şeyler sorma bana. Benim gözümde Kovkeb öldü, tıpkı annemin ölmesi gibi.

Hiç konuşmuyordu. Evi İsmail-i Bezzaz caddesindeydi. Konu komşusuyla tanıştım. Onun hakkında yaptığım araştırmalardan bir sonuç alamadım. Köşedeki bakkal: " Biz hiç görmeyiz onu. Evine pek az kişi girer. Bazen bir kadın gelir ve girmesiyle çıkması bir olur.. Evinde şimdiye kadar bir gece kalan olmadı" dedi. Komşu evin hizmetçisi: "Şadece bir gece Firdevs parkında gördüm onu" dedi. Tesadüfen orada bulunan Sula İdaresi memurundan duydum. Geceleri sık sık ayaktakımının bulunduğu arka sokaklarda dolaşıyor, sabaha doğru eve dönüyormuş. Aradığı bu kadının Kovkeb olduğunu düşündüm. Ama kızkardeşi Emin Aga

olduğu anlaşıldı sonradan. Yine de sabahlara kadar Kovkeb'i arıyor.

Birgün evinin bahçesinde Emin Aga'yla karşılaştım. Bu kadın hiç evlenmemiş. Otuz yaşındayken tövbe etmiş; Kerbela'ya gittikten sonra "Molla Bacı" olmuş. Şimdi kız Kuran kursunda ders veriyor. Onun ağzından bazı lâflar aldım.

Emin Aga'nın ince, zayıf bir yüzü vardı. Dudağındaki Halep çıbanı çirkinleştiriyordu yüzünü. Emin Aga henüz kocaya varmamıştı. Sürekli tespih çeker, zikrederdi. Bûşehr'deki erkek kardeşinden haberi var mı, yok mu, öğrenmek istiyordum. Göz ucuyla Halep çıbanını görebileceğim kadar peçesini yukarı kaldırırken şöyle dedi:

- Tövbe, tövbe, estağfirullah! Ağzımdan böyle küfürler çıktığını rahmetli babam duysa, mezarında kemikleri sızlar. Hele hele babam bu çocuktan hiç hoşlanmazdı. Aksine annem çok severdi onu çocukluğundan beri. Ben abla olmama rağmen, beşimizi de mezara göndermeye razıydı, yeter ki onun kılına zarar gelmesindi. Oysa tekne kazıntısı bile değildi. Küçük kızkardeşim Begüm Aga tekne kazıntısıydı. Begüm Aga kocaya vardı. Anlaşamadılar, sonunda derdinden öldü gitti. Annemin bu oğlana sevgisi anlatılacak gibi değildi. Birbirlerini aşık ile maşuk gibi severlerdi. Annem usulca ona: "Sen benim Yusufumsun" derdi. Öyleydi de. Aslına bakarsanız, bu çocuk annemin ölümüne o kadar üzüldü ki, sonunda üzüntüsünden böyle oldu. Ta o zamandan bitti, mahvoldu. Bûşehr'e gitmeden az önce annem sizlere ömür rahmetli oldu. Oralara gitmesine sebep, babamın yeniden evlenmesiydi. O da annesinin ölümünden sonra bu kadını evde görmeyi hazmedemedi bir türlü. Ne vardı biliyor musunuz? Babamın bu oğlanı görmeye tahammülü yoktu. Kürsünün altına oturmuştuk. Çocuğun ayağı kürsüye çarpıp da lâmba sallanınca kıyametler koptu. Okul kitabı, kalemi kavga konusu oluyordu. Eve geç gelse hır çıkıyordu. Akşam yemeğinde kavga, öğle yemeğinde kavga... O ölmüş anam bu ikisinin başına ne belâlar getirdi bak! Dinleyenin yüreği sızlar. Günün birinde baba-oğul girdiler birbirlerine. Öyle böyle kavga değildi. Ağızlarına geleni söylüyorlardı. Bu: "O kadar

sîga nikahı yapacağına, biraz da anneme harcasaydın, ölmezdi" diyordu. Babam ise: " Tövbe tövbe, Kuran'a el basarım, ben kimseye dil uzatmıyorum" diyordu. Ama yalandı. Bu yalanı o gözü dönmüş karı, o teneşire gelesice karı uydurdu. Sonra da artık ben bu evde kalamam" dedi.

- Onun Bûşehr'deki hayatından habersizsiniz. Peki döndükten sonra ne oldu? diye sordum.

- Nasıl haberim yokmuş? Şiraz'da benim hakkımda ipe sapa gelmez şeyler demiş. Ama doğru dürüst anlayamadım. Allah böyle kadınların karaltısını kaldırsın inşallah! Bûşehr'den döndüğünde bu hastalığı da yanında getirdi zaten.

- Ne hastalığı?

- Bilmiyor musunuz? Deliliği. Bûşehr'den döndüğünde benim evimde kalıyordu. Her sabah kalkınca bir de bakıyordum ki tüm bohçalarım açılıp odaya saçılmış. Hatta cin tepedeki seccade bile. İlk gün hırsız girdi sandım. Sonra anladım hiçbir şeyin kaybolmadığını. Üstelik bu, her Allah'ın günü tekrarlanıyordu. Bir gece nöbet tuttum, baktım, ta kendisi. Ben yatınca o kalkıyor ve hep bohçalarımı karıştırıyordu. "Ne yapıyorsun böyle?" diye soruyordum. İstediğin kadar konuş; dinleyen kim? Sanki başçavuşun beygiri..... Sabah sorduğumda hiç haberi yoktu olanlardan. Anladım ki o dermansız derde yakalanmış. Birşeyin peşindeydi sanki. Şimdi de öyle ya. Geceleri birden kalkıyor, bohçaya benzer ne bulursa açıyor. Hepsinden kötüsü, bütün vücudu bit içinde. Yüzüne gözüne tırmanıyor bitler. Mirza Rızâ-yı Hekimbaşı'ya sordum. "Önünde sonunda kör olacak" diyor. Yüreğim burkuluyor ama ben zavallının elinden ne gelir?...

Mehtap güzel değil mi? Neden mi? Çünkü şairlerin ve yazarların bütün romantik ve aşıkane manzaraları= dağınık saçlar+su kenarı+mehtap. Oysa mehtabın başka koşullarda iyi veya kötü olacağından haberi yok. Ama mehtap+ on şâhî değerindeki kadınlar+şehre gelip süklüm püklüm köylerine dönen andavallılar= talihsizlik, bedbahtlık. Bu mehtabın şehrin güneyindeki caddelere dökülen beyaz irinden farkı yok. Soğukta sokak kenarlarında du-

vara yapışan şu kara çarşaflılar yaranın üstündeki pıhtılaşmış kan gibiler. Ben onlardan birinin peşindeyim. Sık sık onlardan birine yanaştığımda "Sokağa gel!" derler. Sokağa girdiğimde "Önce ver bakalım on şâhî!" derler.

Kovkeb'i arıyorum. Arkadaşımın kaderi ister istemez etkiledi beni. Alnı kir bağlamış, gözleri akmış, esrar öldürüyor onu. Sadece bu kadın onu kurtarabilir. Düşünüyorum da, ölünce dünyanın düzeninde ne değişecek sanki? Bu bir anlamda mantıklı ve doğru bir fikir. Ammaaa... belki Kovkeb de kendi çapında toplumа yararlı biridir. Evet, Çubçi Bey'den daha yararlı.

Kovkeb Firdovs parkının etrafındaki sokaklarda geçiriyordu geceleri. Temeddun sinemasından Şah meydanına ve Garajlar'a kadarki yerler onun güzergâhı ve nüfuz bölgesiydi. Tut ki Kovkebi gördüm; ne yapabilir ki o? Belki tekrar adam olmaya zorlar onu. Bu pislik dolu hayat artık devam edemez. Bir süredir onun hayatını ben ve Emin Aga idare ediyoruz. Betül bu gece Kovkeb'i bulup getireceğine dair söz verdi bana.

"Ne kadar ısrar ederseniz edin, artık bu pezevenk herifin yanma gitmem. Neler çekmedim ki onun elinden! Bilmiyorsunuz, canımı adadım onun için; tükettim kendimi. Allah da onu tüketsin! İçinizden ne katı kalpli biri olduğumu düşünüyorsunuz. Vallahi de billahi de öyle biri değilim. İzin verin, anlatayım hepsini. Bûşehr'de tanıştım onunla. O zamanlar iyi bir çocuktu. Hizmetçisiydim onun. Her işini yapardım, sağ koluydum. Bir gece bana dedi ki: "Kovkeb, ben seni çok seviyorum. Anam yerindesin. Bilmiyorum ama gözlerin annemin gözlerine benziyor; ağzın da, burnun da." O zamanlar tertemiz, namuslu biriydim. Namahreme tırnağımı bile göstermemiştim. Harama uçkur çözecek biri değildim. Birgün saf saf: "Senin sîgan olmaya hazırım. Yarın gel, hocaya gidip işi hâlledelim. Beni uygun görüyor ve istiyorsan, diyecek sözüm yok" dedim. Deliler gibi gülmeye başladı birden. Böyle olunca da bir daha ağzımı açmadım."

Kovkeb odada, kürsünün altına oturmuş sürekli içki içip, tüttürüyor ve bana başından geçenleri anlatıyordu. Kırış kırış yeşi-

limsi bir yüzü vardı. Çiçek bozukları da görülüyordu yüzünde. Süpürge sapı saçları gibi yüzüne dökülüyordu. Ne kusuru olursa olsun, herşeye rağmen Kovkeb güzel biriydi.

Birden kurşun askeri hatırlayıp sordum:

- O kurşun asker meselesi ne oldu?

- Aaa, onu da anlattı demek. Bu deli değil, zırdeli. Yalanım varsa kahrolayım. Kurşun asker, kendim için aldığım bir nazarlıktı. Nazarlık değil, doğrusunu istersen, ben o zamanlar kocamı çok severdim. Onun hatırası olarak almıştım. Kaybolunca da çok sinirlendim. Ama o kadar da önemli değildi. Bunlar onun üçkâğıdıydı. Beni orada gurbet ellerde tutmak istiyordu. Bir gece kalkıp baktım ki, bu askerlerden birini benim bohçama koymuş. O zamanlar bu askerleri beraber yapardık, ama çok biçimsiz ve çirkin olurdu, gulyabani gibi. Gerisini söyleyemem. Doğrusunu istersenız, korkuyordum. Sabahleyin kaçıp Şiraz'a geldim. Orada kocamı bulamadım. Peşine düştüm. "Tekrar evlendi. Şimdi başına aldı bir belâ" dediler. Burada çektiğim acılar şöyle dursun, kadın başıma, yabancı bir şehirde ne yapabilirdim? Mesleğim yoktu. Genç olduğum için, nerede hizmetçilik yapmak istesem, evin hanımı razı olmuyordu. Hanım evde yoksa, evin beyi bana rahat vermiyordu. Nihayet şoförlerden biri bir süre misafir etti beni sonra da Tahran'a getirdi. O gün bugündür bu yola düştüm. Bir gün Bâğ-ı Millî'de dolaşırken gördü beni. Çulunu düzeltmişti. Beni görünce peşime takıldı. Evine götürdü. Ne yaptım ne ettimse evden dışarı bırakmadı. Şimdi nasıl anlatayım sana. "Sen benim anam yerindesin. Ben seni anam gibi seviyorum!" diyordu. "Beni istiyorsan, gel birşeyler yap. Ya al beni, ya sîga yap. Böyle olmuyor!" diyecek olsam "Hayır, sen benim anamsın. İnsan anasını alamaz" cevabını veriyordu.

Sözünü kestim:

- Madem istiyordu seni, neden almadı peki?

- Nasıl anlatsam bilmem ki. Adam değildi o. Deliler gibi atılıyordu üstüme. Yüzümü gözümü öpüyordu. Elimin tersiyle çarpıyordum, bu sefer de dövüyordu beni, küfrediyordu. Saçlarımı yoluyordu. Bir gün sopayla öyle dövdü, öyle dövdü ki bayılmışım.

Kaçtım evinden. Nereye gitsem, izimi buluyor, tekrar götürüyordu evine. Ama yine de kaçıyordum. Bir yıl böyle geçti hayatım.

Kovkeb ağlamaya başladı.

- Bu süre içinde başka biriyle de olmadım doğrusunu istersen. Biliyor musun, kimseden korkmam ben; hiçbir şeyden. Bak, kafelere almıyorlar beni. Lâlezar ve İstanbul caddelerinde duramıyordum. Benim yerim arka sokaklar. Üstelik kendi kendimin hizmetçisiyim. Benden alabilecekleri hiçbir şey yok. Canım ise, onu da şoför muavinlerine feda etmeye hazırdım. Kim benimle ilgilenir ki? Ev, hayat, koca, çocuk, baba, mal mülk, hiçbir şeyim yok. Dayaktan da korkmuyorum. Öldürseniz gitmem o herifin evine. Ama birlikte gidersek, hele bir de bana el kaldıracak olursa, canına okurum onun. Bu sefer öldürürüm. Neden korkacak mışım? Hadi bakalım, gün ola, harman ola.

Geçen sene kıştı. Gece yatmaya gittim odama. Baktım yorganım ve odadaki eşyalarım yanmış. Söndürmek için su dökmüş üstüne. Ben yokken gelmiş, bohçamı karıştırmış, kürsüyü yıkmış. Mangal yorganın üstüne devrilmiş. Oda alev alacakken su getirip dökmüş. Şimdi yatacak yerim de kalmadı. Tir tir titriyorum. Odasına alsın beni diye ne yaptım, ne ettimse kâr etmedi. Tınmadı . Bitişik bahçede bir bey vardı. Elimden tuttu da aldı içeri. Kimsesizdim; yerim yurdum yoktu. Sabah durumu farkedince az daha öldürecekti adamcağızı. Durmadan bağırıyordu: "Anneme ihanet ettin seeen! Öldüreceğim seniiii!" İş daha da kötüye varmasın diye kaçtım. Bir daha da gitmedim oraya. Beni paramparça etsen de gitmem oraya."

Ben Kovkeb'i paramparça etmedim. Aksine biraz para verdim. İçki de tesirini göstermişti. Yeri yurdu yoktu zavallının. Elinden tuttum, arkadaşın evine götürdüm. Kovkeb odaya girince bir süre bekledim taşlıkta. Hiç ses çıkmayınca dönüp gittim.

Ertesi gün hava buz gibi soğuktu. Şehir kar altındaydı. Daireden çıkınca İsmail-i Bezzaz caddesindeki arkadaşıma gittim. Evin kapısı kilitlenip mühürlenmişti. Caddede bir müddet yürüdüm. Sonra Şah meydanına gelip oradan evime gitmek üzere bir araba-

ya bindim. Arabada, dün gece bir adamın bir kadını boğması konuşuluyordu. Dordar sokağı yakınında adamın biri elinde valiz dikilmiş, boynunu kaşıyordu. Şoför muavini yolcuyu gördü. Şoför arabayı durdurduktan sonra muavine "Haydi, al on şâhîyi yoldan!" dedi. Adam hâlâ boynunu kaşıyordu. Para arıyormuş gibi elini cebine soktu. Otobüse binmek için yaklaşırken valizi basamağa çaptı ve kapağı açıldı. Birçok kurşun asker döküldü karların üstüne. Şoför beklemedi daha fazla. Gaza basıp hareket etti. Boynunu kaşıyan adam askerleri topladı, valizi eline alıp bağırdı: "Dur!"

Şoför tınmadı bile. Şoför muavini:

"Git işine! Herkes keyfini mi bekleyecekti pezevenk!"

Babacan

Nasır Muezzin

Herkes bilirdi Babacan'ın yirmi fersahlık yolu ondört-onbeş saatte aldığını. O da ne yol ama; yüksek dağların arasındaki yolları arşınlaması gerekiyordu. Bahar olsa, hadi neyse. Kıştı. Soğuk, kar ve dağdaki zorlu kayalar. Ne bir keklik ötüyor, ne doruktaki dağ keçisi ürküyordu. Sadece kuru çalılarla uğursuz sırtlan sesleri.

Babacan on kere gitmiş gelmişti bu yoldan. Yaşı küçük olsa da bu korkunç yolun yarısı bile az buz yol değildi. Daha çok şikâyet için gönderirlerdi onu. Genellikle kardeş olan Muhtar ile Ağa bu işin sırrını çözememişlerdi. Bir hadise çıkıp da şehre şikâyet edilmesi söz konusu olursa, Ağa bu işe engel olmak için hemen Landroverini çalıştırıyordu. O geçit vermez dağ yollarını aşıp şehre gidene kadar Babacan çoktan şehre varmış ve köylünün şikayet dilekçesini hakimin masasına koymuş oluyordu.

Babacan'ın kurnazlığına bakın ki, asla kendisini göstermez ve Ağa da kimle muhatap olduğunu anlayamazdı. Landroverinden daha hızlı hareket eden kimdi? Yargıç: "Bıyıkları yeni terlemiş, kara kaşlı, kara gözlü bir delikanlı, şikâyeti masama koyup göz-

den kaybolmuş" demişti. Ağa'nın ne kadar öfkelendiğini anlamamak mümkün değil tabiî. Casuslarını görevlendirmişti hemen. Kimmiş gecenin sekizbuçuğunda başını sarıp, elinde sopa köyü terkeden; sonra dağa vurup kestirmeden, kayaları, taşları aşan?

Şafak söküp de güneş yüzünü gösterince Babacan oturup parmaklarıyla sıkarak yumuşattığı kuru ekmeği ağzına atıyor ve boğazında kalacak olursa, dağdaki karların yardımıyla yutuyordu.

İşin enteresan tarafı, yargıç gerçekten de halkın haklarını koruyan biriydi. Bu durum o zamanlar büyük-küçük ağalarla dolu küçük bir kasaba için o kadar da hoş değildi. Üst makamlara birçok başvuru yapılmıştı. Bitli, hasta ve yoksul köylüleri ağalara tercih eden yargıçlar tayin edilmeliydi başka yere. Ama biri halkı sevdi mi, şerefsizlikle, entrikalarla mücadele edebilir. Büyük ağalarla küçük ağalar arasında yaşanan ihtilaflar bazen işi kolaylaştırır. Yargıç da böylesi karışık bir ortamda yargı gücünü pekâlâ çakallardan koruyabilir.

Babacan bütün cesareti ve kurnazlığına rağmen, son gidişinde kuyruğu kapana kıstırdı. Ağa'nın adamlarından biri adliyenin kapısı önünde nöbet tutuyordu. Babacan koşar adımlarla merdivenlerden çıkıp, yargıcın odasına attı kendini. Ağa'nın adamının keyfine diyecek yoktu tabiî. Babacan'ı gördüğünü Ağa'ya anlatırken ağanın zehirli sırıtmasını görmek büyük zevkti.

Durum böyleyken köye gittim. Mazlum köylüler ağanın şerrini konuşuyordu. Karşılıksız bırakmayacaklardı onun çevirdiği dolapları. Sonuç olarak ağa onların kanına susamış biriydi. Anladım ki Babacan tek başına tüm cesaretiyle köylünün yükünü omuzlamıştı. Geçit vermez o dağ yollarında aç bir hayvan onu parçalarsa, köylü ilk şehidini vermiş olacaktı. Bu da Ağa'nın kara kaplı dosyasına bir çizik daha atılacak demekti.

İnsan böyle biriyle dost olmayacak da ne yapacak? Babacan can dostum olmuştu. Aramızda o kadar da yaş farkı yoktu. Ama ağa bana o denli müşfik davranıyordu ki köylünün söylediklerini düşündükçe kötümserliğe kapılıyordum. Köylü, gerektiği gibi Ağa'yı kötülemediğim için kızgındı bana. Nihayet gözümün

önünde Ağa Landroverinin tamponunu Babacan'ın bacağına çarptı. Babacan yıldırım isabet etmiş genç bir fidan gibi yere yıkıldı. Birden başına toplandılar. Ağa dalgın olduğuna, Babacan'ı görmediğine yemin ediyordu. Babacan acıdan baygınlık geçiriyordu. Sağ bacağı kırılmıştı.

Ağa:

- Ben götürürüm seni Kirman'a. En kısa zamanda iyileşirsin, en kısa zamanda.

Babacan acılı yüzünü buruşturarak:

- Ben seninle gitmem bir yere. Ölsem de ayağımı basmam arabana!

- Eh, sen bilirsin.

Sonra şaşkın bakışlarımın önünde Landroverle manevra yaptı. Allaha ısmarladık demeden köyü terketti. İnanmam için Ağa'nın ilk zulmünü görmem gerekiyordu. O anda hayalimde Babacan'ı ince dağ yollarında çevik hareketlerle giderken görüyordum. Ceylanlar kutlamak için şaha kalkmışlar, o, uzun bacaklarıyla kayadan kayaya atlıyordu.

İşte böylece tam üç ay yattı Babacan. Ama kısa zamanda kederi sevince dönüştü. Çünkü Emir Hasan köyle şehir arasındaki mesafeyi oniki-onüç saatte alıyor, yine Ağa'nın Landroverinden önce şehre yetişip köylünün şikâyetini ilgili makamlara ulaştırıyordu.

Nazar Boncuğu

İtimadzade

Gülnar güneşte çite oturmuş, sürmelik, rastık, allık ve pudra kutusunu yanına koymuştu. Kadınların hamamda kullandığı bakır çerçeveli aynayı eline almış, gönül rahatlığıyla makyaj yapıyordu.

Ev işini yeni bitirmişti. Kocasının dükkâna gitmesinden sonra sabah kahvaltısını toplamış, demliği, tepsiyi, çay fincanlarını ve çay tabaklarını havuz başına götürüp yıkamıştı. Sonra odayı süpürüp, iki-üç parça çamaşır yıkamıştı. Artık akşama kadar kocasının çarşıdan dönüp her zamanki gibi kareli çıkınında ekmek, meyve, tahin helvası, kuruyemiş ya da atıştırılacak birşeyler getireceği saate kadar evde yapayalnız ve boş kalıyordu.

Bir karı bir kocaydılar. Şehirde yakınları, kimi kimseleri de yoktu. Küçük evleri kuş yuvası kadar ufacıktı. Güneş gören iki oda, merdivenlerden sarnıç musluğuna kadar uzanan tuğla döşemeli düzayak bahçeydi.

Gülnar, Cafer Usta'nın karısı olup da köyden geleli üç buçuk yıl olmuş ve bu sürede üç kez düşük yapmıştı. Hiçbiri dört aydan fazla dayanmıyordu. Hamamdaki işçilerin tavsiyeleri, mahallenin

aksaçlısının söylediği kocakarı ilâçları da kâr etmemişti. Gülnar anne olamıyordu. Yaş dönümüne gelmiş olan kocası bile o kadar kaygılanmıyordu. Karısı gençti. Allah'ın izniyle daha ondokuz, yirmi yılı vardı. Ama Gülnar bir meşguliyet istiyordu. Gündüzleri o evdeki yapayalnız hayatını dolduracak tatlı bir uğraşısı olmalıydı. Ama, bakalım kısmette ne vardı! Gülnar o avuç içi kadar bahçede kümes olarak kullandığı büyük bir selede birkaç tavuk ve horoz besliyordu. Kocası ona kafeste bir çift kanarya getirmişti. Bunlar uzun günlerdeki can dostlarıydı. Evinin kapısını çalan yoktu. Kendisi de komşulara gidip gelmezdi. Dört çul yüzünden ona hava atılmasından hazzetmiyordu. Yok ne pişireceksin, yok nereye gideceksin, yok ne giyeceksin... Gülnar ilgilenmezdi böyle şeylerle. Tek bildiği; gençti, güzeldi. Çarşıda kunduracılık eden kocası Cafer Usta'ya bayılıyordu. Daha bundan başka ne isteyebilirdi?

Gülnar, güneşte sekiye oturmuş makyaj yapıyordu. Aynadaki görüntüsüne gülümsüyor, dudaklarını ısırıyor, dudaklarının kırmızılığı hoşuna gidiyordu. Birden şuh bakışlarla gözlerini oynatıyor, nazla kaşını kaldırıyor, surat asıyor, sırıtıyor, küsüyor, öpücük istiyor ve dilini ağzının içinde o yana bu yana çarparak ses çıkartıyordu. O günlerde moda olan saçma sapan bir şarkıyı mırıldanırken müziğine ayak uydurup taklit yapıyor, bir o yana bir bu yana kıvrılıyordu. O kadar dalmıştı ki birden kendi sesini farketti:

"Vayy Meşti Hasan,
Sıçan gelmiş!"

Gülnar şaşkınlıktan irkildi. Başını kaldırdı. Utangaç bakışlarını bazen çocukların gelip başlarını uzattıkları komşu dama çevirdi. Kimse yoktu Allahtan. Dudakları terlemişti. Rahat bir nefes aldı ama o anda gözü duvara ilişti. Sırtındaki kızıllık gittikçe açılan ve karnına doğru gül beyazına dönen uzun, ince bir yılan damdan aşağı kaydı. Gülnar o mesafeden sürüngenin gözlerini görmese de bakışlarındaki ışıltı göğsünü yardı âdeta. Yüreği boşalır gibi oldu. Çığlığı bastı. Dehşetli gözleri yılana takılı kaldı. O

sırada birşey düştü yukarıdan; bahçe döşemelerinin üstünde iki hezârîlik madenî para gibi döne döne şıngırdadı. Yılan başını çevirdi ve saçaktaki oyukta gözden kayboldu. Yürek çarpıntısı geçtikten sonra Gülnar yerinden doğruldu; bir gözü yerde, bir gözü damda, bahçeyi kolaçan etmeye başladı. İki döşeme tuğlasının arasında ışıl ışıl parlayan şey inanılacak gibi değildi! Bir eşrefî altını!...

İnce bir dal parçasıyla evirip çevirdi, her tarafına baktı. Şah'ın darphanesinden yeni çıkmış gibi pırıl pırıl bir eşrefî altınıydı. Yine de elini sürmeye korkuyordu genç kadın: "Büyülü falan olmasın sakın!?" Gülnar besmele çekti; bildiği tüm duaları fıs fıs okuyup ona doğru üfledi. Altın ışıl ışıl gülümsüyordu ona. Elini uzattı ama birden aklına bir fikir geldi. Gidip maşrapayı doldurdu; sikkeyi üç kez yıkadı. Sonra alıp güneşe tuttu; bir müddet oynadı onunla. Yüreğinin derinliklerinde sıcak ve sürekli bir coşku vardı. Şimdi elinde duran, onun malı olan bu eşrefî altınının verdiği gerçek sarhoşluk bir süre içinde uyanan her türlü soru ve endişeyi sildi attı. Fakat ne olursa olsun, neydi bu? Nereden çıkmıştı? Ne ilişki vardı güzel güzel tınlayıp dönen o yuvarlak cisimle yılan arasında?

Gülnar gülümseyerek sikkeyi döşeme tuğlası üstünde döndürüp şıkırdatıyordu. Evet, bu eşrefî altın ile o yılan arasındaki ilişki neydi? Sahi, gözleri iyi görmüş müydü? Yoksa, gerçekte yılan yok muydu? O kadar da emin değildi kendinden Gülnar. Belki de hayale dalıp başka birşey görmüştü. Peki, ne demek oluyordu bu eşrefî? Biri sokakta yazı tura atmış ve sikke yuvarlana yuvarlana bahçeye düşmüş olabilirdi. Peki neden kapıyı çalan olmamış, kimse sikkenin peşine düşmemişti? Gülnar merakla avcunda sıktı eşrefîyi. Sokak kapısını aralayıp, tüm sokağa kaçamak kaçamak baktı. Ne gelen giden biri, ne de bir ses vardı. Bir köpek başını ayakları arasına almış uyukluyor, sokağın öbür ucunda da iki çocuk toz toprakla oynuyordu. Gülnar emin bir hâlde kapıyı kapatıp sürgüledi. Gitti, sekideki yerine oturdu. Bu kez, gözleri aynada gülüyor ve pudranın yüzünde oluşturduğu pudra tabakası âdeta beyaz bir ay halesi gibi parlıyordu. Bu telâş onun her zamanki dikkatini parmak uçlarından uzaklaştırıyordu. İşlerini

baştan savma bitirdikten sonra eşrefîyi allık ve pudrayı sardığı beze düğümleyip götürdü, buzluğun altına koydu.

Hâlâ başı dönüyor ve ne yapacağını bilemiyordu. Bir süre kafesle ve kafesi duvar kenarındaki direkte asılı duran kanarya ile ilgilendi. Sonra alaca tavuğun yumurtlamış olabileceğini düşünerek kümese gitti. Odaya dönüp dikiş sepetini çıkardı. Kocasının fanilâsını yamamaya başladı. Dikiş dikerken düşünce çarkı dönüyor, dönüyor, hep aynı yerde duruyordu: Eşrefî altın! Gülnar onunla küpe, bilezik ve gerdanlık alıyordu. Ama bu iş aslında Allah'a ve bir de kocası Cafer Usta'ya kalmıştı. Cafer Usta ne zaman bu tek eşrefîyi iki tane, on tane, daha da çok yapabilirdi?

O gün geçmek bilmedi bir türlü. Akşam kocası gelince Gülnar kapıyı tam açmadan, her akşamki gibi gülümseyerek ama biraz daha canlı sordu:

- Geldin mi Usta? Peki, ne getirdin?

Cevap beklemeden ekmek ve yiyecek çıkınını aldı, birlikte odaya geçtiler.

Gülnar o gece kocasını daha bir coşkuyla sevdi. Her zamankinden daha fazla onun hırslı okşayışlarına razı oldu. Kendisi de mestane oyunlarla kocasının ateşini körükledi. Öpücük veriyor, öpücük alıyor, gülüyor, gevezelik ediyor, o günkü işleri soruyordu. İçindeki sırrın, kafesteki kuşun uçmasını önlemek içindi bunlar.

Geceyi muratlarına ererek ve dinlenerek geçirdiler. Aynı minval üzere bir gün daha başladı. Görünüşte bir değişiklik olmamıştı yaşantılarında. Cafer Usta çarşıdaki işine gitti. Gülnar da silip süpürmeye başladı. Güneş sekiye geldiğinde günlük işi bitmişti; makyaja geçti. Ama ikide bir gözü dam saçağına takılıyordu. Elbette birşey yoktu. Gülnar boş yere umuda kapılacak biri değildi. Gözüne sürme çekip aynaya yan yan bakarken ansızın duvarın üzerinden bir karga geçti var gücüyle bağırarak. Yüreği hop etti genç kadının. Baktı; dünkü yılan duvarın gölgesinde ateş yalazı gibi dalgalanıyor. Korkudan bastı çığlığı ve yerinden doğrulmak için hareket etti. Ama yılanın daha yolun yarısından geri dönüp, duvardan dam saçağına kaçtığını görünce rahatladı, derin bir nefes aldı. Şakaklarında beliren soğuk terleri sildi. Yine iki he-

zârî gibi birşey bahçe döşemelerinde şıngırdadı. Şaşırıp kalmıştı Gülnar. Yüreği küt küt atmaya başladı. Her yanını ateş bastı. Korkuyordu da. Dev, peri, cadı geçti aklından. Tanrı'ya sığındı elinde olmadan. Dualar okuyup üfledi kendine. Ama bir arzu kemiriyordu içini. Tanrım, bir eşrefî daha mı? Yani iki tane olacak. Gülnar bununla bir çift küpe yaptırabilirdi. Öyle değil mi?

Büyük bir coşku ve heyecanla kalktı genç kadın yerinden ve bahçede altın aramaya başladı. Altın sikke sarnıç basamağının dibinde ona bakıyordu sanki. Yine maşrabayı getirdi ve üç kez yıkadı altını. Sonra alıp baktı. Dünkü eşrefî gibiydi. Gülüp mırıldanarak sekiye oturdu. Sardığı bezden çıkardı ilk altını. Güneşin altında bir süre oynayıp şakırdattı altınları.

Sahi, ikinci altın daha bir güzel görünüyordu. İçinde bir umut doğuyor ve Gülnar'ı hayal dünyasında uzak ufuklara götürüyordu. Ama küçük bir kaygıyı da yanında taşıyordu. İki gündür yaşadıklarını nasıl açacaktı Cafer Usta'ya? Nasıl söylesin? Acaba inanır mıydı kocası? Kötü düşüncelere mi kapılırdı yoksa? "Bu işte bir bit yeniği var" der miydi? Küfür, kavga ve dayak gelir miydi ardından? Ne diyecekti o zaman Gülnar? Nasıl silecekti kuşkuyu kocasının yüreğinden? Kendi gözleriyle görmesi için yılan gelene kadar evde mi tutacaktı? Diyelim ki beklediler; ya yılan çıkmazsa ortaya? İşte o zaman seyreyle gümbürtüyü!... Evet, kim duysa, adama hak verirdi... Hayır, ağrımayan başı durup dururken ağrıtmanın manası yoktu. Hiçbir şey dememeliydi.

Hava kararadı. Adam, evine geldi ve olan bitenden habersiz, mutlu bir gece daha geçirdi karısıyla ve sabah işine gitti. Gülnar kapıyı sürgüledikten sonra dosdoğru buzluğa gidip sikkeleri çıkardı ve altınları şıngırdattı elinde, güldü, parmak şaklattı, başını, belini oynatarak mırıldandı:

"Of!... Uyu artık kadın!
Gecenin bu vaktinde
Oda kapalı
Karanlıkta
Nerdeydi sıçan?"

Neşeyle işlerine baktı. Sonra her günkü gibi makyaj takımını çıkarıp açtı, makyaja başladı.

O gün ve onu izleyen birkaç gün boyunca yılan hiç tahmin edilmedik köşelerden çıkıp dilini uzattı. Kadın da onu görür görmez irkilip çığlık attı. Yılan her günkü yolundan geri dönerken ağzından bir altın sikke düşürdü. Altınlar bahçe döşemesinde tınladı. Yalnız, her defasında kadının korkudan attığı çığlıklarda yabancılık havası yerini gitgide cilveye bırakmaya başlamıştı. Başlangıçta ürkek ve ihtiyatlı olan yılan artık yaklaşıyor, dönerken usul usul gidiyor, arada bir durup başını çeviriyor, ince, uzun ve kızıl boyuna hoş dalgalanmalar verdiriyordu.

Birgün makyaj sırasında Gülnar her tarafı dikkatle gözlese de yılan sessizce yanında belirdi ve yere yayılan eteğinde süzüldü. Birden hafif bir fısıltı, yarı katılaşmış sütten gelen ıslık gibi bir ses duydu Gülnar. Sanki birşeyler fısıldıyordu biri. O kadar hafifti ki birinin oradaki belli belirsiz varlığı hissedilir gibiydi. Gülnar nefesini tutup kulak kabarttı. Ama: "Rüzgâr bu. Komşunun kavaklarını sallıyor. Ya da kedi damda kuru otlarla oynuyor" diye geçirdi içinden. Gülnar'ın şimdiye kadar toplayıp erguvan rengi küçük atlas kesede biriktirdiği yedi eşrefîden daha büyük ve parlak bir sikke birden halıdan kayıp sekideki döşemelerde şıngırdadı. Gülnar baktı; hayretten ağzı açık kaldı. Bakır çerçeveli ayna ile sürme çubuğunu yere koyup elini uzattı hemen. Sikkeyi aldı ama alırken de parmakları yumuşak, ılık birşeye dokundu. Yılanın ağır ağır geri çekilip dostça başını kaldırdığını gördü. Yarı açık ağzı gülümser gibiydi. Etkileyici ve parıltılı küçücük gözleri kadına dikilmişti.

Gülnar "Kekiğim! Yaseminim! Korkma!" sözünü işitti ya da işitir gibi oldu.

Şaşılacak şey! Gülnar da korkmuyordu. Havva anamızı kocasıyla Tanrı'nın cennetinden kovduran bu hayvana karşı insanların eskiden beri süregelen korku ve nefreti yoktu onda. Kırk yıllık dost gibiydiler. Yine de ne diyeceğini, ne yapacağını bilmiyordu Gülnar. Hareketsiz oturmuş ona bakıyordu. Herşey suskun ve hareketsizdi. Kanaryalardan çıt çıkmıyordu kafeste. Kümesteki

bütün horoz ve tavuklar sakindi. Sokaktan sebzeci, soğancı ve dilenci sesleri gelmiyor, hiçbir karga gak gak ötmüyor, hiçbir köpek havlamıyordu. Yılan Gülnar'ın yanında dostça çöreklenmiş, bazen başını yaklaştırıp ince, sivri dilini ateş kıvılcımı gibi çıkarıyordu. Gülnar ona bakarken kendini tümüyle değişmiş görüyordu. Vücudunu bir gevşeklik ve uyku hâli kaplıyor, göz kapakları ağırlaşıyordu.

Halının üstüne yanlamasına uzandı. Yanakları öğle güneşinde al al olmuş, dudaklarının çevresinde ter taneleri parlıyordu. Yılanın başını okşarken içinden "Kocam burada olup da görseydi..." diye geçiriyordu.

Gözünde büyük ve yemyeşil bir bahçe canlanıyor ve bahçe öğleüstünün pusuna gömülüyordu. İçinde beyaz nilüferlerin görkemli bir şekilde koyu geniş yapraklara oturduğu geniş bir havuz vardı. Her tarafta rengarenk çiçekler ve yeşilliklerin açık koyu gölgesi vardı ve meltem yumuşak ve mest eden kokusunu her tarafa yayıyordu. Gülnar nar ve çınarın yüksek şemsiyesi altında, fildişi ve abanoz bir karyolada ipekli yatağına uzanmış, o zamana kadar görmediği geniş omuzlu, uzun boylu bir delikanlının kucağındaydı. Bu genç hayatta tanıdığı herkesten, herşeyden daha yakındı yüreğine. Delikanlının siyah gözlerinde nasıl yakıcı bir heyecan vardı. Nasıl da kuvvetlice, tıpkı deniz gibi sarıyordu! Gülnar kendi varlığını tamamen unutturan böylesi tatlı yorgunluğu tatmamıştı hiç. Aklı karışmış, sanki kendisinden ona bir pencere açılmıştı. Gördüğü, duyduğu, kokladığı şey kucaklaşmanın verdiği zevkte eriyor ve tepeden tırnağa tüm varlığını sarıyordu.

Ne hoş oyunları vardı. Gülnar bir silkinişte delikanlının kucağından sıyrılıyor, yarı çıplak bir hâlde, üstünde ince ipek bir mintanla bahçenin yollarında dolaşıyor, kırmızı gül ve yasemin tarhlarına saklanıyor, kumru seslerini taklit ediyor, bülbül gibi şakıyor, ağaçlardan elma ve şeftali koparıp dişliyordu. Delikanlı bir süre sonra sevgilisini aramaya koşuyor, Gülnar bir ceylan yavrusu gibi ürküyor ve gülerek koşuyor, koşuyor ve muradına eriyordu.

Zaman geçiyor, bahçe, sonbaharın parlak renklerinde yanıyordu. Rüzgâr yaprak döken dallara saldırıyor, hava ısırıcı bir hâlde toprak kokuyor, gökyüzü alnını kırıştırıyordu. Bu iki gencin dolu dolu aşkları abanoz yatakta ağırlaşıyor, ağırlaşıyordu...

Bağ çıplak kalmış, havuzdaki nilüferler solmuştu. Gökyüzü ağlıyordu. Soğuktu hava. Gülnar genci sımsıkı bastırıyordu göğsüne, bütün bedeniyle sarılıyordu ona ama soğuk dalgası çarpıyordu sürekli bedenine. Titriyordu, göz kapakları ağırlaşıyordu. Kolları hâlsizce düşüyordu... Bir öpücük dondu dudaklarında.

Akşam adamcağız mecburen komşu evin damından geçti evine. Gülnar sekide uyuyakalmıştı. Bakır çerçeveli ayna, sürmelik, allık ve pudra kutusu ve içinde yedi eşrefî bulunan küçük bir keseyi yanına koymuş, büyük bir altın sikke de elinden kaymıştı. Göğsünde çöreklenen yılan adamla birkaç komşu kadının ayak sesine aceleyle dam saçağına kaçıp gözden kayboldu.

Adam pürdikkat eşrefîlere bakıp saydıktan sonra tekrar keseye koyarken keskin gözlü komşu kadın Gülnar'ın soğuk memelerinin çukurunda kalan iki beyaz nazar boncuğu gördü. Ne olduğunu anladı hemen. Elini uzattı ve büyük bir şevkle alıp mendiline sardıktan sonra göğsüne yerleştirdi.

Artık emindi kocasının hep kendini seveceğinden.

Gerçek Bir Öykü

Huşeng Pirnazar

Uzun bir yürüyüş yapmıştık. Vadiler, tepeler ağaçsız ve kuruydu. Tepemizdeki yakıcı güneşin altında kıpkırmızı olmuş yüzlerimizden ter akarken, dağdan gelen hafif bir esinti cildimizi serinletiyordu. Bir sırttan geçerken vadinin ta aşağılarında bir kahvehane göründü. Kalın kerpiç duvarlarının ardında semaver tezgâhı, çay bardakları, damlaları ayran şişelerinin boğazlarından süzülen ve suyu yalağa doğru akan ortası fıskiyeli bir havuz ve o mesafeden kahvehanenin içini, kalın kerpiç duvarların arkasını gördüğümü düşünüyordum!

İlk bakışta anladım bu kahvehanede öğle yemeği yiyeceğimizi. Resul'ün dairede öğle yemeği yerken anlattığı yerel öğle yemeklerinden.

Vadinin yamaçlarına kadar inmiştik. Kertenkele heybetli, büyük, gri renkli ve cildi kirpiye benzer bir sürüngen kaçtı kahvehanenin önünden. Kahveci çırağı elinde tuttuğu ve başının üstünde döndürdüğü bir sopayla dışarı çıkıp hayvanın peşine düştü ve kahvehanenin ardında gözden kayboldu.

Şeffaf bir buhar gibi parlaya parlaya yükselen öğle sıcağında, sopayı kaldırıp indiren kahveci çırağının siluetini seçtim. Hayvanın başına nişan almaya çalışıyordu. Hareketleri ağır ve yumuşak, tıpkı ağır çekimle gösterilen bir film gibiydi. Aynı yavaşlıkta havaya toz toprak kalktığını, toz zerrelerinin döne döne kar gibi indiğini görüyordum. Kahveci çırağının saçları ve gömleği havada dalgalanıyor, yüzüyordu adeta. Dağların öğle sıcağındaki sessizliği dışında hiçbir şey işitilmiyordu.

Birden av ile avcı çıktı ortaya. Avcının hareketleri kıvrak, kesik kesik ve alaycıydı. Bir süre boğuşmaya başladılar, sonra toz toprak arasında görünmez oldular. Kerpiçten yapılmış kahvehane kavurucu güneşin altında kahverengi görünüyordu.

Havuz kenarında üstüne keçe atılmış bir sedire oturmuştuk. Postallarımızı, çoraplarımızı çıkarmıştık. Hoş bir kebap kokusu dağılıyordu havaya. Kahveci çırağının derisini kolayca yüzdüğü, aslında ters çıkarılan çorap gibi kılıf hâlinde derisini çıkardığı av hayvanının kırmızı eti ortadan yarılmış turaç kuşu etine benziyordu. Kebap ateşin üstünde cız cız cızırdıyordu.

On oniki yaşlarında bir oğlan çocuğu ayağı çıplak dikiliyordu. Ayaklarının arasına tahta bir tas koymuştu. Tasta yoğurt kıvamında beyaz bir sıvı vardı. Ortasında da eriğe benzer, birbirine yapışmış bir şey. Çocuk yavaş yavaş sağ elini beyaz sıvıya batırıyor ve yoğurt tedricen açık sarı bir renge bürünüyordu.

Kahveci öğle yemeğinin bulunduğu tepsiyi hazırlıyordu: Ekmek, soğan ve ayran.

"Mast âlûmâl"

Mast âlûmâl, kirpili kertenkele kebabıydı. Kırmızı etli ve turaç kuşu kebabına benzer bir tad veriyordu.

Öğle yemeğini yedikten sonra yolculuğun geri kalan kısmı için harekete hazır olmalıydık. Hoş veya nahoş, belli belirsiz bir duygu kemiriyordu içimi usul usul. Hoştan çok nahoş bir duygu. Çünkü istemediği ama nefret de etmediği bir işi yapmaya karar vermiş ya da yapmak zorunda olan birine benziyordu hâlim.

Resul'ün dış görünüşünden onun iç hâlini anlamıyordum. Yüz ifadesi hiçbir şey söylemiyordu. Yağ sürülmüş yumuşak, düzgün saçları geriye doğru taranmıştı ve yüzü sinek kaydı tıraşlıydı. Suskun düşüncelerinin mıknatıslı cazibesi beni kendi meydanına çekmiş, belirli bir yöne doğru sürüklüyordu.

Benim varlığım sadece "düşüncesiz" bir duyguydu.

Otomobilimiz geldi. Arabaya binip yola koyulduk.

Basık tavanlı büyük bir salondu. İkiyüz üçyüz kişi sıra sıra oturmuştu. Çoğu erkekti; kravatlı, takım elbiseli. Kadınlar da vardı. Aralarında konuşuyorlardı. Belli belirsiz bir uğultu hakimdi salona. Topluluğun karşısında bir set vardı. Bir kürsü, mikrofon, sürahi ve bardak konulmuştu.

Resul'le birlikte peşpeşe ön kapıdan sete girdik. Resul önde, ben arkada. Devlet memuruna benzeyen ve orada duran bir adam öne çıktı. Salonda bulunanların tümü devlet memuruna benziyordu ya da görende bu izlenimi uyandırıyordu. Biz içeri girince uğultu kesildi ve ayakta duran birkaç kişi de oturdu.

Bizi karşılamaya gelen adamla tokalaştık. Sete konulan iki iskemleye götürdü bizi. Oturduk. Adam öksürüp boğazını temizledikten sonra mintanının dar yakasında boynunu yerleştirdi.

Setin bir başında altına sehpa konulmuş iki darağacı gördüm. Düzgün halkalı darağacı ipi beyaz ve kalındı.

- Hanımefendiler, beyefendiler, saygıdeğer meslektaşlarım. Sayın İftihar ve Sayın Mîrbasar'ı size takdim etmekten gurur duyuyorum ve muhterem hazırûnun benimle bu gururu paylaştıklarından eminim. Devletin iki yüksek dereceli memuru siz beyefendilerin ve hanımefendilerin, af edersiniz siz hanımefendilerin ve beyefendilerin huzurunda idam edilecek. Kendi önerileriyle. Evet, kendi önerileriyle. Sayın İftihar ve Sayın Mîrbasar kendi önerileri ve istekleriyle idam edilecekler.

Orada bulunanlardan bir tepki gelmiyordu. Toplantının idarî bir konferans toplantısından farkı yoktu. Sunucu ya da protokol müdürünün konuşmasından sonra derin bir sessizlik çöktü.

- Şimdi konuşmalarını yapmak üzere Sayın İftihar'ı davet ediyorum. Sayın İftihar.

Eliyle Resul'ü gösterdi.

Darağacının ipi ve iri halkası daha ilk bakışta duygularımı değiştirdi. Birkaç dakika sonra onu boynuma geçirip ayağımın altından sehpayı çekeceklerdi. Ve bitecekti hayatım. Ciddî ciddî bitecekti. Yoktu geri dönüş; şaka değildi. O zamana kadar belki de bir oyun gibi geliyordu bana. Gerçi ciddîydi ve biliyordum hep ciddi olduğunu. Fakat hiç korkum yoktu. Ama şimdi iki ayrı duyguyu bir arada yaşıyordum. Biri pişmanlık, diğeri utangaçlık. Pişman olmuştum; idam edilmek istemiyordum. Bu duygudan da utanç duyuyordum. Olanca içtenlik ve sevecenliğiyle darağacına çekilmemizi önermiş, ben de ona uyup gelmiştim.

Bir anda iki ayrı duygu birbirine karışıp dönmeye başladı. Hızlandıkça hızlandı ve dalga boyu saniyede onaltı bin frekansa erişen tiz bir ıslık sesine dönüştü yada öyle birşey.

Ansızın beynimin çalkantılı denizinde, bulutların ardından bir güneş çıktı ve düşüncelerimi aydınlattı. Her türlü korku, şüphe, teklifsizlik, pişmanlık ve utanç duygusu bir şimşek çakışıyla yok oldu. Düşünce ön plâna çıkmıştı.

"Sıram gelince hiç kuşkuya kapılmadan söyleyeceğim: Teklifimi geri alıyorum. Vazgeçtim ve idam edilmeyeceğim. Hiçbir sorun yok ve kimse itiraz edemez. Asılmamı önermiştim; şimdi vazgeçtim. İşte o kadar. Saygıdeğer bayanlar, baylar, zahmet edip buraya kadar geldiğiniz için çok teşekkür ederim. Ama önerimden vazgeçtim."

Ve dönüp dışarı çıkıyorum. Canım ne zaman isterse, o zaman ölebilirim. Ama bir kere öldüm mü bir daha dirilemem. Ölmek insanın elinde, ancak dirilmenin de insanın elinde olduğunu işitmedim hiç.

Ve Resul'ü görüyordum kırık boynuyla darağacına asılı hâlde. Tekrar mutsuzluk hislerine kapılıyor ve bu duygunun yerini derhal mutluluk duyguları alıyordu. İşin iyi tarafı, darağacı meselesi bizim önerimizdi. Böyle olmasa, işte o zaman kötü olurdu. Bir

daha insanın fikir değiştirip darağacına gitmekten kurtulması o kadar da kolay olmazdı. İnsanın asılıp asılmayacağına kararı kendisinin vermesi ne güzel birşey!

Resul yanımda oturuyordu. Başı öndeydi. Bir yere ya da birine bakmıyordu. Sakindi ve belki başka birşey düşünüyordu. Konuşma yapmak üzere ismi söylenince ona baktım. İşittiğini sanmıyordum. Çünkü bir süre başı önde kaldı. Sunucu tekrar ona seslenip seslenmemekte tereddüt ediyordu.

Fakat Resul ağır ağır kalktı yerinden. Gözlüğünü burnunun üstünde düzeltirken kürsüye çıktı. Kürsünün yanında bir müddet durduktan sonra başını kaldırdı; orada bulunanlara baktı. Bakışları donuk, fersiz ve sakindi. Kürsüden az uzakta konuşmasına başladı.

Benim düşüncelerimi dile getirdi ya da en azından öyle başladı.

-Sayın dinleyiciler! Bu toplantıya katıldığınız için çok mutluyum. Yani ben ve meslektaşım (göz ucuyla bana baktı bir an) bir iftihar sebebidir. Kendi isteğimiz üzerine düzenlenen idam törenine katılmanız...

Hayalî cellât (Çünkü orada cellât yoktu. Bu işi ya sunucu yapacaktı ya da kendimiz sehpaya çıkıp ayağımızın altından itecektik) halkayı Resul'ün boynuna geçirip sıkıyordu. Resul aynı soğukkanlılıkla teslim olmuştu. Arkasında ben vardım. Ne konuşuyor, ne tepki gösteriyordum. Sadece onun peşinden gidip asılacaktım.

Kararım iyice kesinleşti. Bu konuda içim rahattı.

Resul devam etti:

- Evet, bu toplantıya katıldığınız için bütün beyefendilere ve hanımefendilere teşekkür etmek istiyorum. Gerçekten de onurlândırdınız bizi. Beyefendinin de buyurdukları gibi bendeniz ve meslektaşım Mîrbasar Bey kendi isteğimizle huzurunuzda asılacağız ve bundan dolayı mutluyuz, onurluyuz.

Düşüncelerini daha iyi ifade edebilmek için kelime ararken ellerini ovuşturuyordu ve başını yere eğmişti. Bedeninin görülmez

bir yılan gibi kıvrım kıvrım kıvrıldığını sanıyordum. Onu elbisesiz, anadan üryan görüyordum. Cam gibi şeffaf bedeni, tüm damarlarını, sinirlerini, kalp hareketini ve beynindeki dalgaları gösteriyordu. Ansızın tüm bu faaliyetler ve hareketler beden şişesinde duruverdi.

Resul'ün konuşması devam etti. Artık söylediklerine ekleyecek birşey kalmamış gibiydi. Takılmış plâk gibi sürekli: "Huzurunuzda idam edilmek ben ve meslektaşım için iftihar vesilesidir. Evet kendi önerimizle." diyordu.

Topluluk sessizdi ve sabırsızlık göstermiyorlardı. Herkes konuşmacıya dikmişti gözünü. Yüzleri bir bir görüyordum. Hepsi aşinaydı ama hiçbirini tanımıyordum. Karşımda geçit resmi yapan ve hatta yüz hatlarını gördüğüm sıra sıra yüzlere bakıyordum. Resul'ün tekrarladığı cümlelerin sonunda bir kelime işittim. Takılan plâk yerinden kurtulmuştu yerinden sanki. O anda orada bulunanların suratları değişti. Onca yüzden, bedenden, sürücünün yarış otomobilinden seyircileri gördüğü kadar rengarenk ve silik bir resim kaldı geriye.

- Evet huzurunuzda idam edilmemiz kıvanç vesilesi.... fakat...

Artık başka bir şey duymadım, görmedim. Deminki rengarenk puslu resim de yok oldu. Vücudum baştan başa parlak bir ışığın parıltısına gömüldü; duygu ve düşüncelerimin son telleri utancın keder düğümüyle zarar gördü.

Resul'ün damarları, sinirleri, kanı, kalbi ve beyin dalgaları şeffaf beden şişesinin içinde akmaya, dönmeye başladı. Sonsuza dek sürecekmiş gibi gelen huzurlu bir sevinç gülüşü geldi içimden.

Biliyordum ben, ben biliyordum.

Annenin Ölümü

Ali Deştî

Ey iki ayaklı hayvanlar! Ey, dili var diye kendini eşref-i mahlûkat sanan miskin yaratıklar! Kırlarda yaşayan kurtların dili olsa size dünyanın en şirret varlıkları olduğunuzu söylerlerdi. Yaşam defteriniz suç ve cinayet lekeleriyle kapkara olmuş.

Yazık! Muhammed ile İsa yılanlara, kaplanlara gönderilmiş olsalardı, mukaddes öğretileri daha iyi sonuç verirdi. Bencillikten, kendini beğenmişlikten, kendini sevmekten ve utanç verici suçlardan başka ne bulunur ki toplumunuzda?

Onur kanıtı olarak ileri sürdüğünüz bu anlamsız sözler, bu riya ve yalan dolu cümleler silinecek olsa dünyadan, sizin gerçeğiniz zehir saçan sürüngenler ile sahralardaki yırtıcı hayvanların korkunç görünümlerinden daha karanlık, daha alçak olacaktır.

Yeryüzünün hiçbir köşesinde, denizlerin hiçbir derinliğinde açlıktan ölen hayvan görülmez. Oysa sizin karanlık ve fesada bulaşmış toplumunuzda, duygusuz ve kasvetli gözlerinizin karşısında, şaşaalı yaşantınızın kucağında binlerce bedbaht açlık işkencesiyle pençeleşmekte, bir lokma ekmek özlemi çekerken ölüm kadehini en acı ağızlarla içmekteler!

Bu felâketleri, bu bedbahtlıkları görmek için Amerikalara, Afrikalara gitmenize hacet yok. Şu sakin ve görünüşte mutlu Tahran'da, içinde yaşadığımız şu tarihte böyle facialar çok sık yaşanmakta.

Size roman ya da hikâye yazmak niyetinde değilim. Hayır, hayır, bu daha dün Tahran'da herkesin gözü önünde yaşanmış bir olay. Ne varki buna sebep olanların kendini beğenmişliği bu olayı başkalarının görmesine engel oldu. Tesadüfen arkadaşlarımdan biri haberdar oldu bu olaydan ve her saniye insanlığın gözünden yerin kanlı sofrasına dökülen binlerce bedbahtlık yaşlarını size göstermeye zorladı beni.

Ey toplumda kendine yer edinmek isteyen ve hak arayan kadınlar! Kızkardeşlerinizden birinin bedbahtlık öyküsüne kulak verin şimdi: Duygusuz bir adamın bencilliği ve istibdadı, kadının gençliğini ve zenginliğini aldıktan sonra birkaç çocuğun sorumluluğunu onun üstüne yıktı ve kadıncağızı ecelin acımasız ve soğuk pençelerine bıraktı.

Siz kadınlar; büyüklerinizin zenginlik ve gösteriş hırsı, kendini düşünmeleri ve kayıtsızlıklarına kurban giden o iffetli bedbaht kadının mezarı başına giderek gözyaşı dökün.

Aralık ayının soğuk gecelerinden birinde meydana geldi bu olay. Çerağ-ı Berk caddesinin sonlarına doğru, Emin-i Huzur kavşağına gelmeden bir sokak vardır. Sipehsalar'ın evlerinden biri de bu sokaktadır. Birkaç gece öncesine kadar bu evde bir kadınla birkaç çocuğu oturuyordu.

Bu evde eskiden ne kadar çok eşya vardı, ne derece gerekli eşyalarla donanmıştı, bilmiyorum. Ama bedbaht bir kadının musibet ve elemlere gömüldüğü soğuk ve karanlık bir gece bu evde eşya adına birşey kalmamıştı. Bu evin odalarında gecenin karanlığı ile kışın soğuk rüzgârları dışında birşey bulunmuyordu. Hatta mutfakta duman, kül ve ateş bile yoktu. Bütün ev gecenin koyu karanlığına gömülmüştü, sadece bir odayı bir lâmbanın zayıf ışığı aydınlatıyordu. Ev halkının oturduğu bu odanın yarısı döşenmiş, ortaya köhne bir hah serilmiş, küçük bir de kürsü konul-

muştu. Kürsünün bir tarafında birkaç çocuk uykuya dalmış, diğer tarafında da bir kadın oturmuş günahsız çocuklarının masum yüzlerine ıstırap ve özlemle bakıyordu. Sonra sanki dayanamamış gibi kalkıyor ve çocuklarının yüzlerini bir bir öpüyor, ateş gibi yanan yüzünü çocukların saçlarına dayıyor, derin ve hızlı hızlı soluk alıyordu. Sonra odadan çıkıyor, gökyüzüne, yıldızlara bakıp geri dönüyordu. Odada dolaşıyor, çocuklarını öpüyor, dışarı çıkıp bahçenin karanlık köşelerinden birinde duruyordu. Dizleri titrerken uzun uzun düşünüyordu. Nefsinin zayıflığı ve şüphesi arasında bir mücadele başlıyor, birşeyler mırıldanıyor ve tekrar odaya dönüyordu.

O gece kaç defa tekrarladı bunu, bilmiyorum. Ama bu hareketi kürsünün öbür tarafında uyuyan yaşlı kadını uyandırdı, endişe ve korku ile sordu hanıma neyi olduğunu. Acısını ve sinirli halini gizleyemeyen genç kadın: "Yok birşey! Bir daha bu çocukları görememekten korkuyorum" dedi.

- Neden?

- Artık dayanacak gücüm kalmadı. Eskiden ne kadar mutlu olduğumu bir sen bilirsin. S'nin torunları için tayin ettiği aylık seksen tümen de üç yıldır kesildi. Üç yıl boyunca ev eşyalarını, giysilerimi, mücevherlerimi satarak bu talihsiz çocukları yaşattım. Artık satacak birşeyim kalmadı şu üstümdeki yırtık pırtık giysiden başka. Evde de satmaya değer birşey yok. Bugün S'nin evine gittim torunları için birşeyler istemeye. Küfürden, suçlanmadan başka birşey geçmedi elime. Satılabilecek son şey, bir çift yeni ayakkabıydı. Onu da dün satıp, eski bir ayakkabı aldım. Kalan parayla bu akşam ve yarın sabah kahvaltısı için birşeyler aldım. Yarın çocuklarım bunları yedikten sonra artık doyuramam onları. Ve çocuklarımı aç görecek takatim yok. Ama ölürsem, belki dedeleri utanır da onurunu korumak için onlara bakar. Ciğerköşelerimin hayatta kalması için ölmeye hazırım. Çünkü Allah bu masum çocukların açlıktan yerlerde kıvranıp feryat etmelerini görmeye dayanamayacağımı biliyor. Çocuklar yalnız kalmasın ve sabah onlara bakarsın diye çağırdım seni.

Yaşlı kadın çekinerek ve bir anne gibi öğüt verircesine:

- Böyle korkunç düşünceleri getirme aklına. Ölüm senin için çok erken daha. Gençsin, üç çocuk anasısın, genç ve zengin bir kocan var, ailen var; S. ailesi gibi bir aile var arkanda.

Genç kadın acı acı güldü:

- Bunların hiçbirinin benim ve çocuklarımın hayatına faydası yok. Kocam kaç yıldır zevk-ü sefa peşinde. Tahran'a geldiği zamanlar buraya gelmesiyle gitmesi bir olur. Kendi çocuklarını düşünmez asla. Biliyorsun sen, bu çocukları ev eşyası, mücevher ve babamdan kalanları satarak bu yaşa kadar getirdiğimi. Erkek kardeşim hâlimden habersiz. Kendi hayatımı, çocuklarımın hayatını onun omuzlarına yıkmaktansa ölürüm daha iyi. Çocukların yegâne hamisi de üç yıldır aylıklarını kesti ve dün bana nasıl kötü davrandı. Çarem, sığınacak yerim kalmadı artık.

Yaşlı kadın:

- Yine de Allah kerim. Ayrıca intihar büyük günahlardandır.

Genç kadın üsteledikçe, bu tür sözlerin uzayacağını görünce hiçbir şey demedi, gidip yerine yattı. Öteki de öğütlerinin etkili olduğunu sanıp kendinden emin bir hâlde uykuya daldı.

Ama yazık! Bir saat sonra herkes uyurken loş lâmba da sönmüştü. Anne yavaşça yerinden doğruldu, çocuklarının alınlarına veda öpücüklerini kondurup odadan çıktı. Bahçedeki karanlık köşelerden birine gitti. Ellerini havaya kaldırıp yakardı usul usul:

- Tanrım, senin adil ve şefkatli olduğunu söylerler. Bağışlayacaksın beni. Çünkü biliyorsun bedbahtlık ve mezellete dayanacak gücüm kalmadığını. Hepimizi sen yarattın ve bir lokma ekmek için kullarının izzet-i nefislerini, iffetlerini yine yarattıklarının hırs ve şehvetleri önünde yok etmelerine izin vermezsin. Adaletin ve merhametin o kadar çok ki hakir ve bedbaht bir kadının dileğini kabul edersin. Senin yarattığının fesada bulanmış küçük kulübesinden kaçıyor ve ebedi huzuruna sığınıyorum. Tanrım, hiçbir anne masum ve küçük yavrularının ayrılığına dayanamaz. Ama artık keder alevleri yüreğimi yakıp kül etti, gam seli üstümden, tüm duygularımdan geçti, içimdeki bütün arzular öldü, dünya benim için karanlık ve yaşanılmaz bir yer oldu. Dünya ve hayat hiç olmazsa ciğerköşelerini açlık işkencesinden kur-

tarabilenler için güzel. Dünya yaşamları gözyaşlarıyla örtülmeyenler için güzel. Ama umut pencereleri yüzüme kapandı. Artık bu dünyada umudum kalmadı. Ey dünyayı yaratan; sana geliyorum. Beni reddetme. Çünkü senin katından başka yerim yok. Karanlık, kasvetli ve acımasız bir dünyadan başka birşey yok ardımda. Ey yüce Tanrım! Senin varlık mülkünde kapkaranlık, soğuk bir denizde kalan bu biçare kadını kabul et!

Bu kısa yakarıştan sonra sıcak gözyaşlarını sildi, üstündeki eski mantoyu omzundan attı, ayakkabılarını çıkardı, kararlı adımlarla küçük bir kapıdan içeri girdi. Bir süre sonra suyun ağır bir şeyle çarpışma sesi duyuldu ve tekrar sessizlik hakim oldu. İki dakika süren çırpınma ve suyun çalkantı sesinden sonra su sarnıcı ölüm sessizliğine gömüldü. Sarnıcın karanlığındaki soğuk sular el ve ayakların son titreyişlerinin oluşturduğu dalgaları yuttu ve kadını kucağına aldı. Daha birkaç dakika öncesine kadar bu kadının kalbi çarpıyor, gözlerinden yaş geliyor, dudakları çocuklarını alınlarmdan öpmek için titriyordu.

Bedbahtlık sona erdi. Yaşamın gözlerinden yokluğun korkunç deryasına bir damla mutsuzluk gözyaşı damladı. Yıldızlar her zamanki gibi kınayıcı gözlerle bu trajik perdeye bakıyorlardı. Heybetli ve münakkaş gökyüzü kımıldamadan günahkâr yeryüzüne gölge salmıştı. Ufuk ağarırken Elburz'un karlı dorukları mutsuz bir kızın kefenden görünen alnı gibi kederli ve mahzundu.

Sabah oldu ve Tahran'a güneş doğdu. Çocuklar uyanıp annelerini aradılar, ama boşuna! Annelerinin sevgi ve şefkat dolu yüzünü ancak rüyada görürlerdi artık.

Evin hizmetkârı korku içinde orayı burayı arıyor ve boş yere odalarda dolaşıyordu. Birden gözü bahçenin köşesinde hanımın manto ve ayakkabılarına ilişti. Dizleri titreyerek o tarafa gitti; tüm vücudu zangır zangır titremeye başladı. Sarnıca yöneldi ve mütecessis bakışlarla dingin suyun yüzeyine göz gezdirdi. Ama karanlıkta birşey görünmüyordu... Neden?... Suyun aydınlık tarafında bir tutam siyah saç sularla oynaşıyordu. Ve sonra... dün gecenin keder izleri silinmemiş, uçuk renkli beyaz bir alın, biraz

şişmiş ama ebediyen kapanmış bir çift göz ve morarmış dudaklar görünüyordu suda.

Gilanî.... Paşanın kızı olup, bolluk içinde büyüyen, S. Bey'in gölgesi altında babadan kalan bütün parasını harcayan, birçok uşağa, hizmetkâra sahip olduktan sonra fakirliğe düşüp, çocukları ve bir hizmetkârıyla yıkılmaya yüz tutmuş virane bir odada yaşayan bu kadın sonunda intihar etti.

İşin en acı tarafına gelince, bu bedbaht kadının ölümünden birkaç gün sonra S'nin uşakları şu söylentiyi yaydılar: Biçare kadın delirmişti. Biz dün gidip onun mücevher kutularını ve eşyalarını mühürledik.

Kadının hâlini iyi bilen yakınlarından biri şaşkınlıkla itiraz etti: Bu zavallı kadın açlıktan intihar etti. Mücevher kutusu hikâyesi de nereden çıktı?

"S. ailesinin şerefini korumak için bu söylentiyi çıkarmak zorunda kaldık" cevabı verildi.

Evet, işte budur insanoğlunun âdeti!

İki Raund Arasında

Nâsır Takvâyî

Şapkamı silkeleyip girdim içeri. Tenhaydı. Tezgâhın başında bir adam oturuyordu, sırtı kapıya dönük.

Geniş omuzları belirgindi. O kadar iri yapılıydı ki yaşlı da olsa, iri kalıyordu yine.

Garagin tezgâhın öbür tarafında başını iki eli arasına almıştı. Ben içeri girince kıskıvrak kalktı ayağa.

"Paydos. Kapatıyorum."

Burun burna duruyorduk. İttim elimle kenara. O kadar ağırdı ki kendisi çekilmezse itelemek zorunda kalacaktım.

"Uykum var. Sabaha kadar duramam" dedi.

"Cehenneme kadar!" dedim.

Anladı şaka yapmadığımı. Ben dikilince gitti, yerine oturdu; homur homur homurdanıyordu. Şapkamı çiviye astım; tereğinden su damlıyordu. Ben otururken, sırtı kapıya dönük adam bana döndü. Yandan bakıldığında basık burunlu, yuvarlak, çıkık çeneli biriydi. Baktım; Horşidu idi.

"Hâlâ yağıyor mu?" diye sordu.

"Yağıyor hâlâ."

Garagin: "Belki sabaha kadar yağar..."

Horşidu: "Yağmaz"

Öyle ters ters söyledi ki Garagin sustu ve yine başını elleri arasına aldı. Kadehin dibini vurdum masaya. Kapının yanındaki masaya oturmuştum. Bir insan meyhanede nereye otururşa, en iyi yerin orası olduğunu sanır ve oturur orada sonuna kadar. Votka getirdi. Şişmandı. Yüzüne baktım; uykusu vardı ve asıktı suratı.

"Adam yerine koymuyorsunuz" dedi.

Cacık istedim. Kalmamıştı. Giderken Horşidu'ya "İnsanın lafını bile dinlediğiniz yok!" dedi.

Horşidu cevap vermedi ve kadehini yudumladı. İki elleri arasında kayboluyordu kadeh. Boksördü bir zamanlar. Ringlerden tanırdım onu. İşçi Kulübü'nde boks yapıyordu. İyi bir boksör değildi ama kavga ederken iyi vururdu. Hiçbir zaman önemli bir maç kazanmamış ya da ülke şampiyonu olmamıştı. Bir kere olsun, onu ringden alıp bütün meyhanelere götürmek kısmet olmamıştı çocuklara. Boksla kavganın farkını anlayınca bıraktı sporu. Dirsekleri üstünde tezgâha abanmıştı. Kadeh elindeydi. Az az ama sürekli içerdi. Her defasında sigaradan bir nefes çekmesi de mezesiydi. Her nefesten sonra bir yudum içip dumanı üflüyordu. Sanki ikisini birbirine karıştırmıştı da sigara yerine içki tüttürüyordu. Alnı ter içindeydi. Gözü bir saatte bir kapıdaydı; bakmıyordu bize. Çok geçmeden ihtiyar geldi.

Garagin: "Paydos!"

İhtiyar tınmadı. Garagin kalkıp yolunu kesti.

"Yine mi geldin? Kapatıyorum."

"Şimdi kapatılacak zaman mı yani?"

"Gitmezsen, atarım seni dışarı."

"Gücün bana mı yetiyor?"

"Onlar da gidiyor."

Horşidu: "Uğraşma şununla!"

Garagin: "Akşamdan beri buradaydınız. Şimdi ..iye geliyor?"

İhtiyar: "Beni bir yere göndermişti."

Garagin: "Bana ne? Kapatıyorum."

Horşidu: "Kes dırdırı! Atarım yoksa dışarı."

Bir insan birine şaka yapmıyorsa, zaten yüzünden belli olur şaka yapmadığı. Garagin de anladı bunu. İhtiyarın yolundan çekildi. Sırılsıklamdı ihtiyar. Şimşek, caddeyi aydınlattı ve cadde tekrar karanlığa gömüldü. Şimşek çaktıkça Horşidu kadehin dibine bakıyordu.

İhtiyar: "Diner artık."

Garagin: "Dinmez. Yağar sabaha kadar."

İhtiyar: "Yağmaz."

Garagin: "Belki yağar."

İhtiyar bağırdı: "Yağmaaaz!"

Garagin: "Yağar, yağmaz; sana ne?"

İhtiyar: "Bu benim arkadaşım. Horşidu benim arkadaşım."

Garagin: "Şarlatan moruk!" ve Horşidu'ya: "İhtiyar her akşam yamanır birine."

İhtiyar: "Kimseye yamanmıyorum ben."

Garagin: "Her akşam birine yamanıyorsun."

İhtiyar: "Birgün herkesin parasını vereceğim. Bana içki ısmarlayanların parasını."

Garagin: "Nereden verecekmişsin?"

İhtiyar: "Kuveyt'ten."

Garagin: "Altı yıldır gideceksin... Cesaretin yok senin."

İhtiyar: "Cesaretim var. Dönünce çuval dolusu para göstereceğim sana..."

Garagin: "Senin olsun aman! Bu akşamkilerden haber ver sen."

İhtiyar aldığı şişeyi bıraktı yere. Boş kadeh elinde kalmıştı.

Horşidu: "Ben veririm."

İhtiyar başını kaldırdı. Kadehi doldurduktan sonra şişeyi başına dikti.

Horşidu sordu ona: "Gördün mü onları?"

İhtiyar: "Şeytan görsün yüzlerini!"

Horşidu: "Herkes orada mıydı?

İhtiyar birşey demedi.

Horşidu: "Herkes orada mıydı diyorum!.."

İhtiyar: "Evet!"

Horşidu: "Anlat!"

İhtiyar: "Birkaçı gelmeyeceğini söyledi. Diyorlar ki ne olacağını biliyorlarmış. Karanlıkta hurmaların dibinde oturuyorlardı."

Horşidu: "Kim demiş onlara?"

İhtiyar: "Biri herkese 'Olacakları biliyor musunuz?' demiş"

Horşidu: "Onlar ne demiş peki?"

İhtiyar: "Hayır demişler."

Horşidu: "Onlara ne demiş?"

İhtiyar: "Onlara denizin ne olacağını söylemiş. Baktım yirmi altısı da korkuyor."

Horşidu: "Köpoğlu, sen dedin değil mi?"

İhtiyar: "Hayır. Ben korkmuyorum artık."

Baktım, benzi sararmıştı. Horşidu küfretti, yirmialtısına birden. Eli titriyordu ama ihtiyarınki gibi değil. Kalkıp vitrin camına doğru yürüdü. Düz yürüyordu. Votka henüz tesir etmemişti vücudunu ısıtmaktan başka. Bazen insanın bedeninde birşey vardır; daha dayanıklı. Bu yüzden tesir etmez votka. Kötü birşeydir bu. Dünyanın en kötü şeyi. Ne kadar içerse içsin, tesir etmez; sadece masrafı artırır. Gerçi önemli değildi onun için para harcamak. Boksu terkettiğinden, iskele işçiliğini bıraktığından beri işinin yolunda gittiğini işitmiştim. Cama doğru dümdüz yürüyordu; rakibinin üstüne yürüyordu sanki. Karanlığı seyretmeye koyuldu. Şimşek çaktıkça dışarının aydınlığı içeri vuruyor ve aydınlanmış caddeyi görüyorduk. Caddenin öbür yakasından karısını yabancı bir adamla görmüş de gözlüyor gibi bir hâli vardı. Hoşlanmadım bu durumdan; masaya vurdum. Garagin votka getirdi: "Nesi var bunun?" diye sordu.

İhtiyar tezgâhın yanından: "Nesi varsa var, sana ne?"

Garagin: "Keleğe gelmeyim de... Bunun birşeyi var."

İhtiyar: " Nasıl birşey olduğunu bilsen, sen de arpacı kumrusu gibi düşünürdün."

Garagin: "Nasıl birşeymiş?"

İhtiyar: "Deniz, deniz."

Garagin sataştı: "Sen de kafayı denizle bozmuşsun."

İhtiyar: "Sen bozmuşsun hıyarağası!" ve bana sordu: " Sen nasıl birşey olduğunu biliyor musun?"

"Hayır" dedim.

Nasıl birşey olduğunu görmüştüm. Önce dalga geldi mi batarsın, ıslanırsın. Dalga motorun altından geçerken çıkar, batar, yine çıkarsın. Eline halat, yelken kolu geçiremezsen, gittin demektir. Gözün hiçbir şey görmez. Dalgaları, rüzgârı görmezsin. Dünyadaki tüm belâların başına üşüştüğünü hissedersin. Görünüşte böyle işte. Bu kadar da basit olmadığını hissediyordum ama "Hayır" dedim yine de. İhtiyar, Horşidu'ya: "Söyle onlara nasıl olduğunu."

Horşidu: "Neyin?"

İhtiyar: "Denizin... yağmur başlayınca."

Ya ihtiyar üstelemedi, ya da saatin sesi fırsat vermedi. Saat tam karşısındaki duvardaydı. Önce çok ses çıkarttı, sonra birkaç defa ağır ağır ve yüksekten. Tam bittiğini sandığında, anlıyordun bitmediğini. Onikinci vuruşu işitmedim. Horşidu'nun yumruk sesi ve Garagin'in feryadında boğulmuştu. "Bozdu kafayı, manyak!"

Şansı varmış ki Horşidu duymadı. Votka tesirini gösteriyordu. Çıplak yumruğunu cama vurmuştu. Cam kırılmadı. Camı kıracak güç yumruğunda yoktu. Son raund çanının çalmasıyla var gücünü toplayıp rakibin eldivenini döven yenik boksör gibiydi. Tezgâha doğru geldi. Düzgün yürüyemiyordu. Tabureye oturup sırtını dayadı. Elini iki tarafa açtı. Göğsü daha da kabardı. Saçları kısa ve dikti. Alnı terlemişti. Ringin köşesinde yüzüne su çarpılan dayak yemiş boksör gibiydi.

İhtiyar yavaşça "Diniyor" dedi.

Horşidu'nun omzuna vurdu; "önemli değil" diyen ama çok önemli olduğunu bilen bir menajer gibi. Eli sakindi. Maçı kazanan şampiyonun menajerindeki o titrek eller yoktu.

Horşidu'nun gözü camın öbür tarafındaki yağmurdaydı.

"Kış boyunca yenik düştüm ona."

İhtiyar: "Artık diner."

"Dinmese de olur. Korkmalarına izin vermem. Sen de gelirsin; korkmazsın değil mi?"

İhtiyar ne tek kelime etti, ne kıpırdadı yerinden. Birşey saklamaya çalışan çocuk gibiydi."

Garagin: "Korkuyor o."

Horşidu: "Sen korkuyorsun. Lâf dinlemesene!"
Garagin: " Dinlemiyorum. Müşterilerin lâfını dinlemem ben."
Horşidu: "Sen de onlar gibisin köpoğlu!"
Garagin: "Bir zoru var ki küfrediyor."
Horşidu: "Kimin varmış zoru?"
Garagin: "Neyin var öyleyse?"
Korkmuştu. Gözleri şiş ve acizlik okunuyordu.
İhtiyar: "Onunla böyle konuşmamalısın!"
Garagin: "Neyi var bunun, biliyor musun?"
İhtiyar: "Evet, biliyorum. Motoru var; yirmialtı da yolcusu..."
Horşidu: "Yirmiyedi."
Garagin: Yakalarlar sizi."
Horşidu: "Kim yakalarmış bizi?"
Garagin: "Devriyeler yakalar."
Horşidu: "Onlar küçük. Tabiî bizi ihbar etmezsen, casus herif!"
Garagin: "Kimseyi ihbar ettiğim filân yok."
Horşidu: "Niye dinliyorsun öyleyse?"
Garagin: "Dinlemiyorum. Uykum var sadece."
İhtiyar: "Madem öyle, sayma kendini."
Garagin: "Ben saymadım kendimi. Kendin dedin yirmialtı yolcu var diye."
Horşidu: "Yirmiyedi kişi."
İhtiyar: "Yirmialtı kişi."
Horşidu sordu: "Kim gelmiyor?"
İhtiyar: "Hep korkak biri çıkar zaten."
Horşidu: "Kimseye bir yeri göstertmem. Aşağı ambara tıkar, kapısını kaparım üstlerine. Kim korkarmış bakalım o zaman?"
İhtiyar cevap vermedi. Başı önde, şişeye tersten konulmuş kadehe bakıyordu.
Horşidu omuzlarını tutup salladı: "Kim gelmiyor?"
İhtiyar: "Bilmem."
Horşidu: "Sen misin yoksa?"
İhtiyar: "İhtiyarlık, deniz ve bu yağmur! ha!"
Horşidu: "İhtiyar it!"

Elini kaldırmıştı vuracakmış gibi, ama birşeyler aktı içinden ve sadece "İhtiyar it!" dedi. Otururken büzüldü, büzüldü, küçüldü. Birşey geriliyor, geriliyor ve yoruyordu onu.

İnsan camın öbür tarafındaki yağmura kulak vermezse, uzaklardaki bir çatananın sesine benzeyen saatin sesine aldırış etmezse hissedebiliyordu sessizliği. Adadaki hurmalıkların altında kaçak olarak motoru beklerken de aynı sessizlik hissedilir.

Görünüşü değişmişti Horşidu'nun. Şimdi dayak yemiş bir boksör değil, dayak yemiş bir adamdı sanki. Kavgadan sonra kendine gelmiş biri gibiydi. Böylelerinin gözlerinden kaçırırız gözlerimizi. İhtiyar ondan korkuyor, Garagin'in uykusu bastırıyordu.

Horşidu saatin sesiyle irkildi. Saat yine kısa ve tok tok vurdu, sonra bir tane daha ve daha gürültülü. Horşidu tezgâha indirdi yumruğunu. Üstünde kadehin ters çevirili durduğu şişe ring çanı gibi çınladı. Horşidu kalkıp gitti. Baktım, düz ve kendinden emin yürüyordu. Çıkarken kapıda eğilmedi. Yarıya kadar inmiş jaluziyi itip çıktı dışarı.

Garagin uykulu uykulu sordu: "Nereye gidiyor?"

İhtiyar: "Kuveyt'e."

Soğukkanlılıkla söylemişti:

"Parası ne olacak? Ne zaman döner?"

"Verir sana; dönerse."

"Ya seninki?"

İhtiyar: "Ben korkak bir adamım. Bu gidişle hiçbir zaman borçlarımı veremem."

Garagin: "Ne yaptın ona?"

İhtiyar tek lâf etmedi. Kalkıp yanıma geldi. Sıskaydı. Çökük avurtları daha da sıska gösteriyordu.

"Âşur, çocuklardan ne haber? İskele işi iyi gidiyor mu?"

Garagin bağırdı : "Şimdi de sıra ona mı geldi?"

İhtiyar: "Kimseye yamanmıyorum. Âşur benim arkadaşım."

Sözlerini dinlemiyor, meyhanecinin küfürlerini işitmiyordum. Gözüm camdaydı. Şimşek çakınca, damlaları görüyordum ışıkta. Ve gök gürültüsü, denizin ortasında, karanlık bir gecede motorun güvertesine düşen damlaların çıkardığı sesi andırıyordu.

Yıldız

Hasan Asgarî

Nâsır bizden ilerideydi. Dağ yamacında, bir kayanın üstünde durmuş, soluklanıyordu. Biz vadideydik daha. Nefes nefeseydik ve kayaların arasından tırmanıyorduk.

Kâve'ye:

- Böyle hızlı giderse, yolun yarısında nefesi kesilir, dedim

Kâve:

- Kuş gibi, pır deyip gidiyor. Çok keyifli.

- Onun şevki olmasa takılmazdım peşine. Böyle yolların adamı değilim ben.

- Al benden de o kadar.

Dağın yamacına ulaştık. Nâsır oturmuş doruğa bakıyordu. Farketmedi bizi. Onun arkasındaki bir kayaya oturduk. Bembeyaz bir bulut, doruğun yamacından dağın erguvanî eteklerine doğru kayıyordu. Doruğun üzerinde, lacivert gökyüzünde tek başına bir yıldız parlıyordu. Vadinin soğuk meltemi yüzüme vuruyor, sessizliği sadece derede yankılanan su şırıltısı bozuyordu.

Kâve başını taşa dayamış, Nâsır'a bakıyordu.

Omzumdan sırt çantamı çıkardım. Yüzümdeki ter kurumuştu.

Nâsır'ın omzuna dokundum. İrkildi:

- Ne zaman geldiniz?

- Beş dakikadır arkanda oturuyoruz. Nereye dalıp gitmiştin böyle?

Nâsır doruğu gösterdi:

- Orada, tepede bir yıldız var. Görüyor musunuz?

Yanma, az ileriye oturdum.

- Hepsi bu mu?

- Doruğun yakınlarında yeşil birşey var!

Sis bulutunun içinde yeşil bir bodur ağaç gördüm.

Kâve:

- Yabani çalı.

- Çalı o kadar da büyük ve yayvan değil.

Nâsır:

- Tam yıldızın altında, dorukta!... Tırmanıp ne var ne yok görmek istiyorum. Çevresinde bir pınar olmalı. Dorukta kartal yuvası olduğunu söylerler. Sesini ta yukarıdan duymuşlar.

Kâve:

- Ben de duydum birşeyler. Ama yukarı çıkılamaz.

- Doruktan ta aşağılara kadar duvar gibi kayalık var. Tutunacak yer bile yok.

Nâsır:

- Ne zaman gidip gördün?

- Gitmedim; öyle diyorlar. Uzaktan anlaşılıyor zaten.

- Yukarı çıkmak istiyorum. Mutlaka bir yol vardır.

Kâve:

- Şimdiye dek yukarı çıkan olmamış.

- Çağlayana kadar gideriz. Orada yemeğimizi yer, döneriz.

Kâve:

- Biz çağlayana varıncaya kadar güneş doruğun ardından yükselir.

Kalktık. Sırt çantamı omzuma aldım. Tekrar düştük yola.

Nâsır'a:

- Birlikte olsak iyi olur. Bu kadar hızlı gitme. Sadece çağlayana kadar gideriz, dedim.

Elini omuzlarıma vurup doruğa baktı

- Bu tek yıldızı görmüş müydün daha önce?

- Hayır; çok güzel.

Önden hızlı hızlı giderken yıldıza ve bodur ağaca bakıyordu. Kâve yanındaydı ve ben geride kalmış, yıldıza bakıyordum. Üç parlak kolu vardı. Çevresindeki yıldızlar soluktu. Doruğa iniyor gibiydi sanki. Hareket ediyor ama doruktan uzaklaşmıyordu.

Çağlayanın yokuşuna geldiğimizde karanlık dağılmaya başlamıştı. Dağın ardından aydınlık yükseliyordu. Engebeli etekler ise alacakaranlıktı. Şimdi bodur ağacı açık yeşil görüyorduk. Yıldız gümüş rengini almış ve aşağıdaki ışıklı kolu doruğun üstüne düşmüştü sanki.

Yetişmiştim onlara. Çağlayanın uğultusunu işitiyordum. Hava mis gibi kokuyordu.

Nâsır, geçtiği yerlerdeki taşların çukuruna, tümseğine bakmadan yalpalaya yalpaya yürüyordu ama gözünü yıldıza ve bodur ağaca dikmişti.

"Nasıl da parlıyor!" diye düşündüm.

Kâve:

- Doruğun üzerindeki yıldız bizimle beraber gidiyor sanki!

Çağlayanın uğultusu daha yakından geliyordu.

- Çağlayana varınca hemen yanında, bir ağaç altına otururuz. Oradan daha iyisi yok.

Nâsır durdu.

- Buralarda güzel yer çok. Soluklanıp tertemiz hava alınacak yerler.

Güldüm:

- Burada çağlayan dışında hep kaya, hep uçurum var.

Kâve:

- Çağlayandan daha güzel bir yer görmedim.

Nâsır:

- Gidip bulmak gerek. Biraz daha gayret.

Dik yamaçtan geçip vadiye doğru inmeye başladık. Vadide çağlayanın şırıltısı yankılanıyordu. Güzel kokulu nemli bir rüzgar esiyordu üstümüze. Suyun serin zerrecikleri yüzüme çarpıyordu. Su kükrüyor, duvarı andıran kayadan kayarak çaya karışıyordu.

Oradan kollara ayrılıyor, taşların arasından uçuruma dökülüyordu. Hava ot ve ağaç kokuyordu. Çağlayanın üzerinden yıldıza baktım. Kolları mavi bir renk almıştı.

Nâsır çağlayanın kenarına oturdu. Yüzüne avuç avuç su çarptı.

- Bu suyun doğduğu yeri bulmak istiyorum. Belki bodur ağacın yanından doğuyordur.

Başını kaldırıp bodur ağaca baktı. Yıldızın kolları daha da küçülmüştü.

Kâve:

- Dediklerine bakılırsa, pınar doruğun dibindeymiş.

Nâsır:

- Suyu takip edip gidersem, bulurum.

Kâve:

- Ne zaman gidersen, ben de gelirim.

Doruğa diktim gözümü. Yukarılarda gökyüzü masmaviydi. Aşağıda dik kayalıklar ışıldıyordu. Birden vadide bir ses yankılandı.

Nâsır:

- Kartal sesiydi!

-Hayır, kartal sesine benzemiyordu.

- Kartaldı. Doruktayken böyle öter.

Kâve:

- Nasıl da yankılıydı sesi! Mutlaka doruktadır.

Nâsır:

- Bize sesleniyordu sanki!

- Yemek yemiyor muyuz?

Nâsır:

- Burada değil. Az daha tırmanalım. Burası basık ve karanlık.

Kayanın altını göstererek:

- Orası güzel. Birkaç ağaç var. Su bile var.

Kâve baktı:

- Eee, birşey görmüyorum ben.

- Bu taraflar hep su başı.

Nâsır:

- Biraz daha tırmanırsanız, göreceksiniz.

- Ben çok geldim buralara ama bu çağlayandan daha güzel bir yer görmedim.

Nâsır:

- Gelip gitmiş ama gözlerini kapamışsın.

Su tekrar duyuldu. Nâsır:

- Duydunuz mu?

Üşümüştüm. Çayın yukarısına çıkıp bir taşa oturdum.

Kâve bağırdı:

-Doruk ağarıyor!

Baktım. Sanki ay ışığının dalgaları olgun üzüm başağı renginde doruğa ve dağın eteklerine yayılıyordu. Işık dalgaları gözümü alıyordu.

Nâsır:

- Dağı böyle gördün mü hiç?

- Hayır. Hiç böyle değildi.

Kâve:

- Yemek yiyelim mi?

Nâsır:

- O kayanın altında dedim. Burada insanın canı sıkılır.

Tekrar düştük yola. Kâve Nâsır'la omuz omza gidiyordu.

Nâsır:

- Şu bodur ağacın altı keyifli olur.

- Hangi bodur ağaç?... Buradan geri dönsem iyi olacak. Yoruluyorum ben.

Geri dönüp baktım aşağılara. Ayaklarımın altında vadinin yokuşu vardı ve çağlayanın nemi yukarılara kadar geliyordu.

Nâsır bağırdı:

- Artık geri dönülmez. Az daha yürü. İnsanın içi açılıyor.

Dağın yamacında yine yankılandı o ses. Aynı sesti ama çok yaklaşmıştı.

Kayalara baktım. Sanki başka bir renkte, başka bir şekildeydi.

Kayaya dönüp, tekrar yola koyuldum.

Nâsır ile Kâve ilerlemişler, gözden kaybolmuşlardı. Kayaya tırmanınca dallı, yapraklı bir ağaç gördüm. Ağacın dibinden kaynayan berrak bir su taşların arasından geçerek çaya karışıyordu.

"Nâsır burayı diyordu. Peki niye durmadılar burada?" diye düşündüm.

Ağacın altına oturup doruğa ve bodur ağaca baktım.

- Yukarıya tırmanmak için kartal kanadı lâzım.

Ayaklarımın altındaki uçuruma göz attım. Dipsiz bir çukur gibiydi. Bağırdım. Sesim dağda birkaç kez yankılandı. Yine kendi sesimi işittim. "Gerçekten kartal sesi miydi?" diye düşündüm. Sırt çantamı alıp yürümeye başladım yine. Eğri büğrü bir kayaya tırmandım. Kaya kiremit rengine çalıyordu. Bunalmıştım. Taşlık bir yokuş çıkıyordum. Dikenli çalılarla dolu bir tepeydi. Ayaklarım yorulmuştu. Çakılların üstünde kayıyor ve dikenli çalılara düşüyordum. Ellerim kan revan içinde kalmıştı. Soluklanmak için oturdum. "Hey çocuklar, ben geldim!" diye bağırdım.

Bodur ağaç yaklaşmıştı sanki; sakin bir su dalgası gibi kımıldanıyordu.

Kalkıp tekrar yürüdüm. İlerledikçe yol düzlüğe çıkıyordu. Küçük bir suya geldim. Su şarıldayarak akıyordu aşağılara. Çevresinde otlar bitmişti.

Kartalın sesini duyuyordum. Bodur ağaç servi gibi belirmişti karşımda.

Bodur ağacın altında, su kenarında yeşilliklere oturan Kâve ve Nâsır'ı gördüm.

Nâsır:

- Orada bir pınar var. Suyu nefis.

Pınarın önünde çömelip su içtim. Su bir kayanın altından çıkıyordu. Havada hoş bir koku vardı. Taşların arasından kırmızı çiçekler fışkırmış, sabah meltemiyle kıpırdıyorlardı.

Nâsır:

- Az kaldı.

- Varmadık mı daha?

- Henüz değil. Güneş doğana kadar varırız.

Gökyüzüne baktım. Gri gökyüzü minik gümüşî yıldızlarla doluydu. İri, parlak yıldız onların arasında yüzük kaşı gibi duruyordu. Bağırdım:

- Bakın bakın! Vay vay vay!...

Yoldaş

Sadık Çûbek

Küçüklüklerinden beri arkadaş olan iki kurt vardı. Ellerine bir av geçti mi birlikte yer, bir mağarada yaşarlardı.

Bir yıl kış çok çetin geçti. O kadar kar yağdı ki iki kurt da aç kaldı. Birkaç gün karın durmasını beklediler mağarada. Bu arada av leşlerinden ne kaldıysa, onları yediler. Ama kar durmayınca birgün dışarı çıkmak zorunda kaldılar. Ne kadar dolaştılarsa da ağızlarına göre birşey bulamadılar. Kar da duracak gibi değildi. Hava kararmak üzereydi. Soğuk ve açlığın şiddetinden kımıldayamaz oldular.

Artık yürüyecek takati kalmayan kurt, arkadaşına: "Köye inmekten başka çaremiz kalmadı" dedi.

- Köye inelim de başımıza üşüşüp, işimizi bitirsinler, öyle mi?

- Dağ yamacındaki o büyük ağıla girip bir koyun kaçıralım.

- Anlaşıldı, sen kafayı yemişsin! Böyle karlı bir gecede kim ağılını boş bırakır? Gitmemizle sopa altında yamyassı olmamız bir olur.

- Biliyor musun, ödleksin sen! Karnı aç olan korkmaz böyle şeylerden.

- Unuttun mu, baban nasıl öldü? Acemi hırsız gibi samanlığa daldı da bin parça oldu!

- Yine mi karıştırıyorsun babamın adını? Senin ölüyle işin ne? Ben senin babanı anıyor muyum? O kadar dangalaktı ki sümüklü bir insanoğlu onu evcilleştirmişti de köye götürmüştü tavuklara, eşeklere göz kulak olsun diye. Sahibi o kadar aç bıraktı ki öldü gitti açlıktan. Sonra da postuna saman doldurdu. Böylece baban bütün kurtların şerefini beş paralık etmiş oldu.

- Benim babam dangalak değil, herkesten daha akıllıydı. Bugün insanoğlu bana güvenseydi, gider yaşardım onunla. Biz köyde insanoğlu gibi bir hamimiz olsun istiyoruz, sen köye hırsızlığa gitmeyi düşünüyorsun. Hadi git de kelleni kesip dolaştırsınlar köyde!

- Ben bayılmak üzereyim. Ayağımı oynatacak gücüm kalmadı artık!

- Aaa, basbayağı nalları dikiyorsun sen! Bir de bu hâlinle köye inecektin ha?

- Evet, namertçe ölmek istemiyorum. Hayatta kaldığım sürece mertçe yaşamak ve yiyeceğimi insanın ağzından almak istiyorum.

Bitkin kurt bunları söyledikten sonra yere yığıldı ve bir daha da kımıldayamadı. Arkadaşı onun düşmesine sevindi. Bitkin kurdun etrafında döndükten sonra böğründeki tüylerin arasına burnunu sokup birkaç yerinden ısırdı. Yerde yatan kurt dostunun bu işine çok şaşırdı ve dili dolaşarak sordu:

- Ne yapıyorsun? Niye ısırıyorsun beni?

- Gerçekten onurdan nasibin yokmuş senin! Dostluk ne zaman işe yarayacak? Sevgili dostunun yolunda küçücük bir fedakârlık yapmak istemiyorsan bu dostluk neye yarar?

- Ne fedakârlığı?

- Sen ölüyorsun. Hiç olmazsa bırak, yiyeyim seni de hayatta kalayım bari!

- Beni mi yiyeceksin?

- Evet, ne var bunda?

- Yahu biz yıllardır canciğer kuzu sarması değil miyiz?

- İşte bunun için fedakârlık etmelisin diyorum ya!
- Ama ikimiz de kurduz. Kurt kurdu yer mi hiç?
- Neden yemesin? Şimdiye kadar yememişse, şimdi ben bunun öncüsü olayım da çocuklarımız öğrensinler.
- Ama benim etim kötü kokar!
- Allah iyiliğini versin, ben açlıktan ölüyorum, sen etim şöyleydi böyleydi diyorsun!
- Şimdi sahiden yiyecek misin beni?
- Evet, niye yemeyim?
- Öyleyse bir ricam var senden.
- Neymiş?
- Bırak, öleyim. Ben öldükten sonra ne yaparsan yap.
- Gerçekten de sana ne denilse azdır. Ben fedakârlık yapıyorum, dostluğumu göstermek için seni canlı canlı yemek istiyorum. Bilmiyor musun, seni yemezsem leşin yerde kalacak. O zaman leş yiyenlere yem olacaksın. Üstelik öldüğün vakit etin kokar ve hasta eder beni!

Bunu söyledikten sonra canlı canlı dostunun karnını parçaladı; ciğerini ve kalbini sıcak sıcak yuttu.*

* *Ahlaksal sonuç*: Bu öykü ya vejetaryen olmayı, ya da asla beklemiş et yememeyi öğretiyor bize.

Ali Muhammed Han Kiminle Dans Ediyordu?

Mesud Kimyager

Ali Muhammed Han o kapı senin bu kapı benim dolaştıktan ve çocukların anasının ziynetlerini rehin koyduktan sonra hasbelkader sahip olduğu arsaya ev yaptıracak parayı ayarlayabilmişti.

Binanın plânını belediyeye götürdü ve gerekli harçları yatırdıktan sonra inşaat ruhsatını aldı. Kiracılık canına tak ettiği için bir an evvel işe girişti. O gün inşaat arsasını kireçle çizdi. Daha işaretleme işi bitmemişti ki belediye memuru Han Nâyib bisikletini sokağın ortasında bırakıp arsanın başında dikildi. Parmağıyla çizgileri gösterirken Ali Muhammed Han'a :

- Beyim, kim buraya inşaat yapma izni verdi sana? dedi.

- Aman Han Nâyib, belediyeden ruhsatım var!

Han Nâyib oralı olmayarak:

- Bırak belediye ruhsatını. Üstüne de bir bardak soğuk su iç. Ya bu cadde genişletilecekse ha?

- Hayır Han Nâyib, yeminle bu cadde genişletilmeyecek. Genişliği de işte gördüğün gibi bu kadar. İstersen belediyeye git, caddenin planını gör.

Han Nâyib bir kaşını kaldırarak:

- Hayır, gerek yok. Ben buradan da anlayabilirim. Bu caddenin genişlemesi lazım. Senin arsa yola gidecek.

Ardından Han Nâyib'in elleri gizemli bir şekilde hareket etmeye, parmakları birbirine sürtünmeye başladı. Nihayet dolaylı da olsa derdini Ali Muhammed Han'a anlatabildi.

Ali Muhammed Han akıllı bir adam olduğu için derhal meseleyi kavradı. Han Nâyib onunla tokalaşırken bir hışırtı duyuldu. Ardından Han Nâyib'in sağ eh birşeyi iç cebe yerleştirdi ve bisikletine atlayıp gitti.

Karşılığında, caddenin genişletilmesine ihtiyaç kalmamıştı.

Duvar iki metre ya yükselmişti ya yükselmemişti ki yine Han Nâyib damladı ve şevkle inşaat işlerine nezaret eden Ali Muhammed Han'a :

- Galiba bu duvar düz örülmemiş; biraz eğrilik var gibi! Yola da taşmış gibi geliyor bana! dedi.

Bir hafta önceki ödemenin Han Nâyib'i ikna ettiğini düşünen Ali Muhammed Han iyimser bir eda ile: "Hayır Han Nâyib. Çocuğumun ölüsünü öpeyim ki dümdüz! İnanmazsan çekülle" dedi.

Han Nâyib mırın kırın ettikten sonra :

- Hayır, çekül istemez. Ben çıplak gözle de görebilirim. Amelelere söyle, duvarı yıkıp yeniden örsünler!" dedi.

Çaresiz kalan Ali Muhammed Han bu kez de giderken Han Nâyib'in hakkını eline verdi. Yalnız bir farkla: Bu kez hışırtı sesi bir öncekinden daha bir canlıydı. Yine Han Nâyib'in eli iç cebine uzandı ve Han Nâyib daha bir enerjik olarak bisiklete atlayıp uzaklaştı.

Karşılığında, duvarın yıkılmasına ihtiyaç kalmamıştı.

Kaba inşaatın ikinci katı çıkılmıştı ki yine Han Nâyib, Ali Muhammed Han'a hal hatır sormaya geldi. Merdiven sahanlığındaki çıkıntıyı göstererek:

- Arkadaş, bu çıkıntı da ne böyle? dedi.

- Birşey değil Han Nâyib. Belediyenin onayladığı planda da böyle. Yasa dışı birşey yok.

Han Nâyib dudak bükerek:

- O zamandan beri yasa dışı birşey çıkmadığı ne malum? dedi.

Bu kez de Han Nâyib'in maksadını anlayan Ali Muhammed Han onun açgözlülüğü karşısında çileden çıktı. Kendini kontrol edemeyerek ağzına geleni söyledi:

- Niye yakamı bırakmıyorsun ulan? Her gün her gün ne diye para vereyim? Para mı basıyorum burda?...

Rakibinden daha dişli olan Han Nâyib son cümleyi duydu ya:

- Ne dedin ne dedin? Para mı basıyorum dedin?

Bir taraftan polis çağırırken:

- Şimdi para basmak neymiş gösteririm sana! Kiminle dansettiğini anla bakayım sen! dedi.

Ali Muhammed Han para basmadığını ispat edene kadar altı ay işinden gücünden oldu ve edepsizliğinin cezasını çekti!

Şuşu Can

İrec Pizişkzâd

Geçen bayramın ikinci günü müydü, üçüncü günü müydü ne, akşama doğru kapı açıldı ve Menûçehr ile İsviçreli karısı Jaklin içeri girdi. Selâm ve hoşbeşten sonra lâf lise yıllarındaki ortak dostumuz Ebulhasan Han'dan açıldı:

- Menûçehr, hiç iyi yapmıyorsun. Ebulhasan Han senden çok şikâyetçi. "Avrupa'dan dönünce ona hoşgeldine gittik ama ziyareti iade etmedi" diyor. Ne olursa olsun, o bizim dostumuz ve bizden büyük üstelik. Hiç olmazsa bayram ziyareti için bir kere git evine, dedim.

Gerçekten de Ebulhasan Han benden ve Menûçehr'den büyüktü; iki de oğlu vardı.

Menûçehr: "Valla çok meşguldüm. Jaklin yalnız ve yabancı olduğu için onunla ilgileniyordum. Ama istersen, şimdi gidelim evine. Hem iâdeyi ziyaret olur, hem bayram ziyareti" dedi ve bir köşede oturan karısına konuşmamızı tercüme etti.

Menûçehr bir yıl kalmıştı İsviçre'de ve oradan getire getire sadece bir kadın getirmişti.

Söz günlük konuşmanın sınırını geçince Menûçehr Fransızcanın inceliklerini anlamak ve anlatmak için bir mütercime ihtiyaç duyuyordu.

Jaklin de muvafıktı.Gittik.

Ebulhasan Han güleryüzle bizi salona aldı. Karısı Kamercun ile kayınvalidesi Şâzde Hanım'ı tanıştırdı bizimle. Selam ve hal hatır sorma faslından sonra Menûçehr:

- Eveeet, Ebulhasan Han, şimdi kaç çocuğun var? diye sordu.

Ebulhasan Han:

- İki oğlum var. Büyüğü yedi, küçüğü iki yaşında.

Menûçehr:

- Adlarını ne koydun?

Ebulhasan Han:

- Büyüğü Kamuran, küçüğü Şebâheng. (Karısına hitaben) Kamercun, çocuklar nerde?

Kamercun:

- Valla Şuşu yattı. Kami de buralardadır. (Seslendi) Kami Can, Kami Can!... Bir dakika gel buraya!... Beyefendi, bu Kami var ya, küçükken aynı Amerikalı çocuklar gibiydi. Maşallah, bin kere maşallah! O kadar beyaz ve toplu bir çocuktu ki bilemezsiniz. Şimdi biraz değişti... Bakalım Jaklin Hanım oğlumu beğenecek mi? Bizim çocuklar mı daha güzel, İsviçreli çocuklar mı? (Seslendi) Kami Can, bir dakika gel buraya!...

Üstünde okul önlüğüyle, başı iki numara makineye vurulmuş ve birkaç parlak yara izi görünen yedi yaşında bir oğlan çocuğu girdi içeri.

Şâzde Hanım:

- Selâm verdin mi?

Kami:

- Selâm!

Ben ve Menûçehr:

- Oooo selâm, selâm yakışıklı..

Çocuğu Jaklin'e tanıttılar. Genç kadın tokalaşmak için elini çocuğa uzattıysa da, çocuk bön bön baktıktan sonra annesine gitti.

Kamercun:

- Maşallah, bu çocuk öyle akıllı öyle akıllı ki!... Notları hep pekiyi...

Şâzde Hanım:

- Kami Can, hadi ödevlerini getir.

Oğlan dışarı çıktı ve biraz sonra elinde kirli bir defterle çıkageldi.

Ben ve Menûçehr defterin kirli sayfalarına ve kargacık burgacık yazılara bir göz attık. "Tevânâ buved herki dânâ buved" dizesini yazmıştı. Bir ağızdan "Tü tü tü! Maşallah, gerçekten yazısı güzelmiş!" dedik.

Menûçehr:

- Bûnu kendisi mi yazdı, yoksa siz yazarken elinden mi tuttunuz?

Kamercun, Şâzde Hanım ve Ebulhasan Han birlikte:

- Hayır, kendisi yazdı.

Ebulhasan Han oğlana sertçe bakınca, çocuk burnundan parmağını çıkardı.

Şâzde Hanım:

- Kami Can, Menûçehr Han Bey'e şiirini okudun mu?

Kami:

- Ben bilmiyorum onu.

Kamercun:

- Şımarma, oku şiirini hadi!

Kami:

- Ben bilmiyorum onu!

Kamercun:

- Bu çocuk o kadar utangaç ki sormayın. (Kami'ye) Oku canım... beyler yabancı değil.

Kami babasının, annesinin ve ninesinin ısrarı üzerine okumaya hazırlanıp gözlerini halıya dikti ve okumaya başladı:

- Hemî ey peser pend-i âmûzgâr .... Hemî ey peser pend-i âmûzgâr...

Ebulhasan Han (bir sonraki dizenin ilk kelimesini anımsattı):

- Gerâmî...

Kami:

- Gerâmî ço cân dâr o şov huşyâr.. Gerâmî ço cân dâr o şov huşyâr... gerâmî ço...

Ebulhasan Han (Yine sonraki beytin ilk kelimesini yavaşça oğluna hatırlattı):

- Bedan to...

Kami:

- Bedan to hemî der cihan ey peser ki âmûzgâret buved çon peder...

Ebulhasan Han:

- ki âmûzgâr...

Kami:

- ki âmûzgâr... ki âmûzgâr...

Ebulhasan Han:

- ki âmûzgâr ez peder.

Kami:

- ki âmûzgâr ez peder bihter est... ki âmûzgâr ez peder bihter est... ki âmûzgâr...

Ebulhasan Han:

- ki û râ besî...

Kami:

- ki û râ besî... ki û râ besî... ki û râ besî ilm ender ber est.

Ebulhasan Han, Kamercun ve Şâzde Hanım onu alkışlayınca biz de ister istemez alkışladık. Kamercun ve Şâzde Hanım çocuğu öptüler.

Kamercun:

- Ama bu çocuk bu kadar ders çalışmasına rağmen ağzına bir lokma yemek koymuyor... O kadar az yiyor ki...

Menûçehr konuşmaları karısına tercüme etti.

Jaklin (Fransızca):

- Peki niye doktora götürmüyorlar?

Kami annesinin kulağına birşeyler fısıldadı ve şekerleme kabını işaret etti. Kamercun sus anlamında kaş göz edince çocuk ısrar ederek ayağını yere vurdu ve somurttu.

Kamercun:

- Gel canım, dışarı çıkıp gelelim. (Kami'yi elinden tutup götürdü).

Şâzde Hanım:

- Bu çocuk o kadar sessiz sakin bir çocuk ki anlatamam. Tıpkı annesi gibi. Onun da çocukken çıtı çıkmazdı.

O sırada evin bir başka köşesinden birkaç tokat, ağlama ve bağırış sesleri duyduk:

- Anneciğim hata ettim... Tamam, bir daha yapmam anneciğim.. Anneciğim!...

Kamercun (Birkaç dakika sonra geldi):

- Kami'yi öbür odaya götürdüm. Ödevlerini yapacak da... bu çocuk ders çalışmayı o kadar seviyor, o kadar seviyor ki...

Menûçehr'le beraber rahat bir nefes aldık.

Şâzde Hanım:

- Kamercun, Şuşu Can uyandıysa, getir buraya da Menûçehr Han Bey görsün. Daha önce gördüğünde Şuşu çok küçüktü.

Menûçehr bana baktı, ben de çaresiz çaresiz ona baktım.

Kamercun:

- Fâtime Sultan, Şuşu uyandıysa, getir buraya.

Daha biz iki üç kelime konuşmadan kapı açıldı ve hizmetçi kadın, gözleri şişmiş, iki yaşında somurtkan bir çocuğu salona getirdi.

Kamercun:

- Ah kurban olduğum!... Ah hayran olduğum!... Hadi koş amcaya!...

Çocuk iyice somurttu.

Şâzde Hanım:

- Gülüşüne kurban olduğum... anasının kuzusu!... (Çocuğu kucakladı.)

Menûçehr:

- Bunları Jaklin'e tercüme et. Bana ne dediğini soruyor.

- Söyle ona; hiçbir manası yok, dedim.

Şâzde Hanım (Çocuğu yere bıraktı):

- Şuşu, hadi git amcanı öp..

Çocuk yürüyemediği için bu cümle, çocuğu kaldırıp öpmeye mecbur etti beni. Ama çocuğa yaklaşacak oldum, zır zır ağlamaya başladı ve annesine koştu.

Kamercun:

- Ah Allah canımı alsın! Bu çocuk niye yabanilik ediyor bugün? Maşallah sabahtan akşama kadar sesi çıkmaz, herkesin kucağına gider... N'oldu bilmem ki?.. Belki de uykusu başına sıçradı... (Çocuğu kaldırdı) Ağlama, o gözyaşlarına kurban olayım!

Şâzde Hanım:

- Galiba Bey'in gözlüğünden korktu!

Kamercun:

- Bu çocuk daha bu yaşında öyle akıllı, öyle istidatlı ki sobanın oradaki duvarda asılı resimlerimizi tek tek tanır.

Sobaya doğru baktık. Bütün aile fertlerinin resimleri görülüyordu. Ortada Ebulhasan Han'ın 18x24'lük resmi yer alıyordu.

Kamercun (Çocuğa):

- Babacığın resmi hangisi Şuşu Can?

Şuşucan, parmağıyla resmi değil, Ebulhasan'ın kendisini gösterdi.

Kamercun:

- Hayır yavrucuğum; babacığın kendisini değil, resmini. (Çocuğu resimlerin bulunduğu duvarda tam Ebulhasan'ın resminin önüne getirdi. Çocuk elini biraz oynatsa tam babasının resmi üstüne gelecekti ama Şuşu, Rita Hayworth'un çerçeveli büyük resmini gösterdi parmağıyla.)

Kamercun:

- Maşşallah çocuğuma! Vaktiyle bu resmin yerinde Ebul'ün resmi duruyordu. Şimdi onu gösteriyor.

Şâzde Hanım:

- Beyefendi, bu çocuk, inanın cin gibi..İlgi gösterilirse olağanüstü bir insan olacağından eminim. Meselâ iki ay önce Kamercun'la dolaştırmaya çıkarmıştık. O hoparlörlü polis arabalarından gördü... Öyle bir taklit ediyor ki onları, aynen aynen!

Kamercun:

- Şuşu Can, o kocaman arabalar ne diyorlardı?

Şuşu Can:

- .....

Kamercun:

- Söyle hadi, o kocaman arabalar ne diyorlardı?

Şuşu Can:

- .....

Hepimiz Şuşu'nun hünerini sergilemesi için sessizliğe gömüldük.

Kamercun:

- Söylersen bak ne vereceğim sana... tatlı peksimet.. (Çocuğun gözlerinin önüne bir peksimet yaklaştırdı)

Şuşu Can:

- Peksimet... peksimet! (Ağlayarak peksimeti aldı.)

Kamercun:

- Şimdi söyle hadi, ne diyordu?

Şuşu Can (Tatlı peksimeti yerken, elinde olmadan bir ses çıkardı):

- Adda...

Kamercun (Çocuğun ağzını öptü):

- Konuşmasına kurban olduğum!... "sayın yayalar" deyişine kurban olayım!..

Çocuğu bizim aramızda yere bıraktı. Ebulhasan Han, Kamercun ve Şâzde Hanım bir ağızdan ve alkışlayarak "mina naż... naz... naz dare Mina.... Mina kâr dare Mina...sereş fer dare mina.." tekerlemesini söylediler.

Şuşu Can kalabalığın ortasında hareketsiz duruyordu. Tesadüfen elini kaldırıp bize doğru salladı ve "adda" sesini çıkarınca Kamercun "kurban olduğum, yani 'siz de alkışlayın' demek istiyor" dedi.

Biz de alkışlayıp birlikte söylemeye başladık:

- Naz... naz.. naz dare Mina...

Nihayet Şuşu Can birkaç kez dizlerini büküp doğrulunca bir "Kurban olayım" sesleri yükseldi ki sormayın. Bu naynay dayday şamatası geçmek bilmeyen bir on dakika sonra biter bitmez o tehlikeden kurtulmak için birbirimize baktık.

Kamercun (Şuşu'ya bir şekerleme verdi):

- Haydi, şimdi git, amcayı öp.

Şuşu Can bana geldi. Kucaklayıp yanağımı uzattım. Şekerleme, salya ve sümüğe bulanmış ağzını yüzüme yapıştırdı.

Kamercun:

- Şimdi de Jaklin teyzeyi öp.

Sonra sıra Menûçehr'e geldi. Menûçehr Şuşu'yu kucağına aldı. Çocuk diliyle birkaç kelime etti. O sırada birdenbire çocuk gözlerini annesine çevirdi ve "çiş!" dedi.

Kamercun:

- Görüyor musunuz, ne terbiyeli ve akıllı bir çocuk! Bir kere söyledim çişin gelirse söyle diye; bakın unutmamış. (Çocuğu almak için Şuşu Can'a yaklaştı).

Ebulhasan Han:

- Bu kelimeyi birkaç dakika önce söylemesi gerektiğini öğretseydin fena olmazdı! Galiba yapacağını yapmış!

Herkes meraklı gözlerle Menûçehr'e baktı. Menûçehr çocuğu annesinin kucağına verip zoraki bir gülümseyişle: "Önemli değil!" dedi.

Ceketinin önünde Umman Denizi haritasına benzeyen büyük bir leke görülüyordu.

Hayıflanmalar ve bir sürü kuru gürültü arasında fırsatını bulup kalkmak için izin istedik. Ev halkı kapıya kadar geçirdi bizi ve kapı ardımızdan kapandı.

Sokağa bakan az aralık kalmış bir pencereden Kamercun ve arkasından Şâzde Hanım'ın sesleri geliyordu:

Kamercun:

- Fâtime Sultan, biraz üzerlik otuyla mangal getir yukarı.

Şâzde Hanım:

- Evet ninem; üzerlik yakın . Çocuklar bu akşam pek dilliydiler; nazar değmesin!

Şerefeler

Celal Âl-i Ahmed

İşin kötü tarafı caminin şerefelerinin görende yukarı çıkmak hevesini uyandırmasıydı. İçimizden kimse ilgilenmezdi şerefelerle. Ama nedendir bilmem, gözümüzün önündeydi hep. Sınıfta otururken, ödev yaparken, bahçede oynarken veya müdür ensemizde boza pişirip "Güneş istiyorsan bu tarafa, gölge istiyorsan bu tarafa!.." diye bağırırken. Güneşten gölgeye ya da gölgeden güneşe kaçarken yine şerefeler gözümün önündeydi. Kışın ikindileri ibriği doldurup bahçenin ucundaki tuvaletten başlayıp bir çizgi doğrultusunda su dökerdik. Ertesi güne kadar su donardı. Sabah okula gelince ince buz tabakasının üstünde kayardık. Gözümüzün önüne bakmamız gerekmezdi. Sağ ve sol ayaklarımızı açtıktan sonra dengemizi korumak kâfiydi. Yolun sonuna kadar kayardık. Bazen kayarken düşerdik. İki seksen uzanmış yatarken dinlenir sonra yine kalkıp bir kez daha kayardık. Hangi pozisyonda olursak olalım caminin şerefeleri gözümüzün önündeydi ve hep oraya çıkmak hevesi canlanırdı içimde.

Kubbenin o kadar da cazip bir yanı yoktu. Güvercin yuvası olan delik deşik ve kaba tuğlalı kubbe yerden tavana kadar çok

iri bir yumurtaya benziyordu. Kubbe dediğin bence çini işlemeli olmalı. Tıpkı bizim eski evin yanındaki Seyyid Nasreddin kümbeti gibiydi. O zamanlar dama çıkar, sonra kapalı çarşının kemerine atlar ve iki adım yakınına kadar gelirdik. Biraz daha büyük olsak elimiz yetişebilirdi. Ama şerefeler bambaşkaydı. Tuğladan yapılmış, çatlak çatlak gövdeleri, bir bıçak darbesiyle üstü uçurulmuş gibi duran yarım kalmış başları, şerefelerin yüksek korkulukları, her birinin içinde olması gereken merdivenler ve giriş kapılarını okulun bahçesinden görürdük hep. Şerefelerin gölgesi de caminin damına düşerdi. Caminin damına çıkan merdivenlere ulaşmak yeterliydi bizim için. Yani ulaşmasına ulaşmıştık ama hep kilitliydi. Herhâlde anahtarı ya müezzindeydi, ya mütevellinin elinde. Bir yolunu bulup kapısını açmalıydık. Yoksa şerefelere giden yolun kapısı yoktu. Okul bahçesinden bile görmek mümkündü.

İşin diğer kötü tarafı, meseleyi kimseye açmanın mümkün olmamasıydı. Sadece Muçul'a söylemiştim; Tüccar Sadîk'in oğluna. Tüccar Sadîk geçen sene bu okula yerleştirmişti beni. Yani bir sabah bize geldi ve kapıyı açınca: "Git, temiz elbiselerini giy, gel! Anladın mı?" dedi. Selâm vermeme bile fırsat tanımadı. Koşa koşa gittim içeri; sordum anneme: "Filânın ne işi var benimle?" diye. Annem: "Galiba seni okula yerleştirmek istiyor" dedi. Bunun üzerine babamın geçen bayram aldığı takım elbiseyi sandıktan çıkarıp giydirdi, gönderdi beni babamın yanına. O sırada Gesker şalının özelliklerini konuşuyorlardı. Babam beni görünce: "Git, elini yüzünü yıka çocuk!" dedi.

Böyle girdim okula. Tüccar Sadîk'i tanıyordum. Dükkânı Hacı Hasan çarşısındaydı. Nain abası ve Berek kumaşı satardı. Babamın yakın dostlarındandı. Hazırlanıp yola çıkana kadar biraz bahçede oyalandım, babamın çok sevdiği yasemin ve narenciye saksılarına gittim. Taşındığımız gün saksılara ayrı bir at arabası tahsis edilmişti. Hatta babam bizi saksıların yanına oturtmadı bile. Saksılarına birşey olacak diye ödü kopuyordu. Babam görme-

den yaseminlerden ikisini koparıp ön cebime koydum. O sırada Tüccar Sadîk geldi. Elimi tuttu, yola koyulduk. O zamana kadar geçmediğim arka sokaklardan geçip büyük bir kapıya vardık; girdik içeri. Buranın cami olduğunu anladım. Tüccar Sadîk:

- Buraya Mescid-i Muayyir derler. Şu kapıdan çıktın mı okulun kapısına varırsın. Anladın mı?

Gerçekten de öyleydi. Sonra okulun koridorunda yürüyüp bir odaya girdik. Gözlüklü bir adam oturuyordu masa başında. Selâmlaşıp biraz baktılar bana. Tüccar Sadîk:

- Şimdi oğlum gelir; arkadaş olursunuz. Güzel bir okuldur. Tembellik etme sakın! Anladın mı?

O gözlüklü adam dışarı çıktı ve koca gözlü bir oğlanla döndü. Gözleri o kadar büyüktü ki anlatamam. Tıpkı halamın kızının gözleri gibi. Bu bayram yanağını öptüğümde kızardım.

Tüccar Sadîk:

- Muçul gel. Bu, beyefendinin oğlu. Sana emanet ediyorum onu. Anladın mı?

Muçul elimi tuttu; dışarı çıkarmak için çekti.

Babası:

- Öğleyin evine götür onu, sonra gel. Anladın mı? Bakkal çakkalın çocuklarıyla falan arkadaş olmayın sakın! Anladın mı?

Muçul beni çekip bahçeye çıkardı. Bahçeye adımımı atar atmaz gözüm şerefelere ilişti. Yine içimde o heves. Biraz yürüdükten sonra Muçul'a sordum:

- Bu şerefelerin üstü niye kesik?

- Ne bileyim? Muayyirü'l-Memâlik ölünce inşaat yarım kaldı diyorlar. Çocukları hayırsız çıkmış.

- Muayyirü'l-Memâlik kim?

- Ne bileyim. Babama soralım, belki de öğretmenimize.

- Hayır, hayır; birşey sorma ona.

- Niye?

- Çünkü oraya çıkmak istiyorum.

- Ne diyorsun sen? Olur mu hiç? Müezzin bırakmaz.

- Yarım kalmış şerefe müezzin istemez.

Sonra zil çaldı ve sınıflara girdik. Ertesi teneffüste Muçul okulun bütün girdisini çıktısını gösterdi bana. Helâları, su deposunu, namazhaneyi, dolapları... Şerefeler hâlâ orada duruyor ve insanı çıkmaya davet ediyordu. Muçul'a fazla birşey söylemedim. Besbelli korkuyordu.

İlk sene böyle geçti. Derken yavaş yavaş tanıdım okulu. Öğretmenimizin okul koridorundaki ilk odada yattığını, esrar içtiğini, sabahları çok huysuz ve mahmur olduğunu keşfettim. Okulda altı sınıf vardı. Altıncı sınıfın duvarları resim doluydu ve çocuklar seyrettirmiyorlardı bize.

İşin bir başka kötü tarafı da böyle şerefelere tek başına çıkılamayacağıydı. Bir arkadaş lâzımdı. Muçul'dan başka tek tanıdığım çocuk Asgar-ı Rîze idi. Talihsizliğe bakın ki Asgar-ı Rîze de bakkal çakkal çocuğuydu. Yani babası ölmüştü, ağabeyi bisiklet tamircisiydi. Dediğine bakılırsa ağabeyi çok sevecen biriydi. Hep "zûrhâne" denilen spor salonundan bahsederdi. Ağabeyi ona söz vermiş, boyu zürhâne demiri kadar olunca onu da zûrhâneye götürecekmiş. Ben ona "zûrhâneyi unut" desem de kâr etmiyordu. İntihar girişiminde bulunan amcam da zûrhânede çalışırdı. Annem: " O kadar demir kaldırdı ki sonunda vücudunun yarısı bodur kaldı" derdi.

Öğretmenimizin mahmur kafayla elimi masaya koyup on sopa vurduğu gün başladı Asgar-ı Rîze ile arkadaşlığım. "Tanrı'nın ismini sol elle yazmak mekruhtur" diyordu. Yani iki-üç defa söylemişti de tınmamıştım onu. Her işimi sol elimle görüyordum. Babama kaç defa "mekruh"un anlamını sordumsa da doğru dürüst bir cevap vermemişti. Gülerek: "Büyüyünce öğrenirsin çocuk" demişti hep.

Sonunda öğretmenimizin sabrı taştı ve sopayı yedim. Okula başlayalı bir ay bile olmamıştı. Elim balon gibi şişmişti. Avuçlarıma avuçlarıma vurmuştu. Öyle şişmişti ki çok korktum. O zaman Asgar-ı Rîze imdadıma koştu. Teneffüste okul havuzunun

başına götürdü beni. Elimi daldırınca suya biraz yandı, sızladı. Asgar beni dürtükleyip:

- Akıllım; niye üzülüyorsun? Allahtan mahmurdu. Farketmedin mi yoksa?

Ağlamaklı oldum. Hiçbir şey söylemedim ama Asgar-ı Rîze bir kez daha dürtükledi beni:

- Akıllım; farzet ki sol gözün kör, ha? Görebilir miydin o zaman? Sol elin olmasa n'olur sanki, ha? Bizim sokağın köşesindeki dilencinin de sol eli yok.

İşte böylece sağ elimle ödevlerimi yazmaya başladım. Asgar-ı Rîze de yardım ediyordu bana. Muçul sınıf temsilcisi olmuştu ve yanıma uğramıyordu artık. İki-üç gün ikindileri Asgar-ı Rîze ile ağabeyinin dükkânına gittik. Küçük bir bisiklet bulup antrenman yapmak istiyorduk ama mahallede tamir edilecek küçük bisiklet yoktu. Bizim boyumuza göre bisiklet buluncaya kadar bir şeyler yapmalıydık. Böyle oturup duramazdık. Bir sabah Asgar'a:

- Asgar, şu şerefelere çıkılamaz mı?

- Akıllım, niye çıkılmasın? Bal gibi de çıkılır. Müezzin nasıl çıkıyor peki?

- Hadi ya, senin de kafan çalışmıyor hiç. Şerefe nerede duruyor baksana. Havada mı?

- Durduğu yerde duruyor işte. Düşer diye mi korkuyorsun yoksa? Ben korkmuyorum.

- Hiç kafan çalışmıyor. Müezzinin bir yeri vardır herhâlde; babamın camisindeki gibi.

O gün ikindiüstü götürdüm, babamın camisindeki müezzin mahallini gösterdim.

- Akıllım, bu ne ki. Damın üstünde derme çatma bir kulübe.

- Yani biri istese buradan yukarı çıkabilir mi? Hem sen o kadar "akıllım" deme. İkide birde akıllım denilmez.

Ertesi gün öğleyin okuldan çıkınca ikimiz caminin damına çıkan merdivenlerin kapısına gittik. Bir süre kilidiyle uğraştık. Al-

lahtan kilit kapının altındaydı; amcamın odasındaki gibi tepede değil. Babamın bile eli yetişmiyordu.

O zaman babam hevengin tokmağıyla camı kırmış, kaldırmıştı beni. Ne zahmetle açmıştım kapıyı içeriden! Sonra babam beni yere bırakıp odaya koşmuştu. Babamın bacakları arasından görmüştüm; amcam yorganın altında büzüşmüş kalmıştı. Başucunda bir kâse zehir vardı. O zamanlar caddedeki evimize taşınmamıştık henüz.

O günden sonra Asgar-ı Rîzè her gün bir vida, çivi veya anahtar getiriyor ve ikindileri okuldan çıkışta kilidin başına gidiyorduk. Sırayla birimiz caminin koridorunda nöbet tutarken, diğerimiz kilitle ilgileniyordu. Ama yararı yoktu. Kilidi kıracak gücümüz de yoktu. Üstelik bu Allah'a hoş gelmezdi. Caminin merdiven kapısındaki kilit de, cami kapısınınki gibiydi. Bir çaresini bulup açmalıydık.

İşin bir başka kötü tarafı da, evvelki yıl evimizin yıkılması üzerine Seyyid Nasreddin'den Melikâbâd'a taşınmamızdı. Ne bu yeni mahalleyi tanıyordum, ne de oyun oynayacak arkadaşım vardı. Evimiz o kadar küçüktü ki bir ucundan koşmaya başlayıp beşe kadar saysan öbür ucuna gelmiş olurdun. Annemin sabah erkenden bizi uyandırıp, benim, kızkardeşimin ve amcamın kızının eline mercimek pilâvlı çukur bakır tabak verdiği ve bizi başından savdığı gün bu eve geldik. Belki de bu küçük ev yüzünden okula gönderdiler beni. Babamın eşini dostunu kabul ettiği özel odası kapanmış ve haftada bir düzenlenen mersiye töreni "rovzahânî"ye gelen de azalmıştı. "Omerkoşon" merasimi dayımın evine, "semenûpezun" da halamın evine gitmişti. Cumartesi geceleri babam beni omzuna alıp misafirliğe gitmiyordu artık. Büyümüştüm ve beni omzuna alamıyordu. O zaman yolda gidilirken fener taşınırdı. Şimdi ben fener taşır olmu, um. Yine de fener ta göğsüme kadar geldiği için annem bir gemici feneri almıştı. Feneri elime veriyor, birlikte yola düşüyorduk. Ben önden, babam arkadan. Varınca, feneri ayakkabıların yanma koyuyor, içeri

giriyordum. Dönerken de aynısı oluyordu. Eve yaklaşırken babam hızlanıyor: "Koş önden, kapıyı çal çocuk!" diyordu. Sanırım çok çişi geliyordu. O karanlıkta koşmak kolay değildi. Yoldaki iri taşlar da neydi öyle? İnsanı yere düşürmek için birebir. Koşarken feneri ayağa doğru tutmak lâzımdı. Bu yüzden dördüncüsünde artık babamın fenerini taşımak istemiyordum.

Sabahtan akşama kadar o küçücük evde yaşamak... Ne dışarısı işe yarar, ne içerisi; ne kuş yuvası var, ne bodrumu. Damından da çarşının kemerine atlanacak hâli yoktu. Bu yetmiyormuş gibi iki mızmız kızla birlikte olmak da işin cabası. Ellerine dokunsan çığlık çığlığa bağırıyorlardı.

İşin iyi tarafına gelince, artık amcamın odasını görmüyordum. Çünkü babam o günden sonra kapısının sürgüsünü attı ve kilit vurdu. Hiçbirimiz geceleri önünden geçmeye cesaret edemezdik. Amcam evdeyse - bu da ayrı mesele - işi çıkardı bazen; beni çağırmak isterken bağırırdı: "Geberesice!" Bazen ikindileri çarşıya alışverişe götürürdü beni. Vücudunun bir tarafı yerde sürünürdü. Bir türlü "bana" diyemezdi. Salyalar akardı ağzından. Kuş üzümü alırdı bana. "Amca sen niye böyle oldun?" diye soracak olsam: "Bu karı bir şey içirdi bana" derdi.

Karısından söz ediyordu. O böyle çarpık çurpuk hâle gelince, karısı terkedip gitmişti onu. Kızı da kızkardeşimin oyun arkadaşı olmuştu. Şimdi bu netameli evdeki tek eğlence, iki-üç ayda bir cumartesi geceleri babamın kabul gününün olmasıydı. Huseyn-i Sûrî de gelirdi eve. İri yarı, pasaklı, kıllı adamın tekiydi. Sırtında hep bir kürk vardı ama içi çıplaktı. Teneke tepsisini ayakkabıların yanına bırakır, elinde baston içeri girer, sigara içenlerden bir iki tane otlanır, birini diliyle ıslatıp yakar, gerisini kulak arkası yapardı. Sonra meclisin ortasında yerini alır, kürkünü atardı bir yana. Kıllı bedenini gösterir, komik hareketlerle babamı ve arkadaşlarını kikir kikir güldürürdü. Çay ve nargile getir götür işini yapardım. Leblebi almaya gönderirlerdi beni bazen. Giderken, köşedeki pencereden seyrederdim. Huseyn-i Sûrî bir iki defa da-

ha aynı hareketleri yapar, biraz raksederdi. Sonra tepsisini meyva, kuru yemiş ve tatlıyla doldurur, başına koyduktan sonra kapıya çıkar ve peşine takılıp gelen aç ve dilenci takımına dağıtırdı hepsini. Bundan başka hiçbir yenilik yoktu bu yeni evde.

Beni okula gönderdiler ya, o zaman rahatlamıştım. Muçul ve Asgar-ı Rîze'den başka sınıf arkadaşlarımdan üç dördüyle daha oynuyordum. Asgar'ın ağabeyi bir kız bisikleti almıştı. Çocuklara kiraya veriyordu. Biz üç dört kişi düşe kalka pedal çevirmeyi öğrenmiştik. Hatta bir gün Asgar-ı Rîze'yi terkime oturtup Erek Meydanına kadar gittik. Bisiklete binmeyi öğrenince yine şerefelere taktık kafayı. Yani sürekli üsteliyordum ben.

Birgün Asgar-ı Rîze okula geldiğinde elinde bir deste anahtar vardı. Sordum ona:

- Uyanık herif, nerden buldun bunları?

- Akıllım, aşırdığımı sanıyorsun değil mi?

- Ne olacaktı ya?

- Ağabeyimden aldım. Sonra vereceğim ona.

Üç gün sonra nihayet cami merdivenlerindeki kapının kilidini açtık.

Bir öğleden sonraydı ve hava günlük güneşlikti. Gündüzleri kaydığımız buz erimişti. Çocuklar kendi havalarındayken biz caminin damına çıkmıştık bile. Çocuklar bizi görünce: "Ooooo!" demeye başladılar. Ayazda tırmandık şerefelere. Asgar ufak tefekti. O öne düştü, ben arkasındaydım. Ayağımızın altında bir şey ufalanıyor ve "kırç kırç" ses çıkarıyordu. Sanırım güvercin pisliğiydi. Keskin kokusu nefesimizi tıkıyordu merdivende. Önce hızlı hızlı çıktık yukarı. Ama basamaklar yuvarlaktı, kıvrılıyordu, gittikçe karanlıklaşıyordu. Bu yüzden hızlı çıkmak mümkün değildi. Üstelik tıknefes olmuştuk. Ama şerefenin orasındaki burasındaki deliklerden çocukların hurra çekmelerini duyuyorduk. Şerefenin okula bakan tarafından bir çift güvercin uçtu. Ayaklarımızın ağrısı geçene kadar güvercinleri seyrettik. Herkes bahçenin ortasına toplanmıştı ve birbirlerine şerefeyi gösteriyorlardı.

Yorgunluğumuz geçince tırmanmaya başladık. Asgar nefes nefese yukarı çıkarken:

- Akıllım, yıkılmasın sakın!

- Git be kardeşim. Senin de kafan hiç çalışmıyor. Ortasındaki şu kalın direği görmüyor musun?

Yine tırmandık. Derken yavaş yavaş basamaklar aydınlanmaya başladı.

Asgar:

- Akıllım, geliyoruz! Bayağı da kısaymış be!

Başı şerefelere değince durdu. Daha üç basamak kalmıştı. Ama durmuş, soluklanırken güneş geliyordu başına. Yanından yukarıya doğru çektim kendimi. Tam yüzünün önünden geçerken:

- Hani kısaydı ha?

Başımı çıkardım boşluğa. Bir basamak daha vardı. Göbeğime kadar çıkmıştım. Öyle bir soğuk geliyordu ki anlatamam. Aşağıya bakınca kerpiç evler gördüm. Bir kadın ikinci evin damında çamaşır asıyordu. Beni görünce ipe serdiği gömleğin ardına saklandı. Ben de sola döndüm. Seyyid Nasreddin kümbeti yemyeşil, pırıl pırıl duruyordu karşımda. Bu tarafa döndüm. Yine okul. Çocukların hurrası yükseldi birden. Elleri kibrit çöpü kadardı; şerefeyi gösteriyorlardı. Müdür de yanlarındaydı. İki üç öğretmen müdürle konuşuyordu. Başımı çevirdim Asgar'a:

- Asgar, çık çık. Ne manzara var ama!

- Başım dönüyor ya!

- Korkma bişey olmaz.

Asgar, bir basamak daha çıktı. Çocuklar onun başını da görünce hurra çektiler. Okul müstahdemi okul kapısına doğru koştu. Asgar da vaziyeti gördü.

- Akıllım, kötü oldu be. Herkes gördü bizi.

- Ne varmış bunda? Hangisi cesaret edebilirdi?

- Çok soğuk ya! İnelim istersen ha?

- Bekle bi dakka. Şu tarafa bak. De bakalım hadi kümbetin ucu ne kadar yüksekte bizden?

- Soğuk ya! Gidelim hadi.
- Şerefeler yarım kalmasaydı!.. Değil mi?
- Akıllım, bak, müdür bize el kol işareti ediyor.
- Yazık! Daha yukarı çıkılmıyor. Nasıl durabiliriz orada?

Bir ayağımı şerefeye bastım. Güvercin pisliği doluydu yer. Asgar diğer ayağıma sarıldı.

- Eşeklik etme! Rüzgâr savurur seni. Sonra müdür canımıza okur.
- Kimin iti? Tüccar Sadîk'in kendisi teslim etti beni ona.

Asgar-ı Rîze'nin kucağında olan bacağımın titrediğini hissettim.

- Korkma be oğlum. Zûrhâneye bu yürekle mi gidecektin ha?
- Akıllım, zûrhânenin bu külüstür şerefeyle ne ilgisi var?
- Git işine ya.. Senin de kafan hiç çalışmıyor... Dönelim hadi!

Ayağımı bırakıp aşağı kaydı. O önden, ben arkasından. Üç dört basamak indikten sonra:

- Asgar, niye böyle oldu ya? Senin ayakların da tutuldu mu?
- Akıllım, soğuğu yedin bir kere; bu yüzden taş gibi oldu.

Birkaç basamak daha inince ayaklarım ısındı. Sonra karardı merdiven. Yine minarenin delikleri, aşağıda toplanan çocukların sesi. Derken basamaklar aydınlandı. İlk basamaklara müstahdemin gölgesi vurmuştu. Asgar'ı tuttum, yanından süzülüp öne geçtim. Müstahdem yaklaştı:

- Sizi kaçıklar sizi! Ya düşseydiniz n'olacaktı?

Elimizi tuttu, "kaçıklar" diye diye caminin merdivenlerinden indirdi bizi. Oradan çıkıp okula geçtik. Kapıdan girdiğimizde öğrenciler sıra olmuş, havuz başında falaka hazırlanmıştı. Dosdoğru falakaya gittik. Altıncı sınıflardan iki çocuk gelip falakanın ucundan tuttu. Müstahdem önce Asgar'ı, sonra beni yatırdı falakaya. Benim sol ayağımla onun sağ ayağını bağladı. Ayakkabımla çorabımı çıkardı. Ardından Asgar'ın çarığını. Ve müdür geldi:

- Sizi namussuz herifler sizi! Minareye çıkarsınız 'ha!?.. Kaç basamak vardı ha?..

Önce şaka yapıyor sandım. Ne ben birşey dedim, ne Asgar. Müdür bir daha bağırdı:

- Duymadınız mı be? Kaç basamak vardı dedim?

Birden jetonum düştü.

- On, oniki basamaktı topu topu.

Asgar-ı Rîze :

- Saymadık öğretmenim. Valla saymadık.

Müdür:

- On oniki tane ha? Elli kere vur ayaklarına ki bir daha yalan söylemesinler!

Tabanlarım sızlıyordu. Kırbaç değildi vurduğu. Bel kayışıydı. Bizim müstahdem belinden çıkarmış, bir kaldırıyor, bir indiriyordu. Kayış bazen falakanın tahtasına çarpıyordu, bazen de ayak bileğimize. Ama çoğunlukla tabanlarımıza isabet ediyordu. Vurdu ha vurdu, vurdu ha vurdu! Acıyı ve sızıyı duymamak için caminin yarım kalmış kesik şerefelerine çevirdim başımı. Yarım kalmasalardı diye düşünürken Asgar ağlamaya başladı birden:

- Hata ettik öğretmenim! Hata ettik öğretmenim!

Dirseğimle vurdum böğrüne; sustu. Sonra müdür müstahdemi durdurdu. Ayaklarımızı çözdüler. Zil çalındı ve öğrenciler sırayla sınıflara girdi. Biz de ayağa kalktık kalkmasına ama tabanlarım yere değer değmez öyle yandı öyle yandı ki ateşe bastım sandım. Gözlerim yaşarırken Asgar-ı Rîze :

- Akıllım, ağlamak yok! Ağabeyim beni çok yatırdı falakaya.

Çorabımı giyecekken Asgar elimi tuttu:

- Akıllım, böyle olmaz. Mahvolur ayakların. Önce soğuk suya sok.

Poposunun üstünde sürüne sürüne havuz başına gitti. Uzun bir sopa bulmuştu kalın buz tabakasının ortasında. İbriğin dibi havuz kenarında öbek öbek delik açmış ve kulpu suya değiyordu. Asgar yalağın kenarına oturup birden ayağını daldırdı suya. Baktım; gözlerini kapayıp dişlerini sıktı: "İtoğlu it!" dedi. Sonra bana seslendi. Gidip birden soktum ayağımı suya. Öyle sızladı öyle sızladı ki ayaklarımı Asgar'ın ağabeyinin dükkanındaki mengeneye sıkıştırdım sandım. Elimde olmadan "İtoğlu it" küf-

rü çıktı ağzımdan. İşte o zaman ağlamaya başladım. Bir süre öylece ağladım. Sonra eğilip yüzüme su çarptım. Çorap giymek üzere ayağımı öbür paçamla kurulayacakken kırılan buzlar arasındaki su dalgalandı ve suda kümbetle şerefelerin aksini gördüm. Bir süre baktım onlara. Sonra başımı kaldırıp şerefeleri gördüm. Ayakkabılarımı giyip topallaya topallaya okula doğru yürüdüm. Asgar kolumu tutup çekti:

- Akıllım, nereye gidiyorsun?

- Unuttun mu? Merdiven kapısını kapatmadık.

Cebimdeki kilidi çıkarıp gösterdim. Okuldan çıkıp gittik. Herhangi birşeyi gözetlemeden veya nöbete ihtiyaç duymadan caminin merdiven kapısına kilit vurduk. Biraz daha orada durup ayaklarımızı yere sürttük ve tekrar yola koyulduk. Asgar-ı Rîze'nin ağabeyinin dükkanına varana kadar ayaklarımızın sızısı geçmişti. Güneş batana dek bisiklete binecek vaktimiz vardı artık.

ÇAĞDAŞ İRAN ÖYKÜLERİ

Asırlardır haklı bir şöhrete sahip olan İran edebiyatında çağdaş öykücülüğün muştucusu Cemalzade, ilk kez 1922'de Berlin'de basılan *Bir Varmış Bir Yokmuş* adlı hikâyeler mecmuasında daha önce Dihhodâ'ın *Şundan Bundan*'ında karikatürize ettiği insan tiplerini işledi. Sadık Hidayet, Cemalzade'nin açtığı yolda ilerledi ve psikolojik öykücülüğe doğru adım attı.

Fransız edebiyatından etkilenen ve sürrealist bir hikâyeci olan Hidayet, *Kör Baykuş* adlı eseriyle Türkiye'de tanındı. Freud'un öğretilerinden esinlenen Bozorg Alevî *Elliüç Kişi* ve *Zindan Hatıraları* adlı hikâyeleriyle "Hapis Edebiyatı"nın temelini attı. Sadık Çûbek, Celal Âl-i Ahmed, Muhammed Hicazî, Mahmud İtimadzade, Kirmanî, Nasır Müezzin, Ferîdun Tunkabunî, Mahmud Keyanûş, Baba Mukaddem, Resûl Pervizî, Mesud Kimyager, Nasır Takvayî gibi bir çok ünlü yazarıyla elindeki aynayı bireye ve topluma çeviren İran öykücülüğü çağdaş bir çizgi yakalamayı başardı. Olabilir'i değil, olan'ı konu edindi kendine.

kaknüs

ISBN 975-6963-40-9